

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE İNTİHAR OLASILIĞININ İNCELENMESİ

Elif EMİR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE İNTİHAR OLASILIĞININ İNCELENMESİ

Elif EMİR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

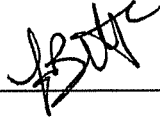
Ankara, 2010

KABUL VE ONAY

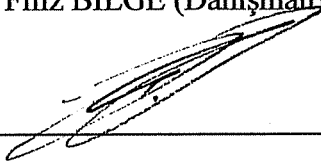
Elif EMİR tarafından hazırlanan “Üniversite Öğrencilerinde İntihar Olasılığının İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 18.06.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fidan KORKUT OWEN (Başkan)

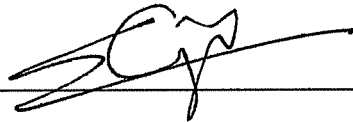
Doç. Dr. Filiz BİLGE (Danışman)

Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM

Doç. Dr. Tuncay ERGENE

Doç. Dr. Mehmet GÜVEN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

18.06.2010

Elif EMİR

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada büyük emeği olan, yakın ilgi ve desteğini her zaman hissettiren, bilgi ve tecrübeleriyle bir yandan daha önümde ne kadar uzun bir yol olduğunu gösteren, bir yandan da bu yolda yürüyebilmem için elimden tutan, geri bildirimlerindeki titizliğe her zaman hayran kaldığım ve öğrencisi olmaktan dolayı onur duyduğum danışman hocam Sayın Doç. Dr. Filiz BİLGE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunmamda, değerli görüş ve önerileriyle araştırmama katkıda bulunan değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Fidan KORKUT OWEN, Sayın Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM, Sayın Doç. Dr. Tuncay ERGENE ve Sayın Doç. Dr. Mehmet GÜVEN'e teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimimde değerli bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım hocalarıma teşekkür ediyorum. Ayrıca bu süreçte hiçbir maddi sıkıntı çekmememi sağlayan ve verdiği bursla beni onurlandıran, TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı'na teşekkürlerimi sunarım.

Beni sevgi dolu bir ortamda yetiştiren anne ve babama, destek ve anlayışları için teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte sosyal desteğin ne kadar önemli olduğunu yaşantısal olarak kanıtlayan, ölçeklerin taşınmasından verilerin toplanmasına, verilerin girilmesinden yazım yanlışlarımın düzeltilmesine kadar ihtiyaç duyduğum her aşamada desteklerini esirgemeyen biricik editörüm Sevil ÜREMEN, birlikte zaman geçirmekten ve çalışmaktan büyük keyif aldığım sevgili arkadaşım Gizem SARIGÜL, sevgili dostum Aydın Can ÖZEL, araştırma görevlisi arkadaşım Fatma SAÇLI ve Esma EMMİOĞLU, sevgili arkadaşlarım Damla KARLIER, Kazem GARABEGLUOGLU, Serpil FİDAN ve Hüseyin NERGİZ'e içten teşekkür ederim. Tezimin her aşamasında, çok uzaklarda da olsa hem akademik hem de duygusal anlamda bana her an destek olan, yürüdüğüm yolda daima yoluma ışık tutan biricik dostum Deniz AYDEMİR'e sonsuz teşekkürler. Son olarak bu zorlu süreçteki en büyük moral kaynağım ve desteğim olan biricik sevgilim Samet ÖKSÜZ'e içten teşekkürler.

ÖZET

EMİR, Elif. Üniversite Öğrencilerinde İntihar Olasılığının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin intihar olasılıkları ile çalışılmıştır. Öğrencilerin intihar olasılıklarını, sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç değişkenlerinin yordayıp yordamadığının ortaya konması ve onların yaş ve cinsiyet gibi niteliklerine göre intihar olasılıklarının saptanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 2009-2010 güz ve bahar dönemlerinde Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde öğrenimlerine devam eden, 18-28 yaş arası 381'i kadın, 260'ı erkek toplam 641 öğrenciden veri toplanmıştır.

Verilerin toplanmasında, intihar olasılığının belirlenebilmesi için Kull ve Gill (1988) tarafından geliştirilen ve Şahin ve Durak-Batıgün (2000) tarafından uyarlama çalışmaları yinelenen İntihar Olasılığı Ölçeği (İÖÖ) kullanılmıştır. Öğrencilerin sosyal problem çözme düzeyleri D'Zurilla ve Nezu (1990) tarafından geliştirilen ve uyarlama çalışmaları Dora (2003) tarafından yapılan Sosyal Problem Çözme Envanteri'nin gözden geçirilmiş formu (SPÇE-R) ile belirlenmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin kişilerarası öfke düzeylerinin saptanmasında Balkaya ve Şahin (2003) tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Öfke Envanteri'nin bir ölçeği olan Kişilerarası Öfke Ölçeği, suçluluk ve utanç düzeylerinin belirlenmesinde ise Şahin ve Şahin (1992) tarafından geliştirilen Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ) kullanılmıştır.

Hiyerarşik çoklu regresyon sonuçları, üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarının, olumsuz benlik ve tükenme, hayata bağlılıktan kopma ve öfke düzeylerinin, sosyal problem çözme ve sosyal problem çözmeden daha az bir etkiyle de olsa kişilerarası öfke tarafından anlamlı olarak yordanabildiğini göstermiştir. Suçluluk-utanç değişkenlerinin ise bağımlı değişkenleri yordamadaki etkisi anlamlı bulunmamıştır. Ayrıca, intihar olasılığını ve olumsuz benlik ve tükenmeyi en iyi yordayan sosyal problem çözme bileşeninin probleme olumsuz yönelim, kişilerarası öfke bileşeninin ise intikam tepkileri

olduğu görölmüştür. Hayata bağılılıktan kopmanın yordanmasında ise probleme olumlu yönelimin, öfkenin yordanmasında da içtepişel dikkatsiz yaklaşımın en büyük etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Hayata bağılılıktan kopmayı ve öfkeyi en iyi yordayan kişilerarası öfke bileşeni ise yine intikam tepkileridir. Öğrencilerin intihar olasılıklarının, yaş ve cinsiyet açısından farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koyabilmek için yapılan çok yönlü varyans analizi ve hesaplanan korelasyon değeri sonucunda, intihar olasılığının bu nitelikler açısından farklılaşmadığı görölmüştür. Elde edilen tüm bulgular ilgili literatür dahilinde tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

İntihar Olasılığı, Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke, Suçluluk-Utanç ve Üniversite Öğrencileri

ABSTRACT

EMİR, Elif. Examination Of Suicide Probability Among University Students, Master Thesis, Ankara, 2010

Suicide probabilities among university students were examined in this research. To determine whether social problem solving, interpersonal anger and guilt-shame variables predict students' suicide probabilities or not and to determine their suicide probabilities according to their qualifications such as age and gender is aimed. In accordance with this purpose, data from 381 female, 260 male total 641 students between ages 18-28 from Hacettepe University who are attending 2009-2010 fall and spring semesters is collected.

While collecting data, Suicide Probability Scale (SPS), which was developed by Kull and Gill (1988) and adaptation studies repeated by Şahin and Durak-Batıgün (2000) was used to determine suicide probability. Social problem solving degrees of the students were determined by revised form of Social Problem Solving Inventory (SPSI-R) which was developed D'Zurilla and Nezu (1990) and adapted to Turkish by Dora (2003). To determine the participants' interpersonal anger degree, Interpersonal Anger Scale, which is one of the scales of Multidimensional Anger Scale which was developed by Balkaya and Şahin (2003); to determine their guilt and shame degree, Guilt and Shame Scale (GSS) which was developed by Şahin and Şahin (1992) were used.

The hierarchic multiple regression results show that suicide probabilities, negative self and exhaustion, dissociation from devotion to life and anger degrees of university students can be significantly predicted by social problem solving and interpersonal anger, indeed still with a less impact compared to social problem solving. But, it is seen that effects of guilt and shame variables on predicting dependent variables were not significant. Moreover, the best social problem solving component predicting suicide probability and negative self and exhaustion was found as negative orientation to problem, and interpersonal anger component was found as vengeful reactions. It was determined that positive orientation to problem has the greatest effect on predicting

dissociation from devotion to life and impulsive/carelessness style has the greatest effect on predicting anger. The best interpersonal anger component predicting dissociation from devotion to life and anger is again vengeful reactions. After multivariate variance analyse which was performed and correlation values which were calculated to determine whether suicide probabilities of students change according to gender and age or not, it was found that suicide probabilities do not vary in terms of these qualities. All results were discussed according to related literature.

Keywords

Suicide Probability, Social Problem Solving, Interpersonal Anger, Guilt-Shame and University Students

İÇİNDEKİLER

Syf.
No

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xiii
 BÖLÜM I	 1
GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM.....	6
1.2. ALT PROBLEMLER	6
1.3. SAYILTI.....	7
1.4. SINIRLILIKLAR.....	7
1.5. TANIMLAR	8
1.6. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ	9
BÖLÜM II	13
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	13
2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	13
2.1.1. İntihar Olasılığı İle İlgili Kuramsal Bilgiler	13
2.1.1.1. İntiharın Tanımı, Sıklığı ve Yaygınlığı	13
2.1.1.2. Biyolojik Yaklaşım	18
2.1.1.3. Psikolojik Yaklaşım	20
2.1.1.4. Sosyolojik Yaklaşım	24
2.1.2. Sosyal Problem Çözme Kuramı İle İlgili Kuramsal Bilgiler	27
2.1.2.1. Sosyal Problem Çözme Yaklaşımı.....	27
2.1.3. Öfke ve Kişilerarası Öfke Kavramı İle İlgili Kuramsal Bilgiler.....	31
2.1.3.1. Öfkenin Nedenleri ve Sonuçları	32

2.1.4. Suçluluk ve Utanç Duyguları İle İlgili Kuramsal Bilgiler	37
2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	40
2.2.1. İntihar Değişkeni İle İlgili Çalışmalar.....	40
2.2.2. Araştırmanın Diğer Değişkenleri İle İlgili Çalışmalar.....	47
BÖLÜM III.....	51
YÖNTEM	51
3.1. ARAŞTIRMAYA KATILAN BİREYLER.....	51
3.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	52
3.2.1. İntihar Olasılığı Ölçeği (İÖÖ).....	53
3.2.1.1. İÖÖ'nün Geçerlilik Çalışmaları	53
3.2.1.2. İÖÖ'nün Güvenilirlik Çalışmaları.....	55
3.2.1.3. İÖÖ'nün Puanlanması ve Yorumlanması	55
3.2.2. Sosyal Problem Çözme Envanteri (SPÇE)	56
3.2.2.1. SPÇE-R'nin Geçerlilik Çalışmaları	57
3.2.2.2. SPÇE-R'nin Güvenilirlik Çalışmaları	58
3.2.2.3. SPÇE-R'nin Puanlanması ve Yorumlanması	59
3.2.3. Çok Boyutlu Öfke Ölçeği (ÇBÖÖ).....	60
3.2.3.1. ÇBÖÖ'nin Geçerliliği	60
3.2.3.2. ÇBÖÖ'nin Güvenilirliği.....	61
3.2.3.3. ÇBÖÖ'nin Puanlanması ve Yorumlanması	62
3.2.4. Suçluluk- Utanç Ölçeği (SUTÖ).....	63
3.2.4.1. SUTÖ'nün Geçerliliği	64
3.2.4.2. SUTÖ'nün Güvenilirliği	64
3.2.4.3. SUTÖ'nün Puanlanması ve Yorumlanması	65
3.2.5. Kişisel Bilgi Formu (KBF)	65
3.3. İŞLEM YOLU	65
3.4. VERİLERİN ANALİZİ	66
BÖLÜM IV.....	69
BULGULAR.....	69
4.0. BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN BETİMSSEL İSTATİSTİKLER VE KORELASYONLAR.....	69

4.1. “SOSYAL PROBLEM ÇÖZME, KİŞİLERARASI ÖFKE VE SUÇLULUK-UTANÇ DEĞİŞKENLERİ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İNTİHAR OLASILIKLARINI YORDAMAKTA MIDIR?” ALT PROBLEMİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	71
4.1.1. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Olumsuz Benlik Ve Tükenme Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular	73
4.1.2. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Hayata Bağlılıktan Kopma Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular	76
4.1.3. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Öfke Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular	78
4.2. “ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE BAĞLI OLARAK İNTİHAR OLASILIKLARI DEĞİŞMEKTE MİDİR?” ALT PROBLEMİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	80
4.2.1. “Yaşla Birlikte Üniversite Öğrencilerinin İntihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik Ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma Ve Öfke Düzeyleri Değişmekte midir?” Alt Problemine İlişkin Bulgular	81
4.2.2. “Cinsiyete Göre, Üniversite Öğrencilerinin İntihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik Ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma Ve Öfke Düzeyleri Arasında Anlamlı Farklar Var mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular	81
BÖLÜM V	83
TARTIŞMA VE YORUM.....	83
5.0. BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN BETİMSSEL İSTATİSTİKLER VE KORELASYONLARIN TARTIŞMA VE YORUMU	83
5.1. “SOSYAL PROBLEM ÇÖZME, KİŞİLERARASI ÖFKE VE SUÇLULUK-UTANÇ DEĞİŞKENLERİ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İNTİHAR OLASILIKLARINI YORDAMAKTA MIDIR?” ALT PROBLEMİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞMA VE YORUMU	86

5.1.1. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Olumsuz Benlik Ve Tükenme Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	89
5.1.2. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Hayata Bağlılıktan Kopma Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu... 91	
5.1.3. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Öfke Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	92
5.2. “ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE BAĞLI OLARAK İNTİHAR OLASILIKLARI DEĞİŞMEKTE MİDİR?” ALT PROBLEMİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞMA VE YORUMU	94
5.2.1. “Yaşla Birlikte Üniversite Öğrencilerinin İntihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik Ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma Ve Öfke Düzeyleri Değişmekte midir?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	94
5.2.2. “Cinsiyete Göre, Üniversite Öğrencilerinin İntihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik Ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma Ve Öfke Düzeyleri Arasında Anlamlı Farklar Var mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	95
BÖLÜM VI.....	97
VARGI VE ÖNERİLER.....	97
6.1. UYGULAYICILARA YÖNELİK ÖNERİLER.....	98
6.2. ARAŞTIRMACILARA YÖNELİK ÖNERİLER.....	99
KAYNAKLAR	100
EKLER.....	116
Ek 1-İntihar Olasılığı Ölçeği’nden Örnek Maddeler	117
Ek 2-Sosyal Problem Çözme Envanteri’nden Örnek Maddeler	118
Ek 3-Çok Boyutlu Öfke Ölçeği, Kişiler Arası Öfke Ölçeği’nden Örnek Maddeler .	119
Ek 4-Suçluluk-Utanç Ölçeği’nden Örnek Maddeler.....	120

Ek 5- Gönüllü Katılım Formu.....	121
Ek 6- Kişisel Bilgi Formu.....	122
Ek 7- Üniversite Etik Kurulu Onayı	123

TABLOLAR LİSTESİ

Syf
No

Tablo 1.1. Yaş ve Cinsiyete Bağlı İntihar Oranları (Tamamlanmış İntihar Vakası/100 000)	3
Tablo 3.1. Cinsiyete göre Yaş için Ortalama ve Ranj Değerleri	51
Tablo 3.2. Fakültelere göre Öğrenci Dağılımı (n=647)	52
Tablo 3.3. Sınıf Seviyeleri Frekans ve Yüzde Değerleri (n=647)	52
Tablo 3.4. Çok Boyutlu Öfke Ölçeği Alt Ölçeklerinin Alfa Değerleri (Durak-Batıgün, 2002)	62
Tablo 4.1. Regresyon Analizlerine Alınan Değişkenler için Korelasyon Katsayıları, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (n=641)	70
Tablo 4.2. Öğrencilerin İntihar Olasılığını Yordayan Değişkenler için Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	71
Tablo 4.3. Öğrencilerin Olumsuz Benlik ve Tükenme Düzeylerini Yordayan Değişkenler için Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	74
Tablo 4.4. Öğrencilerin Hayata Bağlılıktan Kopma Düzeylerini Yordayan Değişkenler için Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	76
Tablo 4.5. Öğrencilerin Öfke Düzeylerini Yordayan Değişkenler için Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	79
Tablo 4.6. Yaş ile İntihar Olasılığı ve İntihar Olasılığı Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları	81
Tablo 4.7. İntihar Olasılığı ve İntihar Olasılığı Alt Ölçekleri ve Cinsiyet Grupları için Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları	82

BÖLÜM I

GİRİŞ

İntihar ya da özkıyım, tüm dünyada gün geçtikçe önemi artan bir problemdir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2009) verilerine göre 2000 yılında, yaklaşık bir milyon kişi intihar nedeniyle hayatını kaybetmiş, bu oranın 10-20 katı kişi ise intihar girişiminde bulunmuştur. Bu durum, ortalama her 40 saniyede intihar sonucu gerçekleşen bir ölüm ve her 3 saniyede de bir intihar girişimi anlamına gelmektedir. DSÖ'ye (2009) göre intihar nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı, dünyadaki silahlı çatışmalarda hayatını kaybedenlerin sayısından daha fazla ve trafik kazalarında hayatını kaybedenlerin sayısı ile da neredeyse eşittir.

Bu problemin önemine dikkat çeken diğer veriler de DSÖ'ye aittir. DSÖ (2010) tarafından hazırlanan “İntiharın Önlenmesindeki Beş Problem” adlı listede intiharın 15-34 yaş arası kişiler arasında, önde gelen üç ölüm nedeninden biri ve 10-24 yaş kişiler arasında da önde gelen ikinci ölüm nedeni olduğu belirtilmektedir. Bu listedeki verilere göre, intihar oranı dünya çapında ortalama yüz binde 16'dır. Toplam ölümlerin %1.8'i intihar nedeniyle gerçekleşmektedir. Bu oranın son 45 yılda %60 artarak her 40 saniyede bir ölüm anlamına gelmiş olması, sorunun ciddiyetini gözler önüne sermektedir.

Bazı ülkeler için intihar, dünya genelinde ele alınandan çok daha ciddi bir problemdir. DSÖ (2009) verilerine göre bu ülkelerin başında yüz binde 35.1 (2003) oranla Belarus gelmektedir. İkinci sırada yüz binde 30.7 oranla (2008) Litvanya yer almaktadır. Rusya ise (2006) yüz binde 30.1'lik bir oranla dünya sıralamasında üçüncüdür. Listenin sonunda yüz binde sıfırlık intihar oranlarıyla da Mısır (1987), Antigua ve Barbuda (1995) ile Honduras (1978) gibi ülkeler bulunmaktadır.

DSÖ'nün tüm ülkelerin intihar oranlarını içeren (2009) verilerine bakıldığında, bazı noktalar dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, oranlar açısından ilk ve son sıralarda yer alan ülkelerin coğrafi konumları ve/veya gelişmişlik düzeylerinin kendi aralarında benzer olmasıdır. Örneğin Belarus, Litvanya ve Rusya ile sınır komşusudur. Dikkati çeken ikinci nokta ise, ülkelerin özkıyım oranlarının farklı yıllara ait olmasıdır. Aynı liste içerisinde, Litvanya (2008), Honduras ise (1978) yılı verileri ile yer almaktadır. Özellikle son sıralarda yer alan ülkelere bakıldığında tarihlerin oldukça eski olmaları da değerlendirmelerde göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Bu durum, DSÖ'ye veri iletmadaki düzensizlik ile yorumlanabilir. Bunlara ek olarak henüz DSÖ'ye tüm ülkelerin üye olmadığı ve üye olmasına rağmen Türkiye'nin verilerinin DSÖ (2009) yılı verileri arasında yer almadığı gerçeği de dikkat çekicidir. İlk ve son sıralarda yer alan ülkelerin benzerlikleri dışında kalan tüm noktalar göz önüne alındığında, verilerin güvenilirliği ve ülkelerin intihar oranları arasında yapılan karşılaştırmaların ne kadar sağlıklı olduğu tartışılabilir.

Her ne kadar ülkeler arası verilerin karşılaştırılmasında bir takım problemler olsa da, dünya genelinde ele alındığında, özkıyım her geçen gün önemi artan bir problemidir. Ülkemizde ise Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK (2008) yılı nüfus ve intihar verileri göz önünde bulundurulduğunda, intihar oranı yüz binde 3.94'tür. Buna göre Türkiye'nin, intihar oranı düşük ülkeler arasında yer aldığı söylenebilir. Ancak farklı yıllara ait intihar oranları karşılaştırıldığında görülen artış göz ardı edilmemelidir. Altındağ, Sır ve Özkan'a (2001) göre, ülkemizde 1974'te genel nüfus için intihar oranı yüz binde 1.48 iken, bu oran 1998'de 2.97'ye yükselmiştir. Bu artışa dikkat çeken başka bir araştırma ise kültürlerarası bir karşılaştırma amacıyla İsveç ve Türkiye'de yapılmıştır. Bu çalışmada İsveç'te 1980 ile 1988 yılları arasında intihar artış hızı yüzde 0,01 iken, Türkiye'de bu değer aynı yıllar için yüzde 5.5 olarak hesaplanmıştır (Eskin, 1993: Akt., Eskin, 2003). Görüldüğü gibi Türkiye'de intihar oranları görece düşüktür. Ancak intihar oranlarındaki artış dikkate alındığında, özkıyımın ülkemiz için ciddi bir problem haline geldiği görülebilmektedir.

Özkıyım nedeniyle yaşamını yitirenlerin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, tüm dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de en yüksek rakamların genç nüfusa ait

olduğu görülmektedir. Araştırmacı tarafından TÜİK (2008) verilerinden yola çıkılarak hesaplanan her yaş aralığına ait intihar rakamları ve oranları Tablo 1.1.'de yer almaktadır. Her yaş aralığına düşen oranlar hesaplanırken, o aralığa ait 2008 yılı nüfus bilgilerinden faydalanılmış ve oranlar yüz binde olarak hesaplanmıştır. Yaş aralığı bilinmeyen 133 intihar vakası ise yaş grupları ile ilgili yapılan işlemlere dâhil edilmemiştir.

Tablo 1.1. Yaş ve Cinsiyete Bağlı İntihar Oranları (Tamamlanmış İntihar Vakası/100 000)

Yaş	Sayılar	Oranlar	Kadın	Erkek
0-14	76	0.4	0.53	0.29
15-24	721	5.79	5.49	6.1
25-34	544	4.41	3.09	5.69
35-44	444	4.42	2.19	6.62
45-54	354	4.47	1.67	7.24
55-64	219	4.35	1.55	7.35
65-74	178	6.09	1.89	11.11
75+	147	7.67	2.9	14.61
Toplam	2816	3.94	2.5	5.36

Tablo incelendiğinde, 15-24 yaş aralığının gerek kadınlar gerekse erkekler açısından intihar olaylarının en çok yaşandığı grup olduğu görülmektedir. Bu yaş aralığındaki nüfus yoğunluğuna paralel olarak, intihar oranları da oldukça yüksektir. Oranların yüksek olduğu bir başka grup ise, 65 yaş ve üstü erkeklerdir. Buna ek olarak, gerçekleşen 2816 intihar olayının 1924'ünün erkeklere ait olması da dikkat çekicidir. Ayrıca erkeklerde yaşla birlikte intihar oranlarının arttığı Tablo 1.1.'de görülmektedir. Tüm bu değerler göz önüne alındığında, intiharın özellikle 15-24 yaş arası genç nüfus için hem kadın hem de erkekler açısından önem taşıyan bir problem olduğu anlaşılmaktadır.

İntiharın önemine paralel olarak bu konuda yapılmış araştırmalar da bir hayli fazladır. Bu araştırmalarda intihar davranışı, ilişkili olabileceği düşünülen çok sayıda değişkenle

birlikte ele alınmıştır. Bu değişkenlerin başında sosyo-demografik faktörler gelmektedir. Bunlar; cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim durumu, ekonomik durum ve işsizlik gibi değişkenlerdir (TÜİK, 2008). Literatür incelendiğinde, bu değişkenlerin yanı sıra intihar girişimi öyküsü (Ersoy, 2008; Tuğcu, 1996), alkol ve madde kötüye kullanımı (Ilgen, Burnette, Conner, Czyz, Murray ve Chermack, 2010; Range, MacIntyre, Rutherford, Billie, Payne ve ark., 1997), yalnızlık, umutsuzluk ve yaşamı sürdürme nedenleri (Durak-Batıgün, 2005), çocukluk çağı istismarı (Ystgaard, Hestetun, Loeb ve Mehlum, 2004), uzun süreli ya da kalıcı fiziksel rahatsızlıklar (Ersoy, 2008), kişilik özellikleri, öfke, saldırganlık ve dürtüsellik (Durak-Batıgün, 2004; Giegling, Olgiati, Hartmann, Calati, Möller ve ark., 2008), sosyal problem çözme becerileri (Chang, 2002; D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini, 1998), suçluluk- utanç duyguları (Lester, 1998) ve psikopatoloji (Özşan ve Tuğcu, 1998; Range ve ark., 1997) gibi pek çok faktörün intihar davranışı üzerindeki rolünün ele alındığı çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmalar intiharı oldukça geniş açıdan ele almaktadır; ancak farklı zamanlarda, farklı katılımcılarla ve farklı kültürlerde elde edilen sonuçların bir araya getirilmesi oldukça zordur. Bu nedenle, günümüzde artık intiharın pek çok bileşenini bir arada irdeleyen, daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

İntihar davranışına ilişkin araştırmaların pek çok farklı değişkenle yürütülmesinin yanında, araştırmaların farklı örneklemeler için yinelenmesi de literatür incelendiğinde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Farklı yaş grupları, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, madde bağımlılığı, etnik köken gibi özel gruplar için intihar davranışı pek çok defa ele alınmıştır (Range ve ark., 1997). Buna ek olarak, eğitimin farklı kademelerinde bulunan öğrenciler için de intihar ile ilgili araştırmaların yinelenmesi oldukça sık görülen bir durumdur (Chang, 2002; D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini, 1998; Gençtanırım, 2004; Hisli-Şahin ve Durak-Batıgün, 2009 ve Tüzün, 1997). Bu araştırmaların bir kısmında, lise dönemindeki ergenler kadar sık olmasa da üniversite öğrencileri de yaş, üniversiteye geçiş ve okul yaşamını sürdürme durumları dikkate alınarak intihar davranışı açısından ele alınmış özel bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üniversite yaşamı ülkemizde genelde kaygı ve stresin yoğun olduğu bir ortamdır. Üniversite öğrencisi, kişisel ve gelişimsel problemlerle baş etmesi gereken bir bireydir. Üniversite öğrencisi ne yetişkindir ne de ergendir. Ergenlikten yetişkinliğe geçmenin sıkıntılarını taşımaktadır. Bu bireyler, kendi kimliğini bulma, toplum değerlerine uyum sağlama ve sosyal olgunluğa erişme durumundadır (Özgüven, 1992). Meslek seçimi, üniversiteye yerleşme süreci, aileden ayrılıp farklı bir şehirde yaşamaya başlama, mezuniyet sonrasında hayata atılma gibi durumlar da üniversite öğrencilerinin karşılaşabileceği diğer bazı sorun alanlarıdır.

Yaşamın önemli bir parçasını oluşturan üniversite hayatı, ergenlik dönemi gibi gelişimsel bir krizin ardından başlaması nedeniyle, üzerinde özenle durmayı ve araştırmayı gerektirmektedir. Bir taraftan farklı bir ortama girme, diğer taraftan geride henüz bırakılmakta olan gelişimsel kriz dönemine bir de çevresel faktörler eklenince üniversite öğrencileri başlı başına bir araştırma konusu haline gelmektedir (Deniz, Avşaroğlu ve Hamarta, 2004). Bu açıdan, üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun riskli grup olarak belirtilen 15-24 yaş aralığında olması da göz önüne alınıp tıpkı sıklıkla intihar davranışı ile ilgili araştırmalara konu olan ergenler gibi özel bir grup olarak ele alınmasında yarar olduğu düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde, intihar, sosyal problem çözme becerileri, öfkenin bir alt boyutu olan kişiler arası öfke ve suçluluk-utanç değişkenlerinin ilişkisini bir arada ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Üniversite öğrencilerinin intihar değişkeni açısından ele alınabilecek özel bir grup olması ve sözü edilen değişkenleri birlikte ele alan bir çalışmanın yapılmamış olması nedeniyle bu araştırmaya gereksinim duyulmuştur.

Bu araştırmanın iki temel amacı bulunmaktadır. İlki üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarını sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç değişkenlerinin yordayıp yordamadığının ortaya konmasıdır. İkinci amaç ise üniversite öğrencilerinin bazı niteliklerine göre intihar olasılıklarını araştırmaktır.

1.1. PROBLEM

Araştırmada üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarının incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda yanıt aranan iki soru, aşağıda alt problemler başlığı altında sunulmuştur.

1.2. ALT PROBLEMLER

1.2.1. Sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç değişkenleri üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarını yordamakta mıdır?

1.2.1.1. Sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç değişkenleri üniversite öğrencilerinin olumsuz benlik ve tükenme düzeylerini yordamakta mıdır?

1.2.1.2. Sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç değişkenleri üniversite öğrencilerinin hayata bağlılıktan kopma düzeylerini yordamakta mıdır?

1.2.1.3. Sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç değişkenleri üniversite öğrencilerinin öfke düzeylerini yordamakta mıdır?

1.2.2. Üniversite öğrencilerinin demografik özelliklerine bağlı olarak intihar olasılıkları değişmekte midir?

1.2.2.1. Yaşla birlikte, üniversite öğrencilerinin intihar olasılıkları, olumsuz benlik ve tükenme, hayata bağlılıktan kopma ve öfke düzeyleri değişmekte midir?

1.2.2.2. Cinsiyete göre, üniversite öğrencilerinin intihar olasılıkları, olumsuz benlik ve tükenme, hayata bağlılıktan kopma ve öfke düzeyleri arasında anlamlı farklar var mıdır?

1.3. SAYILTI

Araştırmanın temel sayıltısı aşağıda verilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrenciler veri toplama araçlarını içtenlikle ve nesnel olarak yanıtlayıp kendileri hakkında doğru bilgiler vermişlerdir.

1.4. SINIRLILIKLAR

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıda verilmiştir.

1.4.1. Bu araştırma 2009-2010 güz ve bahar dönemlerinde Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde öğrenimlerine devam eden öğrencilerden toplanmış verilerle sınırlıdır.

1.4.2. Öğrencilerin intihar olasılıklarına ilişkin veriler, İntihar Olasılığı Ölçeği'nden alınan puanlarla sınırlıdır.

1.4.3. Öğrencilerin sosyal problem çözme becerilerine ilişkin veriler, Sosyal Problem Çözme Envanteri'nden alınan puanlarla sınırlıdır.

1.4.4. Öğrencilerin kişilerarası öfke düzeylerine ilişkin veriler, Çok Boyutlu Öfke Ölçeği'nin Kişilerarası Öfke alt boyutundan alınan puanlarla sınırlıdır.

1.4.5. Öğrencilerin suçluluk ve utanç duygularına ilişkin veriler, Suçluluk-Utanç Ölçeği'nden alınan puanlarla sınırlıdır.

1.5. TANIMLAR

Araştırmada ele alınan kavramlara ilişkin tanımlar aşağıda verilmiştir.

İntihar: Bu kavram sıklıkla, insanın kendi yaşamına son vermesi olarak düşünülür. Ancak intihar, yalnızca ölümle sonuçlanan bir olay değil, insanı ölüme götüren bir süreçtir. Eskin'e (2003) göre intihar, kişinin kendini öldürme isteği ile bulunduğu ya da hayatını sürdürmek için gerekli olup da bulunmadığı eylemler doğrultusunda yaşamına son verme güdüsüyle kendini öldürmesidir.

İntihar Davranışı: Bu kavram, düşünceyle başlayıp ölümle sonuçlanan bir davranış yelpazesi ve sürecine işaret etmektedir (Eskin, 2003). İntihar düşüncesi kavramı Eskin'e (2003) göre, tamamlanmış intiharlar, intihar girişimleri ve intihar düşüncelerini kapsamaktadır.

İntihar Olasılığı: Tekrarlayan ölüm düşüncelerinin, kişinin isteyerek kendi yaşamına son vermesi ile sonuçlanma ihtimali olarak tanımlanabilir. Bu araştırmada kullanılan İntihar Olasılığı Ölçeği'nden alınan puanların yükselmesi, bireylerin intihar olasılıklarının arttığına işaret etmektedir.

Sosyal Problem Çözme: Birey, çift veya bir grubun günlük yaşamda karşılaştıkları problemlere yönelik etkili çözüm yolları bulmak için giriştikleri amaç yönelimli bilişsel-davranışsal süreçtir (D'Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004). Bu araştırmada kullanılan Sosyal Problem Çözme Envanteri'nden alınan yüksek puanlar, kişilerin sosyal problem çözme becerilerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Öfke: İnsanın aşağılandığı, önemsenmediği, haksızlığa uğradığını düşündüğü durumlarda ortaya çıkan bir duygudur (Özbay ve Göka, 2004). Başka bir deyişle ise, öfke istenmeyen fakat kaçınılmaz olaylar karşısında yaşanan heyecansal ve içsel durumları ifade etmektedir (Bilge, 1996).

Kişiler Arası Öfke: Balkaya ve Şahin (2003) tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Öfke Ölçeği'nin bir alt boyutudur. Bu boyut; intikam tepkileri, pasif-agresif tepkiler, içe dönük tepkiler ve umursamaz tepkileri içeren öfkenin yaşanmasına ilişkin bir kavramdır. Bu araştırmada kullanılan alt ölçeğin her bir boyutundan alınan yüksek puanlar, öfkenin yaşanmasında bireylerin ne şekilde davrandıklarını ortaya koymaktadır.

Suçluluk: Suçluluk ve utanç duygularının kavramsallaştırılmasında bir takım sorunlar mevcuttur. Bu iki duygunun birbirinden farklı olduğunu savunan Weiner (1985) suçluluğu, kişinin kendi kontrolünde olan görev ve sorumlulukları gerçekleştirememesi sonucunda ortaya çıkan bir duygu olarak tanımlamaktadır. Bu araştırmada kullanılan Suçluluk-Utanç Ölçeği'nin suçluluk alt boyutundan alınan yüksek puanlar, yoğun suçluluk duygusuna işaret etmektedir.

Utanç: Weiner'a (1985) göre bireyde rahatsızlık uyandıran hata ya da başarısızlık, bireyin kendinde var olan ve çaba ile değiştirilemeyen sebeplerden kaynaklanıyorsa hissedilen duygu utançtır. Bu araştırmada kullanılan Suçluluk-Utanç Ölçeği'nin Utanç alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar, yoğun utanç duygusuna işaret etmektedir.

1.6. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ

İntihar tüm dünya genelinde önemi artan bir konu olmasına rağmen, bununla ilgili çalışmalar özellikle ülkemizde halen oldukça yetersizdir. İlgili literatür incelendiğinde, intiharı konu alan çok sayıda çalışma ile karşılaşılabilir. Bu çalışmaların bir kısmının bilimsel açıdan oldukça tatmin edici olmasına rağmen, bir kısmının yeterli olmadığı ileri sürülebilir. Bazı çalışmalarda ölçeklerin uyarlanmadan kullanıldığı ya da bulgular kısmında veri toplama aşamasında kullanıldığı belirtilen ölçeklere ait değerlere yer verilmediği görülebilmektedir (Ceylan, 1994).

Yapılan çalışmaların niteliğinin de ötesinde olan bir konu ise intihar davranışının karmaşık ve pek çok başka değişkenle ilişkilendirilebilecek yapısıdır. Örneğin intihar

davranışı, Ersoy (2008) tarafından yapılan çalışmada yatarak tedavilerine devam eden psikiyatri hastaları açısından ele alınmıştır. Bu çalışmada intiharla ilişkilendirilen değişkenler, çocukluk örselenme yaşantıları, öfke, dürtüsellik ve yaşamı sürdürme nedenleri gibi değişkenlerdir. Gençöz ve Or (2006) tarafından yapılan bir başka araştırma ise üniversite öğrencileri ile yürütülmüş ve bu araştırmada temel olarak aile ilişkileri intihar değişkeni ile ilişkilendirilmiştir. Avustralya ve Slovenya'daki Hırvat göçmenlerine ait intihar oranları ile bu üç ülke vatandaşlarının intihar oranlarının karşılaştırıldığı çalışmada (Pavlovil ve Marusic, 2001) intihar davranışı çok farklı bir örneklem açısından ele alınmıştır. Bu çalışmada yalnızca tamamlanmış intihar oranları karşılaştırılmıştır. İntihar davranışı ve yaş birlikte değerlendirildiğinde ise yaşlı intiharları üzerine yapılan bir derleme çalışması (Fidaner ve Fidaner, 1992), intihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerde sosyo-demografik ve psikiyatrik özelliklerin ele alındığı bir araştırma (Aşılıoğlu, Uzunhasanoğlu, Baysal ve Akbaş, 2009) ve intihar davranışını çeşitli gruplar açısından ele alan kapsamlı bir derleme çalışması (Range ve ark., 1997) bu iki değişken arasındaki manidar ilişkiye vurgu yapmak için değerlendirilebilecek çalışmalardır. Gerek ülkemizde, gerekse dünyada yapılan çalışmalar incelendiğinde intihar davranışının pek çok farklı özel grup açısından onlarca farklı değişkenle ilişkilendirilip birçok farklı yöntem kullanılarak incelendiği görülmektedir (Range ve ark., 1997). Araştırmalarda, intihar davranışının pek çok değişkenle bir arada ele alınıyor olması tek başına yeterli değildir. Sonuçların farklı kültür yapıları (Bireyci veya toplulukçu), farklı özel gruplar (Alkol ve/veya madde bağımlıları, mahkûmlar, göçmenler, psikiyatri hastaları gibi) ve farklı yaş aralıkları (Ergenler veya yaşlılar) için farklı metotlar kullanılarak yinelenmesine gereksinim duyulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sayıca oldukça fazla görünen intihar konulu araştırmaların aslında bu kavramı açıklamada yeterli olmamalarının nedenleri anlaşılabilmektedir.

Öte yandan, birçok faktör tarafından etkilenen intihar davranışına ilişkin değişkenleri tam ve kesin olarak belirleyebilmek de kolay değildir. İntiharı kişilerarası bir bağlamda ele almak amacıyla bu çalışmada sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk utanç değişkenleri intihar ile birlikte ele alınmıştır. Literatür incelendiğinde, bu değişkenlerden bir ya da birkaçının intihar davranışı ile ilişkisinin sorgulandığı birçok

çalışmaya rastlanmaktadır. Ancak tüm değişkenleri bir arada içeren bir çalışmanın görülememiş olması, bu çalışmanın temel motivasyon kaynağıdır. Ayrıca son yıllarda intihar davranışı ile ilgili koruyucu faktörleri içeren çalışmaların artmış olması (Alay ve Gündoğar, 2005), sosyal problem çözme becerilerinin geliştirilebilir oluşu (D'Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004; Eskin, 2009) ve öfke yönetimi konusundaki çalışmaların varlığı (Bilge, 1996; Soykan, 2003) da bu çalışma için güdüleyici olmuştur. Çalışmanın üniversite öğrencileri ile yapılmış olmasının motivasyon kaynağı ise daha önce de belirtildiği gibi bu grubun çeşitli gelişimsel ve dönemsel krizler yaşamaları nedeniyle yüksek risk grubunda yer almalarıdır.

Bu araştırmada, herhangi bir intihar girişimi ya da psikiyatrik tanısı olan özel gruplar ile çalışılmamıştır. Bunun nedeni intiharın önlenmesine ve risk faktörlerinin belirlenmesine yapılmak istenen vurgudur. İntihar davranışı psikiyatrik tanı almış bireylere özgü bir davranış değildir ve ayırt etmeksizin toplumun her kesiminde farklı sıklıklarda da olsa görülebilmektedir (Ersoy, 2008). Bu doğrultuda da intihar girişimleri açısından riskin oldukça yüksek olduğu, tamamı üniversite öğrencilerinden oluşan genç yetişkinlerin intihar olasılıkları temel inceleme konusu olarak belirlenmiştir.

İntihar olasılığını değerlendirerek intiharı önceden tanıyabilmek ve önleyebilmek son derece önemlidir. İntihar olasılığı ve intihar olasılığını yordayan değişkenler hakkında fikir sahibi olmak etkili bir risk değerlendirmesinde önemli bir adımdır. Çünkü etkili bir risk değerlendirmesi intihar olasılığı yüksek olan bireylerin tespiti ve önleyici hizmet ve kaynakların bu kişilere yönlendirilmesi açısından gereklidir. Ayrıca intihar olasılığını etkileyen faktörlerin bilinmesi de bu yönde hazırlanacak koruyucu programlar için bir temel teşkil etmektedir. İntiharın tüm örseleyici sonuçlarına karşın bir yardım çağrısı olduğu (Tezcan, Oğuzhanoglu ve Ülkeroglu, 1995) göz önüne alındığında bireylere yardımın zamanında ulaştırılmasının önleyici etkisi öngörülebilmektedir. Bu çalışma sonucunda elde edilecek bulguların gençlerde intiharın önlenmesi ve intihar olasılıklarının azaltılması ile ilgili yöntemlerin geliştirilmesinde bir hareket noktası olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Ayrıca sonuçların psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışan uzmanlara risk değerlendirmesinde yardımcı olabileceği ve

intihar riski yüksek bireylerin uygun hizmeti en kısa zamanda alması yönünde katkıda bulunabileceği de ileri sürülebilir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilk olarak, araştırmaya konu olan değişkenlerle ilgili kavramsallaştırmalara ve kuramsal açıklamalar üzerinde durulmuştur. “İntihar Olasılığı ile İlgili Kuramsal Bilgiler” başlığı altında intihar, intihar davranışı ve intihar olasılığı ile ilgili bilgiler; “Sosyal Problem Çözme Kuramı ile İlgili Kuramsal Bilgiler” başlığı kapsamında, sosyal problem çözme kuramı ile ilgili açıklamalar; “Öfke ve Kişilerarası Öfke ile İlgili Kuramsal Bilgiler” başlığı altında, öfkenin kuramsal açıklamaları ve kişilerarası bağlamda kavramsallaştırılması ve “Suçluluk ve Utanç Duyguları ile İlgili Kuramsal Bilgiler” başlığı kapsamında ise bu iki duyguya ilişkin kavramsal açıklamalar sunulmuştur. Ardından bu değişkenleri temel alan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1. İntihar Olasılığı İle İlgili Kuramsal Bilgiler

Bu başlık altında öncelikle intihar davranışı tanımlanmıştır. Ardından intiharın görülme sıklığı, cinsiyet ve farklı yaş grupları için yaygınlığı ele alınmıştır. Son olarak da intihar davranışını açıklayan biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yaklaşımlara psikolojik bakış açısına ağırlık verilerek değinilmiş ve intihar davranışının etiyolojisi sunulmuştur.

2.1.1.1. İntiharın Tanımı, Sıklığı ve Yaygınlığı

İntihar sıklıkla insanın kendini öldürmesi olarak düşünülmekte ve yalnızca davranışın sonunda ortaya çıkan durumla ilgilenilmektedir. İntihar bu şekilde ele alındığında,

insanı kendini öldürmeye götüren süreç göz ardı edilmekte ve bu süreci tetikleyen olaylar hakkında düşünmek zorlaşmaktadır (Eskin, 2003). Konu üzerinde çalışan pek çok araştırmacı artık intiharı bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirme, intiharın düşünceyle başlayıp ölümle sonuçlanan bir davranış çeşitliliği olarak tanımlanmasını gerektirmektedir. Buna ek olarak konunun öneminin daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmanın bu kısmında intiharın sıklık ve yaygınlığına ilişkin bazı araştırma bulgularına da yer verilmiştir.

İntihar davranışı, oldukça genel bir terimdir ve Eskin'e (2003) göre üç ana davranışı içermektedir: Bunlar tamamlanmış intiharlar, intihar girişimleri ve intihar düşünceleridir. İntihar olasılığı ise ölümle sonuçlanabilecek bir davranışın kişi tarafından isteyerek ve amaçlı bir şekilde yapılması ya da yaşamı sürdürmek için gerekli olan bir başka davranışın yapılmaması ihtimali olarak tanımlanabilir.

İntihar davranışının tam ve doğru biçimde tanımlanması ve intiharın bir süreç olarak değerlendirilmesi ölümle sonuçlanan bu sürecin aydınlatılabilmesi için ilk adımdır. Bu sürecin bilinmesi ise intiharın önlenmesindeki en önemli noktadır. İntihar tüm dünya için ciddi bir problemdir. Dünya nüfusu için tamamlanmış intihar oranı yüz binde 16'dır ve intihar girişimleri tamamlanmış intiharların en az 10-20 katıdır (DSÖ, 2010). Türkiye'nin intihar oranı ise araştırmacı tarafından yüz binde 3.94 olarak hesaplanmıştır. Ancak ülkenin çeşitli yerlerinde yapılan araştırmalarda gerçek intihar oranlarının resmi istatistiklerin üstünde olduğu saptanmıştır (Altındağ, Özdemir ve Yanık, 2005; Bağlı, 2004).

İntihar davranışı, her yaş grubunda görülebilmektedir, ancak bazı yaş gruplarında intihar oranları kayda değer bir şekilde farklılaşmaktadır. Ergenlikle birlikte intihar vakaları artış göstermektedir. Ülkemizde 15-24 yaş arası genç yetişkinler intihar vakalarının en çok görüldüğü gruptur (Bağlı, 2004; Durak-Batıgün, 2005; TÜİK, 2008). Durak-Batıgün (2002) 13 ile 62 yaşları arasındaki 619 katılımcı ile yürüttüğü çalışmasında da 13-24 yaş arasındaki gençlerin yüksek risk grubunu oluşturduğunu ortaya koymuştur. Benzer bir sonuca da Phillips, Li ve Zhang (2002) tarafından ulaşılmıştır. Araştırmada 15-34 yaş grubu gençlerde intiharın tüm ölümlerin %19'unu oluşturduğu saptanmıştır.

İntihar vakalarındaki bu artış, yaşla birlikte karmaşıkleşan gelişimsel ödevlere dayandırılmaktadır (Eskin, 2003). İntihar vakalarının olmasa da intihar oranlarının yüksek olduğu bir başka yaş grubu da yaşlılardır. TÜİK (2008) verilerine göre ülkemizdeki yaşlı intihar oranları özellikle erkekler için oldukça yüksektir. Dünya genelinde de durum farklı değildir. Yaşlı intiharları için 65 yaş önemli bir kesim noktasıdır (Fidaner ve Fidaner, 1992; Range ve ark., 1997). Ülkemizde 65 yaş ve üzeri intihar vakaları nüfus göz önüne alınarak incelendiğinde, intihar vakalarındaki azalmaya karşın oranlardaki artış dikkat çekicidir. Yaşlılardaki yüksek intihar oranlarının nedenleri kalp hastalıkları, kanser ve depresyon gibi ruhsal ve organik bozukluklara bağlanmaktadır (Fidaner ve Fidaner, 1992). İlgi çekici bir bulgu ise intihar sonucu ölen yaşlıların sanıldığı gibi yalnız ve izole olmadıklarıdır (Range ve ark., 1997).

İntihar davranışında yaş kadar cinsiyet de önemli bir belirleyicidir. İntihar davranışının görülme sıklığı kadın ve erkekler açısından hem ülkemizde hem de dünyada manidar biçimde farklılaşmaktadır (Davison ve Neale, 2004; DSÖ, 2009; Shneidman, Farberow ve Litman, 1970; TÜİK, 2008). Literatür incelendiğinde, her yaş grubunda erkeklerin kadınlardan daha çok intihar ettiğı görülmektedir. DSÖ'nün kadın ve erkekler için hesaplanmış intihar oranları incelendiğinde Çin'in dışında kalan tüm ülkelerde erkeklerin intihar oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Phillips, Li ve Zhang (2002) tarafından Çin'de yapılan bir çalışmada kadınların intihar oranlarının erkeklerden %25 fazla olduğu ortaya konmuştur. Bu durumun nedeni de Çin'in kırsal kesimindeki genç kadın intiharlarına bağlanmıştır. Erkek intiharlarının kadın intiharlarına oranlarının en çarpıcı olduğu ülkeler Malta ve Panama'dır. Bu ülkeler için erkek/kadın oranı sırasıyla 24.6 ve 13'tür (DSÖ, 2009). Türkiye'de de cinsiyet açısından durum benzerdir. TÜİK (2008) verilerine göre tamamlanmış erkek intiharlarının sayısı tamamlanmış kadın intiharlarının neredeyse iki katıdır. Ancak, ülkemizde de Çin'deki oranlara benzer sonuçların elde edildiğı araştırmalar mevcuttur. Bağlı (2004) çalışmasında Batman ili 2000 yılı tamamlanmış intihar vakalarındaki oranı kadın/erkekler için 3/1 olarak rapor etmiştir.

Tamamlanmış intiharlardaki oranların aksine intihar girişimleri açısından kadınlara ait oranlar erkeklerinkinden yüksektir (Davison ve Neale, 2004; DSÖ, 2010; Shneidman,

Farberow ve Litman, 1970; Tezcan, Oğuzhanoğlu ve Ülkeröğlu, 1995). Ülkemizde intihar girişimi nedeniyle hastanelerin acil servislerine baş vuran bireylerle yapılan bir çalışmada da benzer şekilde, erkeklerin intihar girişimlerinin kadınların intihar girişimlerinin hemen hemen yarısı kadar olduğu saptanmıştır (Sayıl ve ark., 1993). Katılımcı sayısı her ne kadar az olsa da Paracıkoğlu, Sayıl ve Özgüven (2004) de literatürle uyumlu sonuçlara ulaşmışlardır. Batman ili için de sonuçlar değişmemektedir. Bağlı (2004) çalışmasında, kadınların erkeklerden altı kat daha fazla intihar girişiminde bulunduğunu aktarmıştır. Benzer sonuçlar pek çok araştırmayla da ortaya konmuştur (Deveci ve ark., 2005; Dilbaz ve ark., 2005; Oktık, Top, Sezer ve Bozver, 2003).

Tamamlanmış intiharlar ve intihar girişimleri için cinsiyetler arasında gözlenen bu farklılaşma pek çok nedene bağlanmaktadır. Bu nedenlerden en göze çarpanı intihar için tercih edilen yöntemdir. Yapılan çalışmalarda erkeklerin kadınlardan daha sık kendini asma, ateşli silah kullanma gibi şiddet içeren yöntemlere başvurdukları aktarılmıştır (Bağlı, 2004; Davison ve Neale, 2004; Tüzer, Holat, Dilbaz, Bayam ve Bitlis, 1995). Benzer sonuçların elde edildiği bir çalışmada da erkek olmanın, intihar için seçilen yöntemin şiddet içerip içermediğini yordadığı belirlenmiştir. Bu çalışmada erkeklerin şiddet içerikli yöntemler seçmelerinin nedeninin kişilik özelliği olarak öfke düzeylerinin daha yüksek olmasına bağlı olduğu saptanmıştır (Giegling ve ark., 2008). Ancak konunun aydınlatılması için gerekli olan, erkekleri daha öldürücü yöntemler seçmeye iten yani onları ölüme sürükleyen süreçlerin aydınlatılmasına yönelik bu tarz araştırmaların çeşitlendirilmesidir.

Yaş ve cinsiyet dışında intihar ile ilişkili olduğu düşünülen pek çok demografik değişken vardır. Bunlardan araştırmalara en sık konu olanı medeni durum ve çocuk sahibi olup olmama ya da çocuk sayısıdır. TÜİK ise kişinin bakmakla yükümlü olduğu birey sayısını dikkate almaktadır. Shneidman, Farberow ve Litman (1970) bekâr bireylerin evli yaşlılarına kıyasla iki kat daha fazla intihar ettiklerini aktarmıştır. Davison ve Neale (2004) da boşanmış ya da dul olmanın intihar riskini dört beş kat arttırdığını belirtmiş ve medeni durumun öneminin intihar riskinde sosyal desteğin olmamasıyla bağlantılı olabileceğini savunmuşlardır. Ülkemizde yapılan araştırmaların çoğundan elde edilen sonuçlar, bu bulgularla aynı yöndedir (Ak, Özmenler ve Bozkurt,

2006; Ekici, Savaş ve Çıtak, 2001; Sayıl ve ark., 1993) ancak evli bireylerde intihar riskinin daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalara (Deveci ve ark., 2005) ve medeni durumun intihar riski ile ilişkisinin olmadığını ortaya koyan araştırmalara (Tuğcu, 1996) rastlamak da mümkündür. Çocuk sahibi olmanın ise intihar riski ile anlamlı ilişkisi ortaya konmamıştır (Tuğcu, 1996).

Araştırmalarda intihar ile ilişkilendirilen bir başka demografik değişken ise eğitimidir. İntihar riski yüksek olan ya da intihar girişiminde bulunan gruplarda düşük eğitim düzeyine daha sık rastlandığı saptanmıştır (Durak-Batıgün, 2002; Özgüven, Soykan ve Haran, 2003). Yüksek eğitim düzeyinde ise çeşitli meslek grupları açısından farklılaşmalar mevcuttur. Psikiyatristler, doktorlar, avukatlar ve psikologlar arasında özellikle de kadın meslek elemanları arasında intihar daha sık görülmektedir (Davison ve Neale, 2004).

Mevsimler, aylar, haftanın günleri ya da saat gibi bazı değişkenler de intihar ile ilişkilendirilmektedir. Bu anlamda en sık rastlanan bulgu ilkbahar ve yaz aylarında intiharın daha sık görüldüğüdür (Davison ve Neale, 2004; Sayıl ve ark., 1993; Shneidman, Farberow ve Litman, 1970). Bunların dışında literatür incelendiğinde intiharın, aile yapısı, ekonomik durum, ailede ya da yakın çevrede intihar girişimi ya da tamamlanmış intihar olayı olup olmaması, yakın dönemde sevilen birinin kaybı, sigara, alkol ve madde kullanımı gibi pek çok farklı demografik değişkenle birlikte araştırmalara konu olduğu görülmektedir (Ak, Özmenler ve Bozkurt, 2006).

İntiharı konu alan araştırmaların risk faktörleri arasında saydığı bir değişken de daha önceki intihar girişimleridir (Davison ve Neale, 2004; Dilbaz ve ark., 2005; King ve ark., 2001; Sayıl ve ark., 1993). İntihar girişiminde bulunmuş bireylerle yapılan çalışmalarda, kendini öldürme girişiminde bulunanların girişimlerini tekrarlama riskinin, depresyon tanısını almış kişiler, alkol, madde ya da ilaç bağımlıları, ergenler ve yaşlılardan daha düşük ancak yine de normal gruptan 50 kat fazla olduğu gözlenmiştir (Sonneck, 2000).

Sözü edilen bu demografik değişkenlere ek olarak intihar için risk oluşturan bazı psikiyatrik tanılar da mevcuttur. Bunların başında depresyon gelmektedir. Depresyona ek olarak, panik bozukluk, sinir kişilik bozukluğu ve şizofreni sayılabilir. Psikiyatrik tanılardan başka bir risk faktörü de travmalardır. Fiziksel ve cinsel istismarlar ister çocukluk ister erişkinlik döneminde olsun, intihar riskini arttırıcı faktörlerdir (Range ve ark., 1997). Bunlara ek olarak AIDS (Acquired Immunodeficiency Syndrom) virüsü taşımak ve MS (Multiple Sclerosis) hastası olmak da riski arttırıcı etmenler arasında yer almaktadır (Davison ve Neale, 2004; Range ve ark., 1997).

Görüldüğü gibi intihar pek çok özellikle ilişkilendirilebilmektedir. Literatür incelendiğinde, intiharın toplumun herhangi özel bir kesimine ait sorun olmadığı, ancak bazı özel gruplar için intihar riskinin diğer gruplardan farklı olduğu görülmektedir. Bu nedenle intiharın anlaşılması, nedenlerinin ortaya konması ve buradan yola çıkılarak önleme çalışmalarının yapılması toplumun her kesimi için önem taşımaktadır. İntiharın nedenlerini anlamaya yönelik çabalar temelde üç bakış açısı altında sınıflanabilmektedir. Ancak bu sınıflama konunun daha net anlaşılabilmesi için yapılmaktadır. Aksi halde intiharı tek bir bakış açısından ele almak, intiharın anlaşılabilmesi için yeterli bir çaba olmayacaktır. Bu bölümün bundan sonraki kısmında intiharı açıklamaya yönelik yaklaşımlara üç başlık altında değinilecektir.

2.1.1.2. Biyolojik Yaklaşım

İntiharın biyolojik temellerini irdeleyen araştırmalar iki grupta toplanabilir. Bunlardan ilki, intihara yatkınlığın kalıtsal geçişini aile, ikiz ve evlat edinme çalışmaları ile inceleyen genetik araştırmalardır. İkinci grup ise beyin ve vücut kimyasındaki farklılaşmaların intihar ile ilişkisini kuran biyokimyasal çalışmaları kapsamaktadır.

Baldessarini ve Hennen (2004) intiharın kalıtsal temelleri ile ilgili derlemelerinde aile, ikiz ve evlat edinme çalışmalarını gözden geçirmişlerdir. Yaklaşık 20 kontrollü aile çalışması ile intihar davranışı sergileyen kişilerin akrabalarında davranışın görülme olasılığının beş kat daha fazla olduğu ortaya konmuştur. Çevresel faktörlerin intihar ile

ilişkisi düşünüldüğünde bu sonuçların tek başına intiharı açıklamada sınırlı kaldığı görülmektedir. Aynı çalışmada genetik faktörleri çevresel faktörlerden ayırt edebilmek için incelenen ikiz çalışmaları, intihar riskinin tek yumurta ikizlerinde çift yumurta ikizleri ya da akrabalar ile kıyaslandığında daha yüksek oranda birlikte değiştiğine işaret etmektedir. Genetik faktörleri çevresel faktörlerden ayırt etmede ikiz çalışmalarının da kısıtlı kalması nedeniyle araştırmada evlat edinme çalışmalarına da yer verilmiştir. Bu çalışmalar erken yaşta evlat edinilen kişilerin intihar risklerinin biyolojik ebeveyn ve akrabalar ile daha yüksek ilişki gösterdiğini ortaya koymuştur.

İntiharın genetik geçişi ile ilgili yapılan çalışmalar her ne kadar konunun aydınlatılabilmesi için umut verici olsa da, kalıtsal olanın ne olduğu konusu halen kesinliğe kavuşmamaktadır. “Kalıtsal olanın intiharın kendisi mi yoksa intihar ile ilişkilendirilebilecek psikopatolojiler veya kişilik özellikleri mi?” sorusu intihar genetiği araştırmalarının motivasyon kaynağı olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Biyolojik temelli bir başka araştırma grubu ise intihar davranışı ile beyin ve beden biyokimyasını ilişkilendirmektedir. Biyokimyasal araştırmalarda en sık rastlanan kimyasal madde seratonindir (Davison ve Neale, 2004; Demirel-Özsoy ve Esel, 2003). Bu çerçevede birçok çalışma, bir seratonin yıkım ürünü olan 5-hidroxyindoleacetic asit (5-HIAA) düzeyi ile intihar davranışı arasında bir ilişkinin varlığına işaret etmekte ve bu maddenin intihar girişiminde bulunan bireylerde bulunmayanlara kıyasla daha düşük oranda bulunduğunu göstermektedir (Banki, Arato, Papp ve Kurcz, 1984; Nordstrom ve ark., 1994; Van Heringen, 2003). Seratonin ile intihar davranışı arasındaki ilişkiye odaklanan bu araştırmalarda elde edilen diğer bir sonuç da düşük 5-HIAA sahip kişilerin daha çok şiddet içeren intihar girişiminde bulunduklarıdır. Bu bulgu seratonin düzeyindeki düşüklüğün saldırganlıkla ilişkili olabileceği şeklinde değerlendirilebilir.

Her ne kadar seratonin biyokimyasal araştırmalara sıkça konu olsa da, intihar ile ilişkilendirilen dopamin ve norepinefrin gibi başka nörotransmitterler vardır (Demirel-Özsoy ve Esel, 2003; Engstrom ve ark., 1999). Engstrom ve arkadaşları (1999) intihar girişiminde bulunan kişilerde, bulunmayan kişilere kıyasla daha düşük dopamin yıkım

ürünü olan homovanillic asit (HVA) düzeyi ve daha düşük norepinefrin yıkım ürünü (HVA/MHPG) tespit etmişlerdir.

Sözü edilen araştırmalar intihar davranışı ile ilgili oldukça nesnel dayanaklar sunsalar bile, bu biyokimyasal değişimlere intihara yol açan psikolojik faktörlerin mi neden olduğu ya da bu değişimlerin mi intihar davranışı ile ilişkili olan psikolojik faktörleri etkilediği kesin olarak ortaya konamamaktadır. Hem genetik hem biyokimyasal bulguların intihar davranışını etkileyen psikolojik ve sosyolojik etmenlerle birlikte ele alındığında intiharın yordanmasında tatmin edici dayanaklar olabilecekleri öne sürülebilir.

2.1.1.3. Psikolojik Yaklaşım

İntihar davranışına yönelik psikolojik açıklamalara Freud ile başlamak psikolojinin geçmişi dikkate alındığında uygun olacaktır. Freud klinik deneyimlerinden yola çıkarak intihar ile ilgili bazı açıklamalar yapmıştır. Ancak Freud'un konu ile ilgili görüşleri belli bir yerde toplanmamıştır (Shneidman, Farberow ve Litman, 1970).

Freud'a göre (1916) kişiyi intihara götüren süreç bilinç dışında gerçekleşen bir sevgi nesnesinin yitimi ile başlar. Kişi yaşanan bu kayıp ile derin acılı bir duygu durum içerisine girer ve kişinin çevreye olan ilgisi kaybolur. Özdeğerlilik ve özsaygıda azalmalar olur. Çevreye olan ilgisini kaybeden kişi sevgi nesnesinden çektiği libidosunu (cinsel enerji) yeni bir nesneye yatıramaz; böylece boşta kalan bu enerji benliğe geri döner. Benliğe geri dönen libido yitirilen nesne ile özdeşim için kullanılır. Buradaki özdeşim benliğin yitirilen nesne ile içsel kaynaşmasını ve bütünleşmesini içerir. Kişinin benliği yitirilen sevgi nesnesi haline gelmiş olur. Terk edilmeden dolayı ortaya çıkan saldırgan duygular ise sevgi nesnesinden öç alma ve onu yok etmek için sevgi nesnesi haline gelen benliğe yöneltilir. Sonuç olarak kişi kendi isteği ile kendi canına kıymış olur (Odak, 2002). Sevgi nesnesinin kaybı sonrasındaki saldırganlığın benliğe yöneltilmesi yani ölüm içgüdüğü ile açıklanan özkıyım için diğer tüm açıklamalar bu

kuramda dışarıda tutulmaktadır. Ayrıca kaybın söz konusu olmadığı durumlar için önerilen belirgin bir açıklama da yoktur.

Karen Horney (1950) Freud'dan farklı olarak ölüm içgüdüsünün varlığına inanmaz ve insanda var olan, gerek kendisine gerekse etrafına yönelik yıkıcı eğilimlerin daha çok tepkisel olarak ortaya çıktığını belirtir. Normal dışı davranışların, yanlış ana-baba tutumlarının çocukta oluşturduğu “temel anksiyete” ile başladığını ve çocuğun dış dünya içinde yalnızlık, çaresizlik ve düşmanlık duygusu içinde ölüm arzularının bir ifadesi olarak ölüm anksiyetesi yaşayabileceği ve bunun da intihara yol açabileceğini savunmuştur (Oral, 1997).

İntiharla ilgili önemli çalışmaları ve katkıları olan bir diğer isim ise Shneidman'dır. Schneidman'a göre intihar neredeyse her zaman yoğun acı veren bir probleme bilinçli çözüm bulma çabası olarak görülür. Acı çeken için bu çözüm bilinçliliği ve acıyı dindirici bir anlam taşımaktadır (Davison ve Neale, 2004). Schneidman'ın intihara psikolojik yaklaşımı (1987) intiharların ortak yönleri temel alınarak aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (Akt., Davison ve Neale, 2004).

- İntiharların ortak amacı, bir çözüm aramaktır.
- İntiharların ortak hedefi, bilinçliliğin durdurulmasıdır.
- İntiharlardaki ortak uyarıcı, dayanılamayacak derecedeki psikolojik acıdır.
- İntiharlarda ortak stres faktörü, engellenmiş psikolojik gereksinimlerdir.
- İntiharlarda ortak duygu, çaresizlik/ umutsuzluktur.
- İntiharlarda ortak bilişsel durum, ikircikliliktir.
- İntiharlarda ortak algısal durum, daralmadır.
- İntiharlarda ortak eylem, saldırganlıktır.
- İntiharlarda ortak kişilerarası eylem, intihar niyetini iletme.
- İntiharlarda ortak tutarlı yön, yaşam boyu başa çıkma örüntüsüdür.

Burada intiharın en sık gözlenen özellikleri verilmektedir. Ancak her bir vakada tüm bu özelliklerin bir arada bulunması beklenmemektedir (Davison ve Neale, 2004).

Bilişsel kuramın intihar davranışı ile ilgili açıklamaları da oldukça yaygın kabul gören açıklamalardandır. Beck (1985), intiharın içerdiği en önemli duygunun umutsuzluk olduğunu ve depresif hastalardaki intihar davranışlarının belirli bilişsel çarpıtmalardan kaynaklandığını söyler. Beck, intihar girişiminde bulunmuş depresif hastalarla yaptığı çalışmalar sonucunda, hastaların, başarısızlıklarına katlanamayacaklarına, sorunlarının çözümü olmadığına, psikiyatristin onlara yardım edemeyeceğine, sorunlarını hiçbir zaman çözemeyeceklerine inandıklarını ve hastaların bu durumları ile intihar davranışları arasında bir bağ olduğunu belirtmiştir. Beck bu durumu “umutsuzluk” olarak tanımlamıştır. Umutsuz hasta, nesnel ve gerçekçi bir nedeni olmadığı halde deneyimlerine yanlış anlam verir ve amaçlarına ulaşmak için bir çaba göstermediği halde bunlardan olumlu sonuçlar bekler (Durak-Batıgün, 1999).

Umutsuzluk dışında ele alınan diğer bilişsel öğeler, katı düşünce tarzı ve yetersiz problem çözme becerileridir. Buna göre, eğer kişi olumsuz yaşam olayları ile karşı karşıya ise ve/veya hem zayıf problem çözme becerilerine hem de bilişsel katılığa sahip ise intihar riskinden söz edilir. Olumsuz yaşam olayları ile başa çıkma da yaşanan yetersizlikler kişide depresyon ve umutsuzluğa, dolayısıyla da intihar riskine sebep olmaktadır (Durak-Batıgün, 1999).

İntihar davranışını açıklamada ortaya atılan bir başka kuram da kaçış kuramıdır. Kaçış kuramı ilk kez Baechler (1975/1979, 1980) tarafından önerilmiştir (Akt., Baumeister, 1990). Baechler intiharı basitçe rasyonalist bir görüş olarak ele almıştır ve bir problem çözme aracı olarak görmüştür. Baechler’in teorisi intiharın bir kaçış olduğunu anlamada önemli bir basamak olmasına karşın yeterince ayrıntılı olmadığından ve tümüyle rasyonalist olduğundan, Baumeister (1990) kaçış teorisini yeniden ele almıştır. Kaçış teorisinin altı temel basamağı vardır.

1. Standartların yetmemesi
2. Benliğe ilişkin olumsuz atıfların olması
3. Özsaygının düşmesi
4. Olumsuz duygulanımın olması
5. Bilişsel yıkımın olması

6. Yıkımın sonuçlarının yaşanması

Kuramın birinci basamağı, kişinin şu anki koşullarının, kişinin kendisinin ya da önemli diğer kişilerin koyduğu standartları karşılamadığı inancını içerir. Bu inanç, gerçek dışı yüksek beklentiler veya son dönem stresli yaşam olayları ya da her ikisi sonucu ortaya çıkabilir. Bu kurama göre, beklentileri düşük olan kişi stresli yaşam olaylarıyla karşılaştığında büyük bir olasılıkla intiharı düşünmemektedir. Bunun aksine beklentileri yüksek olan kişi aynı koşullar altında intiharı düşünmektedir. Kuramın ikinci basamağında yüksek beklentilerini karşılayamamış kişi kendisine olumsuz atıflarda bulunur, hayal kırıklıkları için kendisini suçlar. Bu da düşük özsaygıya sebep olur. Kişinin kendisini suçlaması da intihar eğilimli kişilerin bir özelliği olan özsaygı düşüklüğünü tetikler. Üçüncü basamakta beklentilere göre düşük standartlar ve kişinin kendine yüklediği suç doğrultusunda kişi, yetersiz, çekici olmayan ve suçlu bir benliğe odaklanarak yüksek öz farkındalık geliştirir. Dördüncü basamakta, olumsuz yaşantılara odaklanan öz farkındalığın benliği suçlamasına bağlı olarak depresyon ve kaygı gibi olumsuz duygular ortaya çıkar. Beşinci basamak ise bilişsel yıkımı içerir yani kişide daha az anlamlı, daha az bütünlük içinde düşünce ve farkındalık görülür. Son basamak da bilişsel yıkımın ortaya çıkardığı sonuçlarla ilgilidir (Baumeister, 1990).

Kaçış kuramı son zamanlarda intihar üzerine geliştirilen en kapsamlı psikolojik teorilerden biridir. Kapsayıcılığı ve açıklama gücünün yanı sıra kuramın en önemli özelliği insanı intihara götüren süreci adım adım anlatmasıdır. Kuramın yetersiz kaldığı alan ise intihar ve toplum ilişkisinin incelendiği alandır (Eskin, 2003).

Sosyal öğrenme kuramı da Lester (1987) tarafından intiharı açıklamada kullanılmıştır. Bu kurama göre insan davranışlarının temelinde öğrenme vardır. Kişilerin davranış repertuarları gelişimleri boyunca seçtikleri modelleri gözleyerek edindikleri bilgilerle şekillenmektedir. Duygusal davranışların da repertuara katılmaları gözlem yoluyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Lester (1987) tarafından intiharın kısmen de olsa stresli yaşam koşullarına karşı öğrenilmiş bir davranış olduğu belirtilmiştir (Akt., Eskin, 2003).

İntihar eden, girişimde bulunan ya da intihar düşünceleri olan kişiler, bu davranışı gözleyerek öğrenmekte ve olumsuz yaşam olayları karşısında davranış repertuarlarında bulunan bu davranışı sergilemektedirler (Eskin, 2003). Sosyal öğrenme kuramının intiharı açıklamada kısıtlı kaldığı nokta, davranış repertuarında yerini almış bu davranışın aynı koşullar altında neden bazı bireylerce sergilenirken diğer bazı bireylerce sergilenmediğidir.

Yalom (2001) ise varoluşçu bakış açısı kapsamında; yaşamın anlamsız olduğunu hissedip kendi anlamını kendi yaratma sorumluluğunu almamanın, nevrozun belki de sonunda intihar etmenin en önemli nedenlerinden biri olduğunu düşünür. Ayrıca ciddi intihar girişimi sonrasında kurtulabilen kişilerin, ölümle yaşadıkları bu karşılaşma sonrasında hayatı sevebildikleri ve anlamlandırabildikleri Yalom tarafından ifade edilmiştir.

İntihar davranışını açıklamada biyolojik ve psikolojik yaklaşımlar ilk bakışta birbirinden çok farklıymış gibi görünseler de, ortak noktaları intiharı birey merkezli içsel etmenleri baz alarak açıklamalarıdır. İntiharı bireysel bir olgu olmanın dışına taşıyan ise sosyolojik bakış açısıdır.

2.1.1.4. Sosyolojik Yaklaşım

İntihar ilk kez Fransız sosyolog Durkheim tarafından toplumsal bir olgu olarak ele alınmıştır (Bağlı, 2004). Durkheim toplumların beşer ve onar yıllık intihar oranlarını inceleyerek intiharın toplumsal bir olgu olduğu kanısına varmıştır. Onu bu noktaya getiren, normal dönemlerdeki intihar oranlarının neredeyse doğum ve ölüm oranlarından bile istikrarlı olması ve toplumsal bunalım dönemlerinde bu oranların manidar biçimde değişiyor olmasıdır (Durkheim, 1986).

Durkheim intiharı, kişinin ölümle sonuçlanacağını bilerek yaptığı olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan ölüm olarak tanımlamıştır (Durkheim, 1986). Tanımlamanın ardından Durkheim intiharın nedenlerine, çeşitlerine ve diğer

toplumsal olaylarla ilişkisine değinmiştir. Ona göre toplumsal özellikler bir toplumdaki intihar oranlarını belirler. Durkheim'ın teorisi iki boyuta dayanır: sosyal bütünleşme (toplumdaki bireylerin birbirine ne kadar bağlı olduklarının derecesi) ve toplumsal düzenleme (toplumun kurallarının, normlarının ve değerlerinin gücü). Durkheim'ın teorisine göre intihara neden olan, toplumsal düzenleme ve bütünleşmenin çok zayıf ya da çok güçlü olmasıdır. Bu iki farklı boyuta göre 4 farklı intihar türünden söz edilmektedir (Durkheim, 1986):

Bencil İntihar: Sosyal bütünleşmişliğin düşük olduğu durumlarda meydana gelir.

Elcil İntihar: Sosyal bütünleşmişliğin yüksek olduğu durumlarda meydana gelir.

Kuralsızlık İntiharı: Sosyal düzenlemenin düşük olduğu durumlarda meydana gelir.

Ölümcül İntihar: Sosyal düzenlemenin yüksek olduğu durumlarda meydana gelir

Görüldüğü gibi Durkheim'ın toplum bilimsel kuramı intiharların nedenlerini yalnızca toplumsal olaylara bağlamaktadır. Kuramda intihar açıklanırken, bireyin psikolojik ve biyolojik yapısındaki değişimlere yer verilmemektedir. Bu kuram toplumdan topluma farklılaşan intihar olayları hakkında fikir yürütülmesine yardımcı olmaktadır; ancak intihar davranışı bireysel düzeyde ele alınmak istendiğinde yeterli olmamaktadır. Durkheim'ın kuramı ile ilgili en büyük soru işareti, aynı toplumsal koşulları paylaşan bireylerin intiharı bir çözüm yolu olarak düşünme sıklıklarındaki farklılaşma ile ilgilidir.

İntihar davranışının nedenlerini açıklamaya çalışan tüm bu kuramların kendi içlerinde tutarlı olmakla birlikte nihai bir açıklamaya varmada yeterli olmadıkları ileri sürülebilir. Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin benzer olduğu bireylerde intihar davranışının görülme sıklığının farklılaşması bu kuramların tek başlarına işlerliğini sekteye uğratan en temel noktadır. İntihar davranışı, karmaşık yapısından dolayı çok yönlü bir açıklama gerektirmektedir. İntihar davranışını tek bir açıdan ele alarak konuyu aydınlatmaya çalışmak, tıpkı bir taş parçasının hacmini taşın kâğıt üzerindeki izdüşümünden yordamaya çalışmak kadar zordur. Bu bağlamda son olarak konu ile ilgili bütüncül bir yaklaşım sunan Eskin'in (2003) intiharı bir süreç olarak ele alan ve bu sürecin işleyişini dinamik bir şekilde anlatan modeli üzerinde durmak gerekmektedir.

Bu modelde Eskin (2003) intihar sürecini betimleyen, kişiye özgü (içsel: biyolojik, psikolojik özellikler gibi) ve çevresel (dışsal: olumsuz yaşam olayları, toplumsal koşullar gibi) faktörleri birlikte ele almaktadır.

Modelde, intihar sürecinde doğrudan etkili olan yakın etmenler dört grupta toplanmaktadır:

1. Yakınlaştırmacı etmenler
2. Risk etmenleri
3. Koruyucu etmenler
4. Tetikleyici etmenler

Bütün bu etmenlerin bileşeni olarak kişi belli bir düzeyde ruhsal acı yaşar. İntihar sürecinin başlayabilmesi için, kişinin yaşadığı acının dayanabileceği eşik seviyesinin üzerinde olması gerekir. Ancak bu, gerekli ve yeterli koşul değildir. Modelde intihar sürecinde doğrudan etkili olmayan ancak acı eşiğini etkileyerek dolaylı olarak sürece katkı sağlayan etmenler de dört grupta ele alınmıştır:

1. İntiharın kültürel anlamı
2. Yardım aramaya karşı tutumlar
3. İntihara ve intihar davranışında bulunanlara karşı tutumlar
4. Temel kültürel değerler

Bu tür sosyo-kültürel etmenler bir yandan kişinin intihar davranışına yönelip yönelmeyeceğini belirlerken, diğer taraftan da sosyal destek gibi faktörler üzerindeki etkisi ile koruyucu etmenler ve risk etmenleri üzerinde etkili olmaktadır.

Buraya kadar intiharın pek çok değişkenle ilişkili olduğu birkaç kez tekrarlanmıştır. Sözü edilen değişkenlerden biri de sosyal problem çözmedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında araştırma problemine dâhil olan bir değişken olarak “Sosyal Problem Çözme Kuramı” ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir.

2.1.2. Sosyal Problem Çözme Kuramı İle İlgili Kuramsal Bilgiler

Problemlerle karşılaşmak, günlük hayatın dışında kalan bir durum değildir. Sabah ne giyeceğimiz, toplantıya ya da işe yetişmek veya trafiğin sıkışıp kalması hemen hemen herkesin karşısına çıkabilecek durumlardır. Bu problem durumlarıyla yüz yüze gelmek ve bu problem durumlarının içinden çıkmak için uygun çözüm yolları aramak doğal bir süreçtir. Sorunlarla karşılaşmak ve bunlara çözümler aramak belli bir yaş dönemine özgü değildir. İnsanlar her yaş döneminde çözülmesi gereken problemlerle karşılaşabilirler. Gerek günlük yaşamdan, gerekse yaşam deneyimlerinden kaynaklanan problemlerle başa çıkabilmek için insanlar problem çözme becerilerine başvurmaktadırlar. Bu araştırmada kişilerin sosyal problem çözme becerileri ele alınacağından diğer problem çözme yaklaşımlarına yer verilmemiştir.

2.1.2.1. Sosyal Problem Çözme Yaklaşımı

Yaşamın hemen her anında karşımıza çıkabilecek olan problem kavramı, D’Zurilla ve Goldfried (1971) tarafından, bir bireyin etkin bir biçimde işlev gösterebilmek için tepki vermek zorunda olduğu durum ya da durumlar topluluğu olarak tanımlanmıştır. Problem çözme ise, problem durumuyla baş etmek için olası etkin çözüm seçeneklerini göz önüne seren ve bunlar arasından en etkin olanın seçilme olasılığını arttıran, bilerek ya da insanın doğası gereği yapılan bir davranışsal süreç olarak kavramsallaştırılmıştır.

Problem çözme becerisinin üç temel bileşeni vardır. Bunlar: bilişsel, metabilşsel ve güdüsel yönlerdir. Problem çözmenin bilişsel yönü, kişinin karşılaştığı problemleri doğru olarak algılayıp algılamadığı ile ilgilidir. Problemin çözülebilmesi için kişinin problemin ne olduğunu doğru anlamış olması gerekmektedir. Problem çözmenin metabilşsel yönü, problem çözme stratejisini kontrol edebilme ve gözden geçirebilme becerisi olarak tanımlanabilir. Problem çözme davranışı, bilişsel, duyuşsal, davranışsal ve kültürel yönleri olan ve pek çok becerinin eş zamanlı kullanıldığı karmaşık bir süreçtir. Bireyler bu süreçte istenilen hedefe ulaşabilmek için bu becerileri de yönetmek

zorundadırlar. Problem çözmenin güdüsel yönü ise kişinin problem durumuna ilgi duyup duymadığı ile ilgilidir. Bireyin, karşılaştığı problem durumuna ilgi duyup duymaması kritik bir öneme sahiptir. Çünkü problem durumuyla ilgili kişinin herhangi bir davranış sergileyebilmesi için onu harekete geçiren şey söz konusu ilgidir (Eskin, 2009).

Problem çözme konusundaki literatür incelendiğinde, konuyla ilgili üç yaklaşımın öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki bu çalışmanın da değişkenlerinden biri olan “Sosyal Problem Çözme” modelidir (D’Zurilla ve Goldfried, 1971). Model, problem çözme süreci betimlemesi açısından önemlidir ve günümüz problem çözme uygulamalarını şekillendiren bir yaklaşımdır. Söz konusu model, kişinin günlük yaşamda karşılaştığı sorunları nasıl çözdüğü ve bu süreçte nelerin rol oynadığı hakkında ayrıntılı bir bilgi sunmaktadır (D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004). Eskin’in (2009) ikinci önemli model olarak sunduğu model ise Gath ve Maynors-Wallis (2000) tarafından ortaya atılmıştır. Model, birinci basamak sağlık hizmetlerinde karşılaşılan ruhsal sorunların tedavisinde kullanılmaktadır. Bu yaklaşım sorun çözmeyi basamaklar halinde betimleyerek bunun sağaltım sürecindeki kullanımını da belirlemektedir. İkinci yaklaşımın ilkinden ayrılan yönü, probleme yönelim aşamasının bulunmamasıdır. Son yaklaşım ise bilgi işleme yaklaşımıdır. Eskin (2009) bu yaklaşımda problem çözmenin bilgi işleme süreçleri açısından ele alındığını ve problem çözme sürecinde meydana gelenlerin bilişsel terimlerle ifade edildiğini belirtmektedir.

Bu çalışmada yalnızca D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares (2004) tarafından detaylandırılan Sosyal Problem Çözme yaklaşımı ele alınmış, diğer iki modele değinilmemiştir. Sosyal problem çözme çalışması, bir bireyin kişisel olmayan (örneğin, yetersiz finansman, çalınan malı), kişisel veya içsel problemleri (duygusal, davranışsal, bilişsel ve sağlık problemleri), sosyal problemleri (örneğin, evlilik çatışmaları, aile tartışmaları) ve bunun yanında daha geniş olarak toplumsal ve sosyal problemleri (örneğin, suç, ırksal ayrım) içeren kişinin işlevlerini etkileyen her türlü problemle ilgilidir (D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004).

Sosyal problem çözme modeli asıl olarak D’Zurilla ve Goldfried (1971) tarafından ortaya konmuştur ama daha sonra D’Zurilla ve Nezu (1990) ve D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares (2002) tarafından genişletilip gözden geçirilmiştir (Akt. D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004). Sosyal problem çözme becerisi terimi, günlük yaşamdaki problemlere atıfta bulunmaktadır. Son yıllarda hızla önem kazanan sosyal problem çözme becerisi eğitimi, sosyal psikolojik iyi oluşla manidar bir ilişkisi bulunan baş etme stratejisi olarak sosyal problem çözme becerilerinin yer aldığı klinik bir yaklaşımdır (Maydeu-Olivares ve D’Zurilla, 1996).

D’Zurilla ve Goldfried (1971) tarafından geliştirilen Sosyal Problem Çözme Modelinde, sosyal problem çözme becerisi bütün bir yapı değildir, tam tersine bir kaç farklı ilgili parçadan meydana gelen çok boyutlu bir yapıdır. Bu yapıda problem çözme; probleme yönelme, problemin tanımlanması ve formülasyonu, alternatiflerin üretilmesi, karar verme ve doğrulama aşamalarından oluşmaktadır. D’Zurilla ve Nezu (1990) tarafından gözden geçirilip genişletilen modelde, sosyal problem çözme becerisinin iki genel kısmen bağımsız parçadan meydana geldiği ileri sürülmüştür: (a) probleme yönelim ve (b) problem-çözme becerileri (Maydeu-Olivares ve D’Zurilla, 1996).

D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares (2004)’e göre probleme yönelim bir dizi problem çözme becerisi ile birlikte genel olarak bir bireyin inanç, övgü, problemlerle ilgili yaşadığı duygularını yansıtan bilişsel-duygusal bir dizi şemayı içeren bir süreçtir. Problem-çözme becerileri, diğer yandan, bir bireyin problemi anlamaya çalıştığı ve etkili çözüm yolları bulduğu ve onlarla baş ettiği bilişsel ve davranışsal faaliyetleri ifade etmektedir.

D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares (2004) çalışmalarında bu modeli ve alt boyutlarını şu şekilde özetlemektedir: Probleme yönelim, probleme olumlu yönelim ve probleme olumsuz yönelim olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Buna karşın problem çözme yaklaşımları ise akılcı problem çözme, içtepisel-dikkatsiz yaklaşım ve kaçınan yaklaşım olmak üzere üç yaklaşımdan oluşmaktadır. Sosyal problem-çözme becerisinin bu beş boyutu Sosyal Problem Çözme Envanteri ile ölçülmektedir. Probleme olumlu yönelim ve akılcı problem çözme uyumlu fonksiyonlar ve pozitif psikolojik sağlıkla da

ilgili olduğu bulunan yapıcı boyutlardır; buna karşın probleme olumsuz yönelim, içtepsel dikkatsiz yaklaşım ve kaçınan yaklaşım uyumsuzluk ve psikolojik üzüntü ile ilişkili olduğu bulunan fonksiyonel olmayan boyutlardır. Tahmin edildiği gibi, yapıcı boyutlar pozitif olarak birbirleri ile ilişkilidir ve negatif olarak fonksiyonel olmayan boyutlarla veya tam tersi ilişkilidir (D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004).

A) Probleme Yönelim: Bezler, D’Zurilla ve Maydeu-Olivares (2002), probleme olumlu yönelimi genel bir mizaç olarak; (a) bir problemi “meydan okuma” gibi değerlendirme (yenme ve faydalanma fırsatı), (b) problemlerin çözülebilir olduğuna inanma (iyimserlik), (c) bir problemi çözmek için bireysel yeteneklerine inanma (problem çözmede öz yeterlilik), (d) başarılı problem çözmenin zaman ve çaba gerektirdiğine inanma ve (e) kaçınmak yerine problemleri çözmede bütünleşmeye kendini adanmayı içeren yapıcı bilişsel problem-çözme dizisi olarak tanımlamıştır. Buna karşın, probleme olumsuz yönelim genel bir eğilim olarak; (a) problemi psikolojik mutluluk için bir tehdit olarak algılama (psikolojik, sosyal, ekonomik), (b) birisinin problem çözmek için kendi kabiliyetlerine güvenmemesi (düşük problem çözme yeterliliği), ve (c) problemlerle karşılaşınca kolayca öfkelenme ve üzülme (düşük öfke kontrolü) içeren fonksiyonel olmayan ve ket vurucu bilişsel bir dizi olarak ele alınmıştır (D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004).

B) Problem Çözme Yaklaşımları: Maydeu-Olivares ve D’Zurilla (1996)’dan yararlanılarak aşağıda üç problem çözme yaklaşımı özetlenmiştir.

Akılcı Problem Çözme: Rasyonel, açık ve etkili problem çözme becerilerinin sistematik bir şekilde uygulanması olarak tanımlanır. Modelin bu boyutu dört temel problem çözme becerisini içermektedir. Problem tanımlama ve biçimlendirme, diğer çözümleri ortaya koyma, karar verme, çözümü uygulama ve onaylama bu boyutlardır. Akılcı problem çözümü, bu dört aşamanın rasyonel bir biçimde izlenmesiyle sağlanmaktadır.

İçtepsel-Dikkatsiz Yaklaşım: Problem çözme stratejileri ve tekniklerini aktif bir şekilde uygulayan, işlevsel olmayan problem çözme deseni olarak tanımlanır; fakat bu

abalar yetersiz, fevri, dikkatsiz ve acelecidir. Tipik olarak bu problem çözme stilini kullanan birey sadece birkaç çözümü dikkate alır ve çoğunlukla aceleci bir biçimde aklına ilk geleni uygulamaya çalışır. Buna ek olarak, birey hemen, dikkatsizce ve sistemsiz bir biçimde alternatif çözümleri ve sonuçları arar ve çözüm sonuçlarını dikkatsiz ve yetersizce izler.

Kaçınan Yaklaşım: Erteleme, pasiflik veya atalet ve bağımlılıkla tanımlanan işlevsel olmayan diğer bir problem çözme yaklaşımıdır. Kaçınan problem çözücü problemi çözmek yerine ondan kaçınmayı tercih eder, mümkün olduğu kadar çözümü erteler, problemlerin kendiliğinden çözülmesini bekler ve problem çözme konusundaki sorumluluğunu başka birine atar.

Problem özme sürecinde, probleme olumlu yönelim ve akılcı problem çözme yaklaşımı alt ölçeklerinden yüksek puan, diğer negatif alt ölçeklerden düşük puan alan bireylerin en etkili yolları seçeceği öngörülür (D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004). Sosyal problem çözme becerileri, probleme yönelim boyutunu da içinde barındırdığı için oldukça önemli bir kavramdır. Problemlerin yaşamın her anında ortaya çıktığı ve çözüm gerektirdiği düşünülürse bu konunun ele alınmasındaki gereklilik daha açık bir biçimde anlaşılabilecektir. Problem özme becerisinin intihar ile olan ilişkisi de bu iki değişkenin bir kez daha, farklı bir biçimde birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Sosyal problem çözme ile öfke ve öfke ile intihar değişkenlerinin ilişkisi söz konusu olduğunda, öfkenin doğasının anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, öfke ve öfkenin nedenleri ile ilgili kuramsal bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

2.1.3. Öfke ve Kişilerarası Öfke Kavramı İle İlgili Kuramsal Bilgiler

Öfke, hepimizin günlük yaşamdan oldukça iyi bildiği ve değişik sıklıklarda yaşadığı bir duygudur. Gerek nedenleri gerekse sonuçları dolayısıyla, öfke pek çok araştırmaya konu olmuştur. Öfkenin nedenlerinin yanı sıra benzer zorlayıcı yaşam koşulları altında bireyden bireye farklılaşan öfke düzeyi de çalışmaların kapsamına girmektedir. Öfke

tıpkı intihar gibi çeşitli yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bu kısmında söz konusu açıklamalara aşağıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

2.1.3.1. Öfkenin Nedenleri ve Sonuçları

Öfke, doyurulmamış isteklere, istenmeyen sonuçlara ve karşılanmayan beklentilere verilen doğal ve evrensel bir duygusal tepkidir. Öfke de tıpkı diğer duygular gibi, doğal ve sağlıklı bir biçimde ifade edildiğinde yapıcı ve kişilerarası iletişimi düzeltici olabilen bir duygudur (Soykan, 2003).

Araştırmalarda belli bir düzeydeki öfkenin olumlu işlevi olduğu öne sürülmektedir. Öfke, bireyin kendisini tehlike karşısında koruması için harekete geçirir ve bireye enerji sağlar. Öfkenin yapıcı bir şekilde ifade edilmesi, kişiler arası ilişkilerde güven, yakınlık ve empatinin gelişmesini sağlar ve kişisel kontrol hissi vererek iletişim için temel oluşturur (Tangney ve ark., 1996). Öfkenin yapıcı bir şekilde ifade edilmesi sırasında öfkeli birey, kendi duygularına ilişkin doğrudan ve gerçek bir ifade kullanmakta ve kendini kontrol ederek diğer kişiyle olumlu bir ilişki kurmaktadır. Bu da iletişimi sürdürmektedir (Holt, 1970).

Buna karşın, yüksek düzeydeki öfke ve kaygı insanların hastalığa olan hassasiyetini artırmaktadır. Öfke ve stres, bağışıklık sistemine zarar verdiğinden sağlık için risklidir. Ayrıca öfkenin kolesterol, kardiyovasküler bozukluk, otonom sinir sistemi ve endokrin sistem üzerinde etkileri vardır (Davison ve Neale, 2004). Öfkenin yıkıcı bir şekilde ifade edilmesinde, öfkeli birey ne pahasına olursa olsun kazanmak istemekte ve fiziksel ya da sözel saldırıda bulunmaktadır. Ayrıca birey kendine zarar verici davranışlar içerisine de girebilmektedir. Birey öfkelendiği kişiye karşı, öfkesini defalarca ifade etmezse, çeşitli psikosomatik belirtiler görülebilmektedir (Holt, 1970).

Literatür incelendiğinde öfkenin farklı tanımlarının yanı sıra, öfkenin yaşanmasına neden olan farklı açıklamalara değinildiği de görülmektedir. Öfkenin nedenleri pek çok farklı biçimde açıklanmaktadır. Her insanın yaşadığı bir duygu olan öfkenin çeşitli

nedenleri vardır. Bu nedenlerin içerisinde en önemli ve en yaygın sebep engellenmedir (Bilge, 1996). Önemsinmeme, aşağılanma, keyfi bir tutumla karşılaşma ve saldırıya uğrama öfkenin diğer nedenleri arasında sayılabilir (Baltaş ve Baltaş, 1997).

Öfkenin yaşanmasında ve ifade edilmesinde üç temel boyuttan söz edilebilir. Bunlar: Fizyolojik boyut, bilişsel ve duygusal boyut ve davranış ve tepki boyutudur (Balkaya, 2001).

Öfkenin fizyolojik boyutu; öfkenin kaynağı olan durum ortaya çıktığı andan itibaren bedenimizde oluşan değişiklikleri içermektedir. Öfke ile eş zamanlı gözlenen fizyolojik belirtiler, kas geriliminin artması, kaşların çatılması, dişlerin gıcırdatılması, ters ters bakma, yumrukları sıkma, yüzün kızarması, özellikle el ve ayaklarda titreme hissi, uyuşma hissi, nefes almada zorluk, vücudun çeşitli yerlerinde seğirmeler, terleme, kontrol kaybı, sıcaklık hissi, burundan soluma, dudakları ısırma, beynin zonklaması, baş ağrısı ve hareketlerin hızlanması gibi tepkilerdir (Balkaya, 2001).

Öfkenin bilişsel ve duygusal boyutu; kişinin öfkeyi algılayış ve yorumlayış tarzını ortaya koyar. Öfke, merkezi sinir sistemi tarafından yönlendirilip algılandıktan sonra, öfkenin yoğunluğu, bireyin öfkeye tepkisi ve tepkinin niteliği, öfkesini ifade etme biçimi bireyin akılcı ya da akılcı olmayan düşünce yapıları, geçmiş yaşantıları ve olaylarla ilgili çağrışımları tarafından belirlenir (Yılmaz, 2004).

Öfkenin davranış ve tepki boyutu ise; yaşanan öfkenin ifade ediliş biçimini ve öfke duygusuyla başa çıkmada gösterilen tepkileri tanımlar. Bireyler uyarıcının türüne ve sahip oldukları bilişsel yapılarına göre farklı tepkiler göstermektedirler. Bazı bireyler öfkelerini bastırma veya içe atma ya da kontrol etme şeklinde ifade ederken, bazıları da dışa vurarak gösterirler (Feldman, 1998).

Öfke başlıca üç objeye yönelik ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki kişinin kendisidir. İkincisi diğerleri ve üçüncüsü de karşılaşılan olumsuzluklar yani içinde yaşanan dünyadır (Soykan, 2003). Öfkenin kişinin kendisine ya da diğerlerine yönelmesi bu duygunun kişilerarası bağlamda ele alınmasını gerektirmektedir. Kişiler arası öfke

kavramı ise Balkaya ve Şahin (2003) tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Öfke Ölçeği'nin bir alt boyutudur. Bu kavram, öfke duygusunun kişiler arası boyutta nasıl yaşandığına dair bilgileri içermektedir. Bireylerin öfke duygularını ifade edip etmedikleri, ifade ediyorlarsa bunu nasıl yaptıkları bu kavrama dâhil edilmektedir. Kişilerarası öfkenin bileşenleri olan intikam tepkileri, pasif-agresif tepkiler, içe dönük tepkiler ve umursamaz tepkiler öfkenin ifadesi hakkında bilgiler vermektedir.

Görüldüğü gibi öfke, çok boyutlu ele alınması gereken bir konudur. Gerek öfkenin nedenleri, gerekse öfkenin ifade ediliş biçimleri oldukça çeşitlidir. Öfkenin yukarıda bahsedilen nedenlerine ek olarak, aşağıda öfke ile ilgili yaklaşımların açıklamalarına yer verilmiştir.

2.1.3.2. Öfkeyi Açıklayan Yaklaşımlar

Sözü edilen yaklaşımlardan ilki psikanalitik yaklaşımdır. Freud insanı olumlu ve olumsuz yönlü içgüdüler arasında gidip gelen bir yapı olarak ele alır. Organizmanın bedensel dengesini bozacak bir takım eksiklikler ya da engeller ortaya çıktığında, organizmada bu sorunu ortadan kaldırma isteği (dürtü) ve gereksinimini giderecek şekilde davranma yönünde bir güdü oluşur. Bilinç ve bilinç dışında sürüp giden işlevler, belirli bir eşik değere ulaştıktan sonra, bilinç alanına girer. Bu durumu fark eden insan, gereksinimini gidermek amacıyla bazı davranış ve eylemler sergiler. İnsanın özellikle gereksinimlerinin giderilmesi engellendiğinde, kişi saldırganlık içgüdüsünün etkisiyle şiddet eğilimi gösterir. Burada asıl amaç organizmanın kendisini koruması ve yaşamını devam ettirebilmesidir. Savunma amacıyla kullanılan saldırganlık içgüdüsü, gelişim dönemleri süresince ve büyük ölçüde yaşamın ilk yıllarında yaşantılardan öğrenme sonucu, çeşitli savunma mekanizmalarına dönüşür (Köknel, 2000). Diğer bir deyişle, öfkenin idin isteklerinin yerine getirilmemesi ya da engellenmesi sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir.

Bağlanma kuramı, öfke ve bağlanma stili arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Bu kuramda insanlar ile kişilerarası davranış, duygusal uyum ve ilişkiler içinde beklenti

oluşumu üzerinde etkileri olan duygusal bağlar arasındaki ilişki vurgulanmaktadır. Özellikle güvensiz bağlanan çocuklar, güvenli bağlananlara göre ev ortamında annelerine/bakım verenlere daha fazla öfke göstermektedirler. Kaçınan bağlanmada, birey bağlanma sisteminin aktivasyonunu baskılama eğilimindedir. Kaçınan bireyler tehlike ya da sıkıntı anında, bu sıkıntılarıyla baş edemezlerse öfkelenirler. Öfkelerini doğrudan ve güçlü bir şekilde ifade ederler (Bowlby, 1973).

Davranışçı yaklaşımlar, öfkenin çevresel uyaranlara verilen öğrenilmiş bir tepki olduğunu belirtmektedirler. Buna göre; öfke yaratan engelleyici neden ve durumlar yeterince tekrarlanırsa, birey engelle karşı öfke içeren koşullanmış bir tepki kazanmaktadır (Morgan, 2000).

Sosyal öğrenme kuramı açısından bakıldığında; bizler her zaman kendi kendimizi pekiştirerek değil, başka insanların davranışlarını ve bu davranışların sonuçlarını gözlemleyerek dolaylı pekiştirmeler aracılığıyla da öğreniriz (Schultz ve Schultz, 2002). Bu doğrultuda bireyin içinde bulunduğu kültür ve çevresel faktörlerin öfke ifadesinin ve öfke davranışının oluşmasına önemli katkılarda bulunduğu söylenebilir.

Bilişsel kuramcılar, kişinin duyguları ile dünyası, kendisi ve başkaları hakkındaki inançları arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedirler (Calhoun ve Solomon, 1984: Akt., Şahin, 2005). Bilişsel yaklaşıma göre duyguların akılcılığının net bir açıklamasını yapmak mümkündür. Duyguların duruma uygunsuzluğu ya da mantık dışı oluşları, bireylerin durum hakkında yanlış ya da mantık dışı inançlara sahip olması ile açıklanır. Bu doğrultuda, mantıksız olarak nitelendirilmesi gerekenin duygu değil, düşünce olduğu anlaşılmaktadır. Bu görüşe göre herhangi bir durumda öfkelenmenin nedeni, aslında o olayla ilgili sahip olunan düşüncelerdir. Bilişsel yaklaşıma göre öfke, biliş ve davranışın karşılıklı olarak etkilendiği, bilişsel kökenli duygusal durumdur. Oluşan duygusal uyarılma ve buna gösterilen tepki, kişinin olayı bilişsel yapılandırışına bağlıdır. Herhangi bir olay, birey tarafından engellenme, aşağılanma, haksızlık ya da saldırı olarak değerlendirildiğinde, yaşanan duygusal uyarılma, öfke olarak adlandırılmaktadır (Şahin, 2005).

Ellis'in ABC modelinde ise öfke şu şekilde açıklanmaktadır: A, öfkeyi başlatıcı durumdur. C, öfke kaynağı olan olaydan sonra, uygun yada uygun olmayan duyuşsal ya da davranışsal tepkidir. B de, bireyin A olayı hakkındaki düşünce yada geliştirdiği inançtır; yani A ile C arasında yer alan ve aslında C'yi yaratan gerçek etkindir. Bireyler, sahip oldukları inanç sistemleri ve düşünce yapılarının etkisiyle bir olayı anlamlandırır, buna bağlı olarak duygulanır ve tepkilerini seçerler (Ellis, 1992).

Gestalt yaklaşımında duyguların yeri oldukça önemlidir. Mermin (1974)'e göre duygular, tamamlanmış, tamamlanmamış ve karmaşık yansımalar ile kendine çevirmeler içeren duygular şeklinde sınıflandırılabilir (Akt., Bilge, 1996). Bitirilmemiş işlerin farklı bir şekilde açıklanması sayılabilecek olan tamamlanmamış duygular kaygı, üzüntü ve kin gibi duygulardır. Öfke ise gerçek ya da tam duygu olarak ele alınmakta ve terapötik müdahaleler ile öfkenin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır (Mermin, 1974: Akt., Bilge, 1996). Bu yaklaşım öfkeyi değerlendirirken, bireyi çevre ile olan etkileşimi ile birlikte ele almıştır. Bu yaklaşıma göre öfke, bireyin çevreyle etkileşiminden kaynaklanan, psikolojik, sosyolojik ve biyolojik özellikleri olan bir duygudur. Kurama göre öfkenin nedeni ve hedefi arasındaki ilişki önemlidir. Öfkenin nedeni çevresel koşullarla ilişkili, hedefi ise, bir kişi veya nesne olabilir (Daş, 2006).

Varoluşçu yaklaşım, kızgınlığı insanın yok oluşuna, işlenememiş potansiyele ve yaşamın anlamsızlığına karşı tepkide bulunması olarak açıklamaktadır. Buna göre kızgınlık kaçınılmazdır ve her insana göre farklı ve eşsizdir (Bilge, 1996).

Birey merkezli yaklaşıma göre öfke duygusunun, bireyin yaşamında bir rolü vardır. Öfke duygusunun kişinin yaşamında oynadığı rolün ne olduğunun anlaşılması ve bunu kişinin fark etmesi önemlidir. Bu yaklaşımda öfke duygusu ve duygunun sonucunda verilen tepkiler, benlik saygısının düşmesine neden olan incitici durumlara karşı ortaya çıkan bir tepki olarak değerlendirilir (Ohrnstein, 1999: Akt., Özmen, 2006).

İntihar incelendiğinde, nedeni ne olursa olsun öfkenin intihar ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Durak-Batıgün, 2004). Bu ilişkiye ek olarak, öfke ve utanç değişkenlerinin birlikte ele alındığı da görülmektedir (Balkaya ve Şahin, 2003). Lester

(1997) ise intihar ile suçluluk ve utanç duygularının ilişkisini ele almıştır. Bu nedenle intihar, sosyal problem çözme ve öfke ile ilgili kuramsal açıklamaların yanında suçluluk ve utanç ile ilgili bilgilere de ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, konuyla ilgili bilgilere çalışmanın bundan sonraki kısmında yer verilmiştir.

2.1.4. Suçluluk ve Utanç Duyguları İle İlgili Kuramsal Bilgiler

Literatür incelendiğinde, suçluluk ve utanç duygularının benlik bilincine dayalı duygular olarak sınıflandırıldığı görülmektedir (Dost ve Yağmurlu, 2006; Gilbert, 2003). Suçluluk duygusu psikanalitik kuramda temel olarak egonun süper ego tarafından yargılanmasından kaynaklanan gerilimin ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Suçluluk duygusu psikanalitik kuram tarafından tamamen yıkıcı bir duygu olarak değerlendirilmiş ve suçluluk ve utanç duyguları arasında bir karşılaştırma ya da ayırma gidilmemiştir (Dost ve Yağmurlu, 2006).

Ancak günümüzde bu iki duygu için farklı tanımlar yapılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda farkındalık temelli bir suçluluk tanımı, "sosyal kural ve değerlerin gerçekten çiğnenmesi veya bunun tasarlanmasının eşlik ettiği bir fark etmenin oluşturduğu sıkıntılı bir durum" olarak yapılabilir (Budak, 2000). Benzer bir biçimde Özbay ve Göka (2006) utanç için yaptıkları tanımda bu duygunun bir farkındalığa bağlı yaşandığına dikkat çekmişlerdir. Bu tanıma göre utanç, bir yetersizlik ya da davranıştaki uygunsuzluğun bilincine varıldığında yaşanan duygudur. Utanç için bir başka tanımlama da yine Budak (2000) tarafından ortaya atılmıştır. Bu tanıma göre utanç, "kişinin içinde yaşadığı toplumun temel bir değerini, kuralını, töresini çiğnediği, dürüst davranmadığı zamanlardaki duygusu"dur. Bu tanımlamada dikkat çekilen nokta aslında utanç duygusunun kendisi değil, bu duygunun yaşandığı durumlardır.

Suçluluk ve utanç duyguları için yapılmış bu açıklamalarda dikkati çeken nokta, bu iki farklı duygu için yapılan benzer tanımlamalardır. Budak (2000) suçluluğun sosyal kural ve değerlerin çiğnenmesine bağlı yaşandığını söylerken, utancın da toplumun temel bir değer, kural ya da töresinin çiğnenmesine bağlı yaşandığını savunmuştur. Bu tanımlar

doğrultusunda toplumun kural veya değerlerini çiğnemiş bir insanın yaşayacağı duygu bu iki duygudan hangisidir?

Suçluluk ve utanç duygularının kavramsallaştırılmasındaki sıkıntının aşılabilmesi için Weiner (1985) tarafından yapılan ayırım dikkate alınabilir. Bu ayırmda suçluluk ve utanç duyguları bir davranışın sonuçlarının birey tarafından kontrol edilip edilememesi ile ilgilidir. Buna göre, eğer kişide rahatsızlık uyandıran hata ya da başarısızlık çaba göstermemenin bir sonucu ise bu, suçluluk duygusunu doğurur; fakat başarısızlık bireyin örneğin yeteneksizlik gibi kendinde var olan ve çaba ile değiştirilemeyecek sebeplerden kaynaklanıyorsa, hissedilen duygu utançtır (Akt., Dost ve Yağmurlu, 2006).

Tangney ve Dearing'e (2004) göre ise bu iki duyguda da duygulanım olumsuz; ancak duygulanımın kaynağı farklıdır. Suçluluk yaşayan kişi belli bir davranışı nedeniyle pişmanlık içindedir ve bu pişmanlık bireyi çoğunlukla hatasını telafi etmeye yönlendirir. Fakat utancın kişiye yaşattığı sıkıntı çok daha yoğundur. Utanç bireyin özyeterlik ve özdeğer algısına açık tehdit içeren yoğun acı veren bir deneyimdir. Bu duygunun yaşanmasında benliğin tümü olumsuz olarak algılanmaktadır. Utanç yaşayan kişi kendisini aşağılanmış, küçülmüş, güçsüz, değersiz hissetmekte ve kaçıp saklanma ihtiyacı duymaktadır (Tangney, Wagner, Fletcher ve Gramzow, 1992). Bu nedenle, Tangney, Wagner, Hill-Barlow, Marschall ve Gramzow (1996), utanç yaşayan bireylerde hem aktif saldırgan tepkilerin ortaya çıkabileceğini hem de kişilerarası çatışmayı içeren durumlarla başa çıkmada pasif bir yol izlenebileceğini belirtmiştir. Utanç yaşayan bireyler ya aktif saldırganlığı ya da pasif geri çekilmeyi seçerler. Bu seçeneklerin hiç biri yapıcı etkiye sahip değildir. Buna karşın suçluluğa yatkın bireyler öfkeyle baş etmede daha etkin ve yapıcı olan üçüncü bir yol geliştirirler ki bu yol kişilerarası alanda daha empatik davranma ve hatanın telafisi ile ilişkilidir.

Bu iki duygu her ne kadar kavramsallaştırmada ayrıştırılmaya çalışılsa da sıklıkla birlikte görülürler. Örneğin birine zarar verme davranışının ardından davranışı gerçekleştiren kişinin yaşadığı duygu hem suçluluk hem de utanç olabilir (Tangney ve Dearing, 2004). Ancak utancın eşlik etmediği suçluluk, yapıcı niyetlerle doğru

orantılıyken; saldırganlığın tüm çeşitleriyle ise ters orantılıdır (Tangney ve ark., 1996). Bu bağlamda suçluluğun, tek başına ele alındığında yapıcı etkileri olduğundan söz edilebilir. Tangney ve Dearing (2004) de suçluluğun olumsuz etkileri olarak ileri sürülen durumların, aslında utanç duygusundan ayrıştırılamamış suçluluk için geçerli olabileceğini savunmaktadırlar.

Gelişimsel açıdan olaya yaklaşan bazı kuramcılar ise, bu iki duygunun ahlak gelişimine katkıda bulunduğunu savunarak, utancın da olumlu etkilerinin olabileceğini öne sürerler. Buna karşın, utanmanın olumsuz etkilerine destek niteliğinde bir açıklama ise aşırı utanma duygusunun kişilerarası ilişkileri olumsuz yönde etkilediğine değinilerek yapılmıştır (Özbay ve Göka, 2004).

Bu duyguların gelişimsel perspektif dâhilinde açıklanması söz konusu olduğunda, Erik Erikson'un Psiko-sosyal Gelişim Kuramı incelenebilir. Bu kuramın ikinci ve üçüncü basamaklarında utanç, suçluluk duyguları ve girişkenliğin gelişiminden bahsedilmiştir. Çocukluğun 2-3 yaşlarını kapsayan Utanç ve Kuşkuya Karşı Özerklik döneminde çocuk birbirine karşıt duygu ve eğilimler üzerine giderek bir denge kurmayı, seçim yapabilmeyi ve istenç (İrade) yetisini geliştirir. Bu dönemde çocuk, içinde bulunduğu toplumun beklentilerine göre seçimler yapmayı öğrenir. Çocuk bu öğrenme sırasında ağır utandırma ve cezalarla karşılaşır ve çocukta utanç duygusu aşırı gelişebilir.

Girişimciliğe karşı Suçluluk dönemi çocukluğun 3-6 yaşlarını kapsayan bir dönemdir. Bu dönemde olan Girişimciliğe karşı Suçluluk duygusu evresinde ise çocuk kendi istek ve hedeflerine ulaşma dürtüsü ile bu hedeflere ulaşmasını engelleyebilecek ahlaki engeller arasında bir denge kurma sorunu ile karşı karşıya gelir. Erikson' un kuramına göre insanın olumlu bir ego bütünleşmesi sağlayabilmesi için sekiz evreyi başarıyla tamamlaması gerekmektedir. Bu evrelerin her birisi bir önceki ile bağlantılıdır ve birbiri üstüne inşa edilir. Evrelerden her birisi insanı çözmek zorunda olduğu kendine özgü krizlerle karşı karşıya bırakır ve bu krizlerin çözülmemesi halinde kişilik yapısı ve ego bütünleşmesinde problemler ortaya çıkar. Çocuk bu dönemdeki doğal merakından dolayı çok fazla azarlanır ya da sürekli eleştirilir, küçük düşürülürse çocukta suçluluk duygusu gelişir (Burger, 2006).

Buraya kadar araştırmaya konu olan dört değişken hakkında geniş açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında ise bu değişkenleri farklı biçimlerde ele alan araştırmalar sunulmuştur.

2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

İntihar davranışının öneminin gün geçtikçe arttığı, çalışmanın buraya kadar olan kısmında birkaç kez tekrarlanmıştır. Ayrıca konunun önemine paralel olarak yapılan çalışmaların hem ülkemiz hem de dünya literatüründe hiç de azımsanmayacak düzeyde olduğuna da değinilmiştir. Çalışmanın bu kısmında öncelikle, intihar davranışını, intihar girişimlerini ya da intihar riskini konu alan araştırmalara yer verilmiştir. Ancak daha önce değinildiği için burada intiharın epidemiyolojisi ya da etiyolojisi gibi sonuçları içeren çalışmalara atıfta bulunulmamıştır. Bu kısımda intiharla doğrudan ilişkili olan çalışmaların özetlenmesinden sonra, konunun daha geniş bir bağlamda tartışılabilmesi amacıyla araştırmanın diğer değişkenlerini intihardan bağımsız olarak ele almış bazı çalışmalara yer verilmiştir.

2.2.1. İntihar Değişkeni İle İlgili Çalışmalar

Aşağıda, intihar davranışı, intihar olasılığı ya da intihar girişimi değişkenlerini bağımlı değişken olarak ele alan araştırmalar kronolojik olarak sunulmuştur. Bu araştırmalardan bir kısmı, intihar ile sosyal problem çözme, öfke ve suçluluk ve utanç değişkenlerinin ilişkisini ortaya koymaktadır. Araştırmaların diğer bir kısmı ise intihar ile ilişkisi olan depresyon, problem çözme, yaşama nedenleri ve umutsuzluk gibi bu araştırmanın değişkenlerinden çok da uzak olmayan değişkenlerle intiharın ilişkisini irdeleyen çalışmalardır.

Yaşları 18 ile 45 arası intihar girişimi olan (n=13), intihar düşünceleri bulunan (n=16) ve intihar düşüncesi veya girişimi olmayan hastaların (n=31) problem çözme tarzları

üzerinde yapılan bir çalışmada, intihar girişimi bulunan (n=39) bireylerin bulunmayan (n=31) bireylere göre, problem çözme tarzlarının daha az çeşitlilik gösterdiği ve daha yoğun kaçınan yaklaşım sergiledikleri belirlenmiştir. Ek olarak ürettikleri çözümlerin daha uygunsuz olduğu ve bunların olumsuz duygulanım temaları taşıdığı saptanmıştır (Orbach, Bar-Joseph ve Dror, 1990).

Brent, Perper, Moritz, Allman, Friend ve arkadaşları (1993) tarafından 67 intihar olgusu ve 67 ergenin birlikte ele alındığı bir çalışmada, ergenlerin intihar riski ile ilişkili faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. İntihar vakaları üzerinde psikolojik otopsi yapılmış ve ergenlerden de yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda, majör depresyonun ergenlerde intihar riski ile en yüksek ilişki gösteren faktör olduğu ortaya konmuştur. Majör depresyonu, iki uçlu duygu durum bozukluğu, madde kötüye kullanımı ve davranış bozukluğu izlemiştir. Maddenin kötüye kullanımına eşlik eden duygu durum bozukluklarının görüldüğü ergenler ise intihar riskinin en yüksek olduğu grup olarak belirtilmiştir.

Haran ve Aydın (1995) tarafından yapılan araştırma, depresyon umutsuzluk, sosyal beğenirlik ve kendini kurgulama düzeyi ile intihar fikirleri arasındaki ilişkileri normal ve kriz dönemindeki bireylerde karşılaştırmalı olarak incelemek ve normal (n=80) ve kriz (n=80) gruplarında intihar fikrini bu değişkenlerden hangisinin daha iyi yordadığını belirlemek amacıyla 160 katılımcı ile yürütülmüştür. Analiz sonuçları normal grup için depresyonun intihar fikirlerini belirleyen temel değişken olduğunu göstermiştir. Kriz durumundaki bireyler için ise depresyon ve umutsuzluk önemli bir belirleyici olarak bulunmuştur. Bulgular intihar fikirlerini belirlemede sosyal beğenirlik ve kendini kurgulama düzeyinin belirleyici olmadığını da göstermiştir.

Tüzün (1997) yaşam olayları, depresyon, sosyal destek ve yaşama nedenleri değişkenleri arasında üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarını en iyi yordayan değişkeni belirlemek amacıyla, yaşları 17 ile 27 arasında değişen 203'ü kız 198'i erkek, toplam 401 üniversite öğrencisi ile çalışmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgular, depresyonun üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarını en iyi yordayan değişken olduğunu göstermiştir. Ayrıca arkadaş desteği, aile desteği ve yaşama nedenlerinin de

intihar olasılığının yordanmasında önemli olduğu görülmüştür. Bu araştırmayla, depresyonun klinik olanlar kadar klinik olmayan örneklem için de intiharı yordamada önemli bir değişken olduğu ortaya konmuş ve sosyal destek yoksunluğunun depresyona eşlik ettiği durumlara dikkat çekilmiştir.

Sosyal problem çözme, depresyon, umutsuzluk ve intihar olasılığının birlikte ele alındığı bir başka araştırma ise; intihar girişimi olan 61 (yaş ortalamaları=32.4) ve intihar girişimi olmayan 100 psikiyatri hastası (yaş ortalamaları=37.1) ve 283 üniversite öğrencisi (yaş ortalamaları=18.7) ile üç aşamalı olarak yürütülmüştür (D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini, 1998). Üç örneklem grubu için de intihar riski açısından cinsiyetler arası fark görülmezken; kadınların erkeklere kıyasla, depresyon ve umutsuzluklarını daha yoğun ifade ettikleri ve probleme daha olumsuz yaklaştıkları ortaya konmuştur. Sosyal problem çözme becerisinin yüksekte düşüğe doğru sırasıyla, intihar girişimi bulunan hastalar, üniversite öğrencileri ve intihar girişimi bulunmayan hastalar için intihar riskini yordadığı görülmüştür. Buna ek olarak umutsuzluğun da her üç örneklem için intihar riskini yordadığı saptanmıştır. İntihar riskini yordamak için sınanan modeller ise intihar girişimi olan psikiyatri hastaları için varyansın %70.5’ini, üniversite öğrencileri için varyansın %56.6’sını ve intihar girişimi bulunmayan psikiyatri hastaları için de varyansın %24’ünü açıklamıştır.

Yaş ortalamaları 21.9 olan 38 erkek ve 78 kız ile yapılan bir başka çalışmada ise depresyon, suçluluk, utanç ve intihar arasındaki ilişki incelenmiştir. Suçluluk ve utanç duyguları ile depresyon arasında manidar bir ilişki bulunmazken, bu duyguların cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Kızların erkeklere kıyasla daha yoğun suçluluk ve utanç duyguları yaşadıkları saptanmıştır. Buna ek olarak, utanç duygusunun şu anki intihar düşünceleri ile ilişkiliyken; intihar girişimi öyküsü ile olan ilişkisi anlamlı bulunmamıştır. Cinsiyetler açısından ele alındığında ise utanç ile intihar arasındaki ilişkinin erkeklerde kızlardan daha güçlü olduğu görülmüştür. Suçluluk duygusunun şu anki intihar düşünceleri ile ilişkisinin olmadığı da bir diğer bulgudur (Lester, 1998).

Bir tek intihar girişimi bulunan, birden fazla intihar girişimi bulunan ve intihar girişimi bulunmayan ama psikiyatrik bir hastalığı olan ergenler ve intihar girişimi ve psikiyatrik tanısı bulunmayan ergenlerden oluşan dört grup ile yapılan bir çalışmada, intihar girişimi bulunmayan iki grubun intihar girişimi bulunan gruplara göre daha az negatif duygulanım gösterdikleri belirlenmiştir. Bir ya da birden çok intihar girişimi bulunan grupların ise yıkıcı ve anti sosyal boyutlara dek uzanan bir saldırganlık düzeyine sahip oldukları saptanmıştır (Stein, Apter, Ratzoni, Har-Even ve Avidan, 1998).

Chang (2002) tarafından sosyal problem zme, yaşam stresi ve intihar düşünceleri arasındaki ilişkinin ortaya konması amacıyla yapılan araştırmada yaşları 14 ile 18 arasında değişen, 121'i erkek, 185'i kız toplam 306 ğrenci ile çalışılmıştır. Öğrencilerin intihar girişim öyküsü bulunup bulunmadığı da dikkate alınmıştır. Bu çalışmada stres ve sosyal problem zmenin etkileşimini ortaya koyan ve intihar düşünceleriyle bağlantılı olan stresin, düşük sosyal problem zme becerileri ile ilişkisini açıklayan modeller test edilmiştir. Bulgular, intihar girişim öyküsünden bağımsız olarak, sosyal problem zme ve yaşam stresi değişkenlerinin, intihar düşüncesi üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Sosyal problem zme ile yaşam stresinin etkileşimi ise ortaya konmamıştır. Öte yandan, stres ve intihar düşüncesi arasındaki ilişkiyi anlamada nedensel bir mekanizma olarak sosyal problem zmenin etkili olduğunu destekleyen bulgular elde edilmiştir. Artan yaşam stresinin sosyal problem zme becerilerini zayıflattığı ve intihar girişim öyküsünden bağımsız olarak intihar düşüncelerini arttırdığı ortaya konmuştur.

Durak-Batığn (2002) tarafından yapılan araştırmanın amacı, 13-62 yaş arasındaki insanların çeşitli durumlar ve problemler karşısında intiharı akıllarına ilk çözüm yolu olarak getirmede farklılaşıp farklılaşmadıklarını belirlemek ve bu eğilimin, intihar olasılığı, problem zme becerileri, öfke/saldırganlık gibi değişkenler ile ilişkisini saptamaktır. Bu amaç doğrultusunda, yaş ortalamaları 26.61 olan 619 kişiden veri toplanmıştır. Yaş temel değişken olarak ele alındığında elde edilen bulgulara göre, 13-24 yaş grubunun problem zme becerileri düşük, öfke/saldırganlık ve dürtüsellik düzeyleri ise yüksektir. Bu durumda, intiharı ilk çözüm yolu olarak akla getirme eğilimi ve intihar olasılığı da yüksek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yirmi iki yaş ve üzeri

grupta ise bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Bu yaş grubunda; problem çözme becerileri yüksek, öfke/saldırganlık ve dürtüsellik düzeyleri ise düşüktür. Bu durumda da, doğal olarak bu grubun, intiharı ilk çözüm yolu olarak akla getirme eğilimi ve intihar olasılığı da düşük görünmektedir.

Ceyhun ve Ceyhun (2003) tarafından yapılan çalışmada yaş ortalamaları 16.84 olan 600 lise ve yaş ortalamaları 19.68 olan 800 üniversite öğrencisinden bu iki grubun intihar olasılıklarını karşılaştırmak amacıyla veri toplanmıştır. Araştırmacılar, lise eğitimlerine devam eden öğrencilerin İntihar Olasılığı Ölçeği'nden aldıkları puanların üniversite eğitimlerine devam eden öğrencilerden daha yüksek olduğunu öne sürmüşlerdir. Ayrıca araştırmacılar, erkeklerin intihar olasılıklarının kadınlardan daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Gruplar arası farklılıkların belirlenmesinde, ortalamaların sayısal olarak farklı olduğunun gösterilmesinin dışında herhangi bir istatistiksel analizin yapılmamış olması dikkat çekicidir.

Durak-Batıgün (2005) yaşamı sürdürme nedenleri, umutsuzluk ve yalnızlık değişkenlerinin intihar olasılığı ile ilişkisini incelediği çalışmada yaşları 15 ile 65 yaş arasında değişen, farklı eğitim seviyelerinde 683 bireyden veri toplamıştır. Yaş göz önüne alınarak yapılan analizler, 15-24 yaş grubu bireylerin diğer gruplara kıyasla daha az yaşama nedeni bildirdiğini ve bu grubun intihar olasılıklarının, umutsuzluk ve yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca bulgular, kadınların daha çok yaşama nedeni bildirdiğini ve umutsuzluk ve yalnızlık düzeylerinin de erkeklerden daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmadan elde edilen bir başka sonuç ise 41-65 yaş arası bireylerin en yüksek yaşama nedeni bildiren grup olduğudur. Bulgular, düşük eğitim seviyesindeki genç erkeklerin umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu takdirde daha düşük yaşama nedeni bildirebileceğine ve bu durumun da intihar olasılığını arttıracığına işaret etmektedir.

Ak, Özmenler ve Bozkurt (2006) tarafından yapılan çalışmada, depresif olgularda gözlenen intihar davranışında umutsuzluğun ve depresyon şiddetinin etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, yaşları 16 ile 60 arasında değişen 85 intihar girişimi olgusu ve 70 majör depresyon tanısı almış, ancak intihar girişimi bulunmayan

psikiyatri hastası ile çalışılmıştır. Bulgular, iki grup arasında depresyon şiddeti açısından bir fark olmadığını, ancak umutsuzluk düzeyinin intihar girişimi öyküsü bulunan grupta daha yüksek olduğunu göstermiştir. Literatürle paralellik gösteren bu bulgular doğrultusunda araştırmacılar, intihar riskini değerlendirmede umutsuzluğun depresyondan daha iyi bir yordayıcı olabileceğini savunmuşlardır.

İntihar olasılığı ile ilişkili faktörleri belirlemek amacıyla Tuğcu (2006) tarafından yapılan çalışma, yaş ortalamaları 38.1 olan, 15 ile 65 yaşları arası 100 depresif hasta ve 100 “normal” bireyle yürütülmüştür. Elde edilen literatüre paralel bulgular, sosyal ilişkilerde yaşanan güçlükler ve aile içinde özellikle de eşle yaşanan iletişim sorunlarının intihar olasılığı ile ilişkili olduğu yönündedir. Çalışmadan elde edilen diğer bir bulgu ise ailede intihar öyküsü olan bireylerde, intihar olasılığının daha yüksek olduğu doğrultusundadır. Bu durum öğrenme ile açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca depresif hasta grubu ve diğer grup için bulunan İÖÖ puanları anlamlı düzeyde farklıdır.

Durak-Batıgün (2008) tarafından yapılan araştırmanın temel amacı, kadın ve erkeklerdeki intihar olasılığının yordanmasında, kişilerarası ilişki tarzları, yaşamı sürdürme nedenleri, yalnızlık ve umutsuzluk değişkenlerinin rollerini saptayabilmektir. Diğer bir deyişle bu çalışmada, intihar olasılığını yordayan değişkenlerin cinsiyetler açısından nasıl bir farklılık gösterdiğini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla 18-60 yaş arası 1003 kişiden veri toplanmıştır. Kadın ve erkekler için ayrı ayrı yapılan regresyon analizleri sonucunda "yalnızlık", "umutsuzluk" ve "hayata bağlılık" değişkenlerinin her iki cinsiyet için de ortak yordayıcılar olduğu görülmüştür. Buna ek olarak, kadınlarda besleyici tarzın ve sosyal desteğin eksikliği; erkeklerde ise ketleyici iletişim tarzı ve eğitim intihar olasılığının yordayıcıları olarak aktarılmıştır. Buradan hareketle, yalnızlık ve umutsuzluk düzeyleri yüksek, iletişim becerileri yetersiz ve yaşamı sürdürme nedenleri az olan grupların, risk grubu olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir.

Yaşları 20 ile 33 arasında değişen, tamamı erkek, lise ve üniversite mezunu 792 kamu çalışanı ile Hisli-Şahin, Onur ve Baskın (2008) tarafından yapılan çalışmada intihar olasılığının yordanmasında, kişilerin problem çözme, öfke ve dürtüsellik düzeylerini temel alan bir modelin geçerliliğinin sınanması amaçlanmıştır. Yapılan

değerlendirmeler sonucunda aynı anda hem yüksek düzeyde öfkeli ve dürtüsel olup, hem de problem çözme becerilerinde kendini yetersiz olarak algılayanların, intihar olasılığı açısından risk taşıdığına ilişkin olarak önerilen modelin, araştırma grubu için geçerli olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Modelin riskli olarak nitelendirdiği hiç kimsenin düşük intihar olasılığına sahip olmaması ve modelin risksiz olarak nitelendirdiği hiç kimsenin de intihar olasılığının yüksek olmaması, modelin hatalı pozitif ve negatif saptama yapma açısından sorunsuz olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte model, intihar olasılığı olabilecek grubun ancak %63'e yakınıni ayırt edebiliyorken, intihar olasılığı düşük olan grubun da %37'sini ayırt edebilmektedir. Modelin geçerliliğine ait bir diğer bulgu da modele göre, risk grubu olan ve olmayan grubun semptomlar açısından karşılaştırılması sonucu elde edilmiştir. Buna göre riskli olduğu kabul edilen grubun anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, öfke/düşmanlık puanlarının hepsinin, karşılaştırma grubuna kıyasla manidar düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuç da modele göre "riskli grup"un gerçekten riskli olabileceğini düşündürmektedir.

Hisli-Şahin ve Durak-Batıgün (2009) tarafından 15-25 yaş arası 2343 lise ve üniversite öğrencisi ile yürütülen çalışmada, yüksek öfke ve dürtüsellığe eşlik eden düşük problem çözme becerileri ile intihar olasılığı birlikte ele alınmış ve araştırmacılarca daha önce ortaya atılmış bir modelin sınanması amaçlanmıştır. Bu modele göre, 13-24 yaşlar arasında bulunan gençler, problem çözme becerileri açısından kendilerini yetersiz algıladıklarında, haksızlığa uğrama ve eleştirilme gibi olaylar ile karşı karşıya kaldıklarında, kendilerini engellenmiş hissedip öfkelenmektedirler. Bu yaş grubundaki gençler aynı zamanda daha da fazla dürtüsel olduklarında, stresli durumlar karşısında intiharı bir çözüm yolu olarak akıllarına daha sık getirebilirler, dolayısıyla intihar olasılıkları da artabilir. Bu nedenle problem çözme becerilerinde yetersiz, dürtüsellliği ve öfkesi yüksek olan öğrencilerin tespitinin, bu grubun risk grubu olarak değerlendirilebilmesinde önemli olduğu ifade edilmiştir. Analizler sonucunda, modelin intihar olasılığı yüksek olan grubu doğru tahmin gücünün %43, intihar olasılığı düşük olan grubu doğru tahmin gücünün de %56.7 olduğu belirlenmiştir. Ayrıca modelin yanlış tahmin olasılığı da %0 olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda, önerilen modelin geçerli bir model olduğu öne sürülmüştür.

Zeyrek, Gençöz, Bergman ve Lester (2009) Türkiye’de yaşları 17 ile 26 arasında değişen (ortalama=20.3) 70’i erkek 110’u kız toplam 180 üniversite öğrencisi ile intihar olasılığını temel alan bir çalışma yürütmüşlerdir. Düşük problem çözme becerileri, yoğun güvensiz bağlanma ve yoğun umutsuzluğun, yüksek intihar olasılığı ile ilişkisinin sorgulandığı bu çalışmada, bağlanma puanları dışındaki tüm değerlerin, literatürle karşılaştırıldığında yüksek olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, örneklemin intihar olasılıklarının ve umutsuzluk düzeylerinin yüksek olmasının yanı sıra problem çözme becerilerinin de yüksek olduğu söylenmiştir. Cinsiyet açısından farklılaşan tek değer intihar olasılığı olduğu, erkeklerin İntihar Olasılığı Ölçeği’nden kadınlardan daha yüksek puanlar aldığı aktarılmıştır. İntihar olasılığını yordamada umutsuzluğun problem çözmeden daha güçlü bir etmen olduğu saptanmıştır. Ayrıca, kadınlar için saplantılı ve kaçınan bağlanma biçimleri ve intihar olasılığı arasında pozitif, güvenli bağlanma tarzı ve intihar olasılığı arasında da negatif bir ilişki ortaya konmuştur.

Görüldüğü gibi intiharı konu alan çalışmalar, farklı gruplarla ve farklı büyüklükteki örneklemelerle yürütülmüştür. İntihar riskinin 15-24 yaşları arası gençler için yüksek olmasına paralel olarak, bu grubu ele alan araştırmaların sayısı da oldukça fazladır. İntiharı konu alan araştırmalar incelendiğinde dikkati çeken bir diğer nokta ise intihar girişimi bulunan ve bulunmayan bireylerin karşılaştırılmasına dayalı yöntemlerin seçimindeki sıklıktır. Sonuçlarda bir takım yaşa ve çalışma grubuna bağlı farklılıklar görülse de özetle literatür intiharın, yüksek depresyon düzeyi, artmış umutsuzluk ve yalnızlık, problem çözme veya sosyal problem çözme becerilerindeki azlık, öfke ve saldırganlığın yoğun yaşanması, sosyal destekten yoksun olma, stresli yaşam olaylarının fazlalığı, artmış dürtüsellik, yaşama nedenlerinin azlığı ve yetersiz iletişim becerileri ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Araştırmanın Diğer Değişkenleri İle İlgili Çalışmalar

Aşağıda bu araştırmanın kapsamı dahilinde olan “Sosyal Problem Çözme”, “Öfke” ve “Suçluluk-Utanç” değişkenlerinden en az ikisini bir arada ele alan araştırmalara yer verilmiştir. Bu değişkenlerden herhangi birini bu çalışmanın kapsamına girmeyen başka

bir değişken ile ilişkilendiren çalışmalara ise bu araştırma dahilinde yer verilmemiştir. Söz konusu çalışmaların aktarımı yine kronolojik olarak yapılmıştır.

Tangney, Wagner, Flatcher ve Gramzow (1992) suçluluk ve utanç duygularının öfke ve düşmanlık üzerindeki etkilerini incelemek için yaptıkları iki ayrı çalışmanın sonuçlarını birlikte sunmuşlardır. Bu çalışmalardan ilkinde, yaş ortalamaları 21.1 olan 243 ve ikincisinde de yaş ortalamaları 19.4 olan 252 ğrenci ile çalışılmıştır. İki ayrı çalışma göstermiştir ki suçluluk, utanç, öfke ve düşmanlık birbirleriyle ilişkilidir. Daha özelde ise utanç ve suçluluk, öfke ve düşmanlık için farklı sonuçlar ortaya çıkaran, birbirinden farklı iki ayrı duygulanım yaşantısıdır. Utanç eğilimi öfkelenme, kızgınlık, şüphencilik, kötü olaylar için diğerlerini suçlama ve dolaylı düşmanlıkla pozitif yönde ilişkilidir. Diğer taraftan suçluluk kötü olaylar için diğerlerini suçlamayla, bazı öfke, kızgınlık ve düşmanlık değerleriyle negatif yönlü anlamlı bir ilişki göstermektedir.

Suçluluk ve utanca yatkınlık ilişkisinin yaşam boyu öfke tepkilerindeki yapıcı ve yıkıcı etkisinin incelendiği çalışmada, 302 ocuk (4-6. sınıf), 427 ergen (7-11. sınıf), 176 niversite ğrencisi ve 194 yetişkin katılımcıdan veri toplanmıştır. Bulgular tüm yaş gruplarında utanca yatkınlığın öfkeye yönelik (kötü niyet, doğrudan dolaylı veya yer değiştirmiş saldırganlık, kendine yönelik düşmanlık gibi) uyumsuz tepkilerle ilişkili olduğunu göstermiştir. Suçluluğa yatkınlık ise yapıcı niyetler, öfke nesnesiyle düşmanca olmayan tartışma ve düzeltici hareket, öfke nesnesinin rolünün bilişsel olarak yeniden değerlendirilmesi ve olumlu uzun vadeli sonuçlar gibi öfkeyle başa çıkmanın yapıcı sonuçlarıyla ilişkilendirilmiştir. Beklenenin aksine genç bireylerde erişkin bireylere kıyasla öfkeye yönelik yapıcı tepkilerin az da olsa daha yoğun olduğu grlmştir (Tangney, Wagner, Hill-Barlow, Marschall ve Gramzow, 1996).

Bir başka çalışmada ise zgven, sosyal problem çözme ve saldırganlık arasındaki ilişki, yaşları 16 ile 29 arasında değişen 205 niversite öğrencisinden toplanan veriler aracılığıyla incelenmiştir. Saldırganlığı ölçmek için kullanılan envanter sosyal problem çözme ve özgüvene dair ölçeklerden altı hafta sonra katılımcılara verilmiştir. zsaygının probleme olumlu yönelim ile pozitif, akılcı problem çözme dışındaki sosyal problem çözme alt boyutlarıyla ise negatif ilişki gösterdiği saptanmıştır. Düşük

özsaygının saldırganlığın alt boyutlarından olan öfke ve düşmanlıkla ilişkili olduğu ve sosyal problem çözmenin alt boyutlarının da saldırganlık alt boyutlarından öfke, düşmanlık ve fiziksel saldırganlıkla ilişkili olduğu gözlenmiştir. Özgüven kontrol edildiğinde analizler, sosyal problem çözme ile saldırganlığın ilişkili olduğunu; ancak sosyal problem çözme kontrol edildiğinde, özgüvenin saldırganlıkla ilişkili olmadığını ortaya koymuştur. Analizler özgüven ve saldırganlık arasında probleme olumsuz yönelim tarafından direkt olarak etkilenen bir modelin kurulabileceğine işaret etmiştir. Buna ek olarak, özsaygı ve düşmanlık arasındaki ilişkinin de kısmen de olsa yine probleme olumsuz yönelim tarafından şekillendiği ortaya konmuştur (D'zurilla, Chang ve Sana, 2003).

Köksal ve Gençdoğan (2007) tarafından 59'u kız, 122'si erkek toplam 171 üniversite öğrencisi ile yapılan araştırmada, suçluluk, utanç, öfke ve öfke tarzlarının depresif olan ve olmayan öğrenciler arasında farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bulgular, ölçek puanlarına göre depresif olan grup ile olmayan grup için elde edilen suçluluk, utanç ve öfke kontrolü puanlarının istatistiksel açıdan farklılaşmadığını göstermiştir. Ayrıca depresif grubun sürekli öfke düzeyleri, öfkeyi bastırma düzeyleri ve öfkeyi dışa yansıtma düzeyleri depresif olmayan gruptan anlamlı derecede yüksektir. Depresif olanlar ve olmayanların suçluluk ve utanç puanlarının beklenenin tersine farklılaşmamış olması, Suçluluk-Utanç Ölçeği'nin maddelerinin yapısına ve içeriğine bağlanmıştır.

Sosyal problem çözme, narsisizm, özsaygı ve cinsiyetin lise öğrencilerinin saldırgan davranışlarını yordamadaki rolünün araştırıldığı bir çalışma Temel (2008) tarafından yaşları 14 ile 18 arasında değişen 825 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar öğrencilerin fiziksel saldırganlıklarıyla, cinsiyet, narsisizm, içtepesel dikkatsiz yaklaşım, probleme olumsuz yönelme ve akılcı problem çözme yaklaşımlarının ilişkili olduğunu göstermiştir. Buna ek olarak, probleme olumsuz yönelme, narsisizm, içtepesel dikkatsiz yaklaşım ve cinsiyet öğrencilerin öfke düzeyleriyle ilişkili bulunmuştur. Düşmanlık, probleme olumsuz yönelme, narsisizm, özsaygı ve akılcı problem çözme yaklaşımı ile ilişkilendirilmiştir. Sözel saldırganlık ise içtepesel dikkatsiz yaklaşım, narsisizm, akılcı problem çözme ve cinsiyet ilişkili bulunmuştur.

Yaşları 18 ile 21 arasında değişen, genç suçlular (n=56) ve benzer yaştaki üniversite öğrencilerinin (n=60) karşılaştırıldığı çalışmada, öfke ve utanç arasındaki ilişki incelenmiştir. Her iki grup için utanç, öfke ve kontrol değişkenleri olarak da depresyon ve savunuculuk ölçülmüştür. Genç suçlular üniversite öğrencileriyle karşılaştırıldıklarında, genç suçlulardan oluşan grubun öfke ve depresyon düzeylerinin çok daha yüksek olmasına karşın utanç düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Buna ek olarak üniversite öğrencilerinde utanç ve öfke arasında belirgin bir ilişki gözlenmiş, ancak bu ilişki genç suçlularda gözlenmemiştir. Ayrıca üniversite öğrencilerinde utanç ve depresyon arasında pozitif, utanç ve savunuculuk arasında da negatif bir ilişki saptanmıştır. Suçlularda ise utanç depresyon ve savunuculuk arasında bir ilişki bulunmamıştır. Genç suçlularda neden utancın düşük olduğu ve öfkeyle ilişkili olmadığına dair açıklamalar şehirlerdeki genç alt kültürlerin sosyal dinamikleriyle ilişkilendirilmiştir (Farmer ve Andrews, 2009).

Tüm bu kısıtlı sayıdaki araştırma, “Suçluluk-Utanç” ve “Öfke” değişkenlerinin ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmalar derinlemesine incelendiğinde, bu iki değişkenin neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmasında bazı sıkıntılar olsa da, aralarındaki ilişkinin açıkça ortaya konduğu görülmektedir. Buna ek olarak “Sosyal Problem Çözme” ve “Öfke” için de benzer bir durum söz konusudur. “Suçluluk-Utanç” ve “Sosyal Problem Çözme” arasındaki ilişki ise henüz ele alınmamıştır. Bu değişkenlerin hali hazırdaki ilişkileri ve intihar ile olan ilişkileri bir arada düşünüldüğünde, bu araştırmadan elde edilecek bulguların önemi anlaşılmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, araştırmanın kimlerle ve nasıl yürütüldüğüne dair bilgilere yer verilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin sosyal problem çözme becerilerinin, kişilerarası öfke düzeylerinin ve suçluluk ve utanç duygularının intihar olasılıklarını yordayıp yordamadığını ve üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarının, öğrencilerin yaş ve cinsiyet gibi bazı demografik özelliklerine göre değişip değişmediğini ortaya koymak amacıyla betimsel nitelikte tasarlanmıştır. Aşağıda sırasıyla araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri, araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları, araştırmanın yürütülmesinde izlenen işlem yolu ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. ARAŞTIRMAYA KATILAN BİREYLER

Bu araştırmada Hacettepe Üniversitesi'nin Beytepe Yerleşkesinde çeşitli bölümlerde 2009-2010 güz ve bahar dönemlerinde öğrenimlerine devam eden ve rastlantısal yöntemle seçilen 647 öğrenciden veri toplanmıştır. Katılımcıların 386'sı (%59.7) kadın, "261'i (%40.3) ise erkektir. Araştırma kapsamında veri toplanan bireylerin yaş ortalaması 21.37 (SS=1.44, Ranj=18-28)'dir. Öğrenci yaşlarının cinsiyetlere göre dağılımı Tablo 3.1.'de sunulmuştur.

Tablo 3.1. Cinsiyete göre Yaş için Ortalama ve Ranj Değerleri

	Ortalama	Ranj	Toplam
Kadın	21.29	18-28	386
Erkek	21.49	19-27	261

Çalışmaya katılan öğrencilerin eğitim gördükleri bölümlere göre dağılımları Tablo 3.2.'de sunulmuştur. Tabloda görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin 173'ü (%26.7) İktisat, 144'ü (%22.3) Edebiyat, 112'si (%17.3) Eğitim, 100'ü (%15.5)

Mühendislik, 57'si (%8.8) Fen, 40'ı (%6.2) Güzel Sanatlar ve 21'i (%3.2) Sağlık Bilimleri Fakültelerinde öğrenim görmektedir.

Tablo 3.2. Fakültelere Göre Öğrenci Dağılımı (n=647)

	<i>F</i>	<i>%</i>
İİB	173	26.7
Edebiyat	144	22.3
Eğitim	112	17.3
Mühendislik	100	15.5
Fen	57	8.8
Güzel Sanatlar	40	6.2
Sağlık Bilimleri	21	3.2

Katılımcıların devam ettikleri sınıf seviyeleri ise Tablo 3.3.'de belirtilmiştir. Buna göre 135 (%20.9) öğrenci 1. Sınıf, 253(%39.1) öğrenci 2. Sınıf, 152 (%23.5) öğrenci 3. Sınıf ve 107(%16.5) öğrenci 4. Sınıf seviyesindedir.

Tablo 3.3. Sınıf Seviyeleri Frekans ve Yüzde Değerleri (n=647)

	<i>f</i>	<i>%</i>
1.sınıf	135	20.9
2.sınıf	253	39.1
3.sınıf	152	23.5
4.sınıf	107	16.5

3.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarını belirlemek amacıyla İntihar Olasılığı Ölçeği (İÖÖ); sosyal problem çözme becerilerinin ölçülmesi amacıyla, Sosyal Problem Çözme Envanteri'nin revize edilmiş formu (SPÇ-R); kişilerarası öfke düzeylerini belirlemek amacıyla, Çok Boyutlu Öfke Ölçeği (ÇBÖÖ)'nin Kişilerarası Öfke alt ölçeği ve suçluluk ve utanç duygularını belirlemek amacıyla, Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ) kullanılmıştır. Katılımcıların kişisel bilgileri ise araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ile toplanmıştır. Tüm bu ölçme araçlarının geçerlilik, güvenirlik, puanlama ve yorumlama ile ilgili bilgileri aşağıda yer almaktadır.

3.2.1. İntihar Olasılığı Ölçeği (İÖÖ)

İntihar Olasılığı Ölçeği (İÖÖ), orijinal adıyla Suicide Probability Scale (SPS), Kull ve Gill (1988) tarafından, 14 yaş ve üzeri bireylerde intihar riskini değerlendirmek üzere geliştirilmiş 36 maddelik kendini bildirim tarzı bir ölçektir. Ölçek maddeleri, umutsuzluk, intihar düşüncesi, olumsuz kendilik değerlendirmesi ve düşmanlık alt boyutlarında intiharın duygusal davranışsal ve bilişsel öğelerini bir arada ele almaktadır (Akt., Tüzün, 1997).

İntihar Olasılığı Ölçeği'nin Türkçeye çevirisi ve üzerindeki ilk çalışma Eskin (1993) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmanın örneklemini 13'ü üniversite öğrencisi olan 41 Stockholm'de yaşayan Türk oluşturmuştur (Akt., Tüzün, 1997). Yapılan bu çalışmanın ardından farklı bir uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması da Tuğcu (1996) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, normal ve depresif bireylerden veri toplanmıştır. Eskin'in (1993) yaptığı çalışmada katılımcı sayısının sınırlı olması ve bu katılımcıların Türkiye'de yaşamıyor olmaları nedeniyle Tüzün (1997) ölçeğin üniversite öğrencileri için geçerlilik ve güvenilirliğini yeniden test etmiştir. Farklı bir örneklem grubu için yapılan bir başka güvenilirlik ve geçerlilik çalışması da Atlı'ya (2007) aittir. Bu çalışmada ölçek klinik örneklem grubu için sınanmıştır. Ölçeğin bu çalışmada kullanılan formu ise, Şahin ve Batıgün'ün (2000) yapmış olduğu bir çalışma ile bazı değişikliklere uğramış halidir. Bu çalışmada ölçek 13 yaş ve üzeri bireyler için sınanmıştır. İÖÖ'den bazı örnek maddeler Ek-1'de yer almaktadır.

3.2.1.1. İÖÖ'nün Geçerlilik Çalışmaları

Orijinal çalışmada ölçeğin ölçüt geçerliliği Kull ve Gill (1988) tarafından Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI)'den yararlanılarak geliştirilen “İntihar Tehlikesi Ölçeği” ile sınanmış ve .70'lik bir korelasyon katsayısı elde edilmiştir. Aynı çalışmada İÖÖ'nin psikiyatrik bozukluğu olmayan ergenler, psikiyatrik bozukluğu olan ergenler

ve intihar girişim öyküsü bulunan ergenleri ayırt edebildiği de görülmüştür (Akt., Atlı, 2007).

Ölçeğin yordama geçerliliğini belirlemek için 855 ergen üzerinde çalışan Larzelere ve arkadaşları (1996) İÖÖ'den elde edilen puanların intihar girişimini yordadığını saptamışlardır. Ancak İÖÖ'nün el kitabındaki orijinal kesme noktaları kullanıldığında ölçeğin, risk grubundaki kişilerin sadece %27.6'sını belirleyebildiği görülmüştür. Bu nedenle araştırmacılar alternatif bir kesme noktası kullanarak ölçeğin duyarlılığını % 48.3'e yükseltmişlerdir (Akt., Atlı, 2007).

İntihar Olasılığı Ölçeği, Şahin ve Durak-Batıgün'ün (2000) yapmış olduğu bir çalışma ile kısmen farklılaştırılmıştır. Ölçeğin orijinalinde yer alan bazı maddelerin ifadelerinde bir miktar değişiklik yapılmış ve ölçeğin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla da bazı maddelerin çevirisinde farklılıklar yapılmıştır. Ölçeğin bu hali kullanılarak yapılan faktör analizi sonucunda toplam varyansın %51.9'unu açıklayan olumsuz benlik ve tükenme, hayata bağlılıktan kopma ve öfke adında üç faktör elde edilmiştir. Ölçeğin, Kısa Semptom Envanteri'nin "Anksiyete" alt ölçeği ile korelasyonu .52 ($p<.001$), "Depresyon" alt ölçeği ile korelasyonu .86 ($p<.001$), "Olumsuz benlik" alt ölçeği ile korelasyonu .82 ($p<.001$), "somatizasyon" alt ölçeği ile korelasyonu .58 ($p<.001$) ve "öfke" alt ölçeği ile korelasyonu da .69 ($p<.001$) olarak belirlenmiştir. Ayrıca İÖÖ; "Umutsuzluk Ölçeği" ile $r=.70$ ($p<.001$) ve "Sosyal Karşılaştırma Ölçeği" ile de $r=.77$ ($p<.001$) değerinde korelasyon katsayılarına sahiptir. Ölçeğin ayırt edici geçerliğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda ölçeğin, intihar girişiminde bulunan hastaların %87.3'ünü, depresyon tanısı alanların %52.4'ünü, normal örneklemin ise %81.5'ini ait oldukları gruplara doğru olarak sınıflandırabildiği görülmüştür (Şahin ve Durak, 2000). Ayrıca bir başka çalışmada da ölçeğin Dürtüsel Davranışlar Ölçeği ile elde edilen korelasyon katsayısı .56 ($p<.001$), Problem Çözme Envanteri ile $r=.40$ ($p<.001$) ve Öfke/Saldırganlık Ölçeği ile $r=.59$ ($p<.001$) olarak hesaplanmıştır (Durak-Batıgün, 2002).

3.2.1.2. İÖÖ'nün Güvenilirlik Çalışmaları

Ölçeğin asıl formunun iç tutarlılığı hem çift hem tek numaralanmış katılımcılar üzerinde analiz edilmiştir. Her iki analizde de tüm ölçek için iç tutarlılık katsayısı .93 olarak bulunmuştur. Çift numaralanmış katılımcılarda iç tutarlılık katsayısı alt ölçekler için umutsuzluk: .85, intihar düşüncesi: .89, olumsuz kendilik değerlendirmesi: .68 ve düşmanlık: .76 olarak saptanmıştır. Tek numaralanmış katılımcılar için ise umutsuzluk: .86, intihar düşüncesi: .89, olumsuz kendilik değerlendirmesi: .62 ve düşmanlık: .75'dir. Test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .92, iki yarım güvenilirliği ise 3 hafta ara ile .93'tür (Cull ve Gill, 1990: Akt., Atlı, 2007).

Şahin ve Durak-Batıgün'ün (2000) yaptığı çalışmada ölçeğin, intihar girişiminde bulunan hastalar, depresyon tanısı almış olanlar ve hiçbir tanı almamış sağlıklı bireylerden oluşan 133 kişilik bir örneklem grubuna uygulanması sonucu elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .95 olarak saptanmıştır. Aynı çalışmada ölçeğin alt ölçek iç tutarlılık katsayıları ise; olumsuz benlik ve tükenme için .95, hayata bağlılıktan kopma için .79 ve öfke için de .53 olarak hesaplanmıştır. Batıgün (2002) ise ölçeğin Cronbach alfa katsayısını .86 olarak aktarmıştır (n=619). Aynı çalışmada katsayılar; olumsuz benlik ve tükenme alt ölçeği için .81 ve hayata bağlılıktan kopma alt ölçeği için de .59 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise İntihar Olasılığı Ölçeği'nin ve İÖÖ'nün alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları Cronbach alfa değerleri hesaplanarak incelenmiştir. Buna göre, Olumsuz Benlik ve Tükenme alt ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı .83, Hayata Bağlılıktan Kopma .63 ve Öfke alt ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı ise .67 olarak bulunmuştur.

3.2.1.3. İÖÖ'nün Puanlanması ve Yorumlanması

İntihar Olasılığı Ölçeği, 1-4 arası Likert tipi puanlanan, 36 maddelik kendini değerlendirme türü bir ölçektir. Bu ölçekte, maddelere verilen yanıtlar “hiçbir zaman veya nadiren” (1), “bazen” (2), “sık sık” (3) ve “çoğu zaman veya her zaman” (4)

şeklinde. Ölçeğin orijinal halinin dört alt ölçeği vardır; 1) Umutsuzluk (Hopelessness-HP): 2) İntihar Düşüncesi (Suicide Ideation-SI) 3) Kendini Olumsuz Değerlendirme (Negative Self Evaluation-NSE) 4) Düşmanlık (Hostility-HS). Ölçekte Umutsuzluk (12), İntihar Düşüncesi (8), Kendini Olumsuz Değerlendirme (9) ve Düşmanlık (7) madde ile ölçülmektedir. Her alt ölçekten alınan yüksek puanlar, ölçülen özelliğin arttığına ve ölçeğin tümünden alınan yüksek puanlar da intihar olasılığının arttığına işaret etmektedir (Akt., Tuğcu, 1996).

Şahin ve Durak-Batıgün ise (2000) ölçeğin dörtlü likert tipi puanlanmasını, yüzdeler dilimlere dönüştürmüştür. Buna göre yanıtlar “%0 uygun”, “%30 uygun”, “%70 uygun” ve “%100 uygun” şeklinde değerlendirilmektedir.

İntihar olasılığı ölçeğinin bu çalışmada da kullanılan formunun (Şahin ve Durak-Batıgün, 2000) puanlanmasında, 2., 6., 7., 10., 11., 18., 20., 21., 22., 24., 25., 26., 27., 30., 32., 35. ve 36. maddeler ters olarak işleme alınmaktadır. Bu formun maddelerinin alt ölçeklere dağılımı aşağıdaki şekildedir:

Olumsuz benlik ve tükenme (OBT-20 madde): 5, 9., 10., 12., 15., 16., 17., 18., 19., 23., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 32., 33., 35. ve 36. maddeler.

Hayata bağlılıktan kopma (HBK-8 madde): 2, 6., 7., 11., 20., 21., 22. ve 24. maddeler.

Öfke (Ö-8 madde): 1., 3., 4., 8., 13., 14., 31. ve 34. maddeler.

3.2.2. Sosyal Problem Çözme Envanteri (SPÇE)

Sosyal Problem Çözme Envanteri (SPÇE) “Social Problem Solving Inventory (SPSI)” D’Zurilla ve Nezu (1990) tarafından geliştirilmiş ve Maydeu-Olivares ve D’Zurilla (1996) tarafından yeniden gözden geçirilmiştir. SPÇE 13 yaş ve üstü bireylerin sosyal problem çözme becerilerini saptamada kullanılan 52 maddelik kendini bildirim türü bir ölçme aracıdır. Bu ölçeğin Türkçeye uyarlama, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları Dora (2003) tarafından yapılmıştır. SPÇE-R’den alınmış madde örnekleri Ek-2’de verilmiştir.

3.2.2.1. SPÇE-R'nin Geçerlilik Çalışmaları

SPÇE-R'nin geçerliliği farklı yöntemlerle değerlendirilmiştir (D'Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 1996). İlk olarak doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak envanterin yapısal geçerliliği incelenmiştir. Ölçeğin Probleme Olumlu Yönelim (POY), Probleme Olumsuz Yönelim (POSY), Akılcı Problem Çözme (APÇ), Kaçınan Yaklaşım (KY) ve İçtepisel/Dikkatsiz Yaklaşım (İDY) ölçeklerinden oluştuğu saptanmıştır. Akılcı Problem Çözme ölçeğinin de dört alt ölçeği (Problemin Tanımlanması ve Formüle Edilmesi, Alternatif Çözüm Yollarının Oluşturulması, Karar Verme ve Çözümün Uygulanması ve Değerlendirilmesi) olduğu görülmüştür. İkinci olarak sosyal problem çözme envanterinin ölçekleri arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Probleme olumlu yönelim ve akılcı problem çözme arasında; probleme olumsuz yönelim ile içtepisel-dikkatsiz yaklaşım ve kaçınan yaklaşım arasında yüksek korelasyon katsayıları bulunmuştur. Üçüncü olarak benzer ölçüt geçerliliğini sağlamak amacıyla Heppner ve Petersen'nin problem çözme envanteri kullanılmış, iki ölçek arasında orta ve ortanın üzerinde ($r=.33$; $r=.75$, $p<.05$) korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. SPÇE'nin yordama geçerliliğini değerlendirmek için envanterin ölçekleri ile psikolojik sağlık ve sosyal yeterliliği ölçen envanterler arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. Probleme olumlu yönelim ve akılcı problem çözme alt ölçekleri ile benlik saygısı, yaşam doyumu, Farklı bakış, sosyal uyum, kişilerarası yeterlik, sosyal beceriler arasındaki pozitif yönlü; probleme olumsuz yönelim, içtepisel-dikkatsiz ve kaçınan yaklaşım ölçekleri ile benlik saygısı, yaşam doyumu, Farklı bakış, sosyal uyum, kişilerarası yeterlik, sosyal beceriler arasında negatif yönlü ilişki olduğu bulunmuştur. Ölçeğin ayırt edici geçerliliğinde ise sosyal problem çözme süreci ile ilişkisi olmayan ya da çok az ilişkisi olduğuna inanılan yapılarla envanterin ilişkisi incelenmiştir (D'Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 1996).

Ölçeğin Türkçeye uyarlanması kapsamında yapılan geçerlilik çalışmaları 689 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Geçerlilik çalışmaları için ilk olarak ölçeğin orijinal ve Türkçe formunun faktör yapılarını karşılaştırmak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, analiz sonucunda iki formun faktör yapılarının benzer olduğu bulunmuştur. Faktör analizi sonucunda farklı faktöre yerleşen ya da madde yükü .30'un altında olan 9

madde envanterden çıkartılmıştır. İkinci olarak SPÇE-R'nin ölçekleri arasındaki korelasyonları hesaplanmış ve katsayılar .49 (Probleme Olumlu Yönelim ile Akılcı Problem Çözme) ile -.15 (Probleme Olumlu Yönelim ile İçtepişel Dikkatsiz Yaklaşım) arasında bulunmuştur. Ölçeğin benzer ölçek geçerliliği Problem Çözme Envanterinin (Şahin ve ark., 1993) ölçekleri arasındaki korelasyon katsayıları -.44 ile .59 arasında bulunmuştur (Dora, 2003).

3.2.2.2. SPÇE-R'nin Güvenilirlik Çalışmaları

SPÇE-R için güvenilirlik katsayıları, dört farklı örneklem (birbirinden bağımsız iki grup üniversite öğrencisi, orta yaşlı yetişkinler ve yaşlı yetişkinler) ile sınanmıştır. SPÇE-R ölçeklerinin her biri için yüksek iç tutarlılık katsayıları (.79 ile .95 arasında) bulunmuştur. Üç hafta ara ile yapılan test tekrar test güvenilirlik katsayıları üniversite öğrenci grubu için de .68 ile .91 arasında bulunmuştur (D'Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 1996).

Uyarlama kapsamındaki güvenilirlik çalışmaları için envanterin tümünün ve ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Envanterin tümü için iç tutarlılık katsayısı .74, ölçeklerin iç tutarlılık katsayısı .36 (POY ölçeği) ile .90 (APÇ ölçeği) arasında bulunmuştur (Dora, 2003). Aynı çalışmada güvenilirliğin bir başka açıdan daha sınanması için, madde-toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Madde-toplam korelasyon katsayıları POY ölçeği için .36 ile .43 ve KY ölçeği için .70 ile .29 arasında bulunmuştur. KY ölçeğinin 10. maddesinin katsayısı .30'un altında olduğu için envanterden çıkartılmıştır. Böylece SPÇE-R üniversite öğrencileri için 43 maddelik geçerli ve güvenilir bir ölçek halini almıştır.

Bu çalışmada SPÇE ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları Cronbach alfa değeri hesaplanarak incelenmiştir. Buna göre Probleme Olumlu Yönelim alt ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı .64, Probleme Olumsuz Yönelim .89, Akılcı Problem Çözme .92, Kaçınan Yaklaşım .91 ve İçtepişel/Dikkatsiz Yaklaşım .71 olarak bulunmuştur. SPÇE-R'nin tamamına ait Cronbach alfa değeri ise .77 olarak hesaplanmıştır.

3.2.2.3. SPÇE-R'nin Puanlanması ve Yorumlanması

Sosyal Problem Çözme Envanteri'nin orijinal formu beş ölçeğe dağılmış 52 maddeden oluşmaktadır. POY ölçeği 5 madde, Posy ölçeği 10 madde, APÇ ölçeği 20 madde, İDY ölçeği 10 madde ve KY ölçeği 7 madde ile sosyal problem çözme becerisinin farklı bileşenlerini ölçmektedir. Sosyal Problem Çözme Envanteri'nden alınan yüksek puanlar daha yapıcı, daha etkili problem çözme; buna karşın alınan düşük puanlar faydasız, etkisiz problem çözme ifade etmektedir (Maydeu-Olivares ve D'Zurilla, 1996).

Bu çalışmada kullanılan ve Dora (2003) tarafından üniversite öğrencileri için güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları yapılan form ise 43 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 0 ile 4 arasında beş dereceli olarak puanlanmaktadır. Sosyal problem çözme puanını hesaplamak için POY ve APÇ ölçekleri madde sayısına bölünmekte ve POSY, KY ve İDY ölçekleri madde sayısına bölündükten sonra ilgili ölçekten alınabilecek en yüksek puandan çıkartılmaktadır. Elde edilen ölçek puanlarının toplamı sosyal problem çözme becerisi düzeyini göstermektedir. SPÇE-R'nin Türkçe'ye uyarlanmış halinin maddelerinin ölçeklere dağılımı aşağıdaki gibidir:

Probleme Olumlu Yönelim (POY-3 madde): 6., 8. ve 23. maddeler.

Probleme Olumsuz Yönelim (POSY-10 madde): 1., 2., 5., 10., 11., 14., 27., 30., 34. ve 42. maddeler.

Akılcı Problem Çözme (APÇ-20 madde): 4., 9., 15., 16., 19., 20., 21., 22., 24., 28., 29., 31., 32., 33., 35., 36., 38., 39., 40. ve 41. maddeler.

Kaçıngan Yaklaşım (KY-5 madde): 12., 13., 18., 25. ve 26. maddeler.

İçtepisel/Dikkatsiz Yaklaşım (IDY-5 madde): 3., 7., 17., 37. ve 43 maddeler.

SPÇE-R için toplam puanın hesaplanmasında aşağıdaki formülden yararlanılabilir.

$$(POY / 3) + (40 - POSY) / 10 + (APÇ / 20) + (20 - KY) / 5 + (20 - İDY) / 5$$

3.2.3. Çok Boyutlu Öfke Ölçeği (ÇBÖÖ)

Çok Boyutlu Öfke Ölçeği Türk insanının öfke konusundaki duygu, düşünce ve tutumlarını ölçmek amacıyla Balkaya ve Şahin tarafından (2003) geliştirilmiştir. ÇBÖÖ, yalnızca öfkeyle ilişkili belirtileri değil, kişide öfke yaratan durumları ve kişileri, öfkeyle ilişkili düşünceleri ve davranışları da beşli Likert tipinde hazırlanmış 158 madde ile değerlendiren bir ölçektir. Bu ölçekte beş boyutun yer aldığı belirtilmektedir. Bu boyutlar “Öfke Belirtileri”, “Öfkeye Yol Açan Durumlar”, “Öfkeyle İlişkili Düşünceler”, “Kişilerarası Öfke” ve “Öfkeyle İlişkili Davranışlar” olarak sıralanmaktadır.

Öfke Belirtileri boyutu, “Öfkelendiğinizde aşağıdaki belirtiler sizde ne sıklıkla ortaya çıkar?” sorusuyla 14 maddede öfkenin fiziksel belirtilerini ortaya koymaktadır. Öfkeye Yol açan Durumlar boyutu, öfkenin oluşmasına neden olan etmenleri tanımlayan toplam 41 madde için “Aşağıdaki durumlarda ne kadar kızarsınız?” sorusuyla kişilerin öfke yoğunluklarını belirlemektedir. Öfkeyle İlişkili Düşünceler boyutu, öfke ile ilgili düşünceleri içeren 30 maddeden oluşmakta ve “Aşağıdaki düşünceler aklınızdan ne sıklıkla geçer?” sorusunu yöneltmektedir. Kişilerarası Öfke boyutu, “Sizi öfkeliendiren bir insan karşısında aşağıdaki davranışları ne sıklıkla gösterirsiniz?” sorusu için 47 madde ile değerlendirme yapmaktadır. Ölçeğin son boyutu ise “Sizi öfkeliendiren bir durumda kaldığınızda aşağıdaki davranışları ne sıklıkla gösterirsiniz?” sorusuyla 26 maddede öfkeyle başa çıkma yollarını araştıran Öfkeyle İlgili Davranışlar boyutudur (Balkaya ve Şahin, 2003). Bu çalışma kapsamında “Kişiler Arası Öfke Ölçeği” kullanılacağından, Ek-3’te bu ölçeğe ilişkin örnek maddelere yer verilmiştir.

3.2.3.1. ÇBÖÖ’nin Geçerliliği

Öfkenin, depresyon, kaygı, suçluluk ve utanç gibi duygularla ve somatizasyon, olumsuz benlik ve düşmanlık gibi değişkenlerle olan ilişkisi pek çok araştırmada ortaya konmuştur. Bu nedenle, geliştirilen Çok Boyutlu Öfke Ölçeği’nin geçerliliğini sınamak

amacıyla, sayılan değişkenleri ölçen ve uyarlama çalışmaları yapılmış, güvenilir ve geçerli oldukları saptanmış Kısa Semptom Envanteri (KSE) ile Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ) kullanılmıştır. KSE toplam puanıyla ÇBÖÖ faktörleri arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayıları .01 ile .67 arasında değişmektedir. En yüksek oranlar ise “öfkeyle ilişkili düşünceler” boyutuna aittir (Balkaya ve Şahin, 2003).

ÇBÖÖ’nün beş boyutunun, SUTÖ ile arasındaki korelasyona bakıldığında da değişkenler arasında anlamlı düzeyde pek çok korelasyon olduğu görülmektedir. Öfkeyle ilişkili düşünceler boyutu, utanç ile pozitif korelasyon gösterirken ($r=.12$, $p<.001$), Suçluluk ile, düşük de olsa, anlamlı negatif bir korelasyon göstermektedir ($r=-.08$, $p<.05$). Diğer bir deyişle, öfkeye yönelik düşünceler arttıkça, utanç duygusu artarken, suçluluk duygusunun azaldığı söylenebilir. Suçluluk puanı “Pasif Agresif Tepkiler” ($r=.26$, $p<.001$) ve “İçedönük Tepkiler” ($r=.25$, $p<.001$) ile anlamlı ilişkiler içindedir. Durumluk-Sürekli Öfke Ölçeği’nin (Spielberger, Jacobs , Russell ve ark., 1983), “Öfke İçte” alt ölçeği bu çalışmada “İçe dönük Tepkiler” alt ölçeği ile; “Öfke Dışta” alt ölçeği ise yine bu çalışmadaki “İntikam Tepkileri” ve “Saldırgan Davranışlar” alt ölçekleriyle, “Öfke Kontrol” alt ölçeğinin de bu çalışmadaki, “Sakin Davranışlar” alt ölçeğiyle benzeştiği görülmüştür (Balkaya ve Şahin, 2003).

3.2.3.2. ÇBÖÖ’nin Güvenilirliği

“Çok Boyutlu Öfke Ölçeği”nin her boyutu için yapılan faktör analizleri sonucunda ortaya çıkan faktörlerden oluşturulan alt ölçeklerin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları, ayrı ayrı hesaplanmıştır. Analiz sonucunda söz konusu 5 temel boyutun güvenilirlik katsayılarının $\alpha=.83$ ve $\alpha=.93$ arasında, toplam 15 faktör alt ölçeğinin güvenilirlik katsayılarının da $\alpha=.64$ ve $\alpha=.95$ arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlılığına yönelik analizler sonucunda da faktör alt ölçekleri arasında $r=-.11$ ($p<.01$) ile $r=.76$ ($p<.001$) arasında değişen anlamlı korelasyonlar bulunmuştur (Balkaya ve Şahin, 2003). Buna ek olarak, Durak-Batıgün (2002) çalışmasında ölçeğin güvenilirlik katsayılarını yeniden hesaplamış ve tıpkı Balkaya ve Şahin (2003) gibi .64 ile .95

arasında değişen Cronbach alfa değerlerine ulaşmıştır (Tablo 3.4).

Tablo 3.4. Çok Boyutlu Öfke Ölçeği Alt Ölçeklerinin Alfa Değerleri (Durak-Batıgün, 2002)

Ölçek	Madde Sayısı	Alfa Değeri
1. Öfkeye İlişkin Belirtiler	14	.83
2. Öfkeye Yol Açan Durumlar	41	.95
2.1. Ciddiye alınmama	20	.92
2.2. Haksızlığa uğrama	16	.90
2.3. Eleştirilme	5	.64
3. Öfke ile İlişkili Düşünceler	30	.92
3.1. Öfkesine Yönelik Düşünceler	9	.87
3.2. Diğerlerine Yönelik Öfke Düşünceleri	9	.77
3.3. Kendine Yönelik Öfke düşünceleri	7	.73
3.4. Dünyaya Yönelik Öfke Düşünceleri	5	.79
4. Kişilerarası Öfke tepkileri	47	.93
4.1. İntikam tepkileri	24	.94
4.2. Pasif-Agresif tepkiler	10	.80
4.3. İç Dönük Tepkiler	10	.76
4.4. Umursamaz Tepkiler	3	.79
5. Öfkeyle İlişkili Davranışlar	26	.83
5.1. Saldırgan Davranışlar	12	.84
5.2. Sakin Davranışlar	10	.83
5.3. Kaygılı Davranışlar	4	.68

Bu çalışma dahilinde ÇBÖÖ'nün Kişilerarası Öfke boyutu ve alt ölçek puanları için Cronbach alfa değerleri hesaplanmıştır. Bu değerler, İntikam Tepkileri için .92, Pasif Agresif tepkiler için .75, İç Dönük Tepkiler için .70, ve Umursamaz Tepkiler için .90 olarak bulunmuştur. Kişilerarası öfke boyutunun toplam güvenilirlik katsayısı ise .90 olarak hesaplanmıştır.

3.2.3.3. ÇBÖÖ'nin Puanlanması ve Yorumlanması

Ölçek, kişilerin kendilerini genel anlamda nasıl hissettiklerine dayalı olarak cevaplandırılmayı gerektirecek şekilde düzenlenmiş kendini bildirim tarzı bir ölçektir. Ölçeğin tümüne ilişkin bir toplam puan hesaplanmamaktadır. Çok Boyutlu Öfke Ölçeği'ndeki maddelerin tümü düzdür. Likert tipi beşli derecelendirmeye göre verilen

cevaplar şu şekilde puanlanmaktadır; Her zaman (5), Sıklıkla (4), Arada Sırada (3), Nadiren (2), Hiç (1). Ölçeklerin puan aralıkları şöyledir: öfke belirtileri: 14-60, öfkeye yol açan durumlar ciddiye alınmama: 20-100, öfkeye yol açan durumlar haksızlığa uğrama: 16-80, öfkeye yol açan durumlar eleştirilme: 5-25, öfkeyle ilişkili davranışlar saldırgan: 12-60, öfkeyle ilişkili davranışlar sakın: 10-50, öfkeyle ilişkili davranışlar kaygılı: 4-20, öfkeyle ilişkili düşünceler öfkesine yönelik düşünceler: 9-45, öfkeyle ilişkili düşünceler diğerlerine yönelik öfke düşünceleri: 9-45, öfkeyle ilişkili düşünceler kendine yönelik öfke düşünceleri: 7-35, öfkeyle ilişkili düşünceler dünyaya yönelik öfke düşünceleri: 5-25, kişilerarası öfke intikam tepkileri: 24-120, pasif agresif tepkiler: 10-50, içedönük tepkiler: 10-50, umursamaz tepkiler: 3-15. Yüksek puan, bireyin daha fazla sosyal destek aldığı anlamına gelir. Öfkeyle ilişkili davranışlar sakın puanının yüksek olması olumlu değerlendirilirken, diğerlerinin yüksek olması olumsuz olarak değerlendirilmektedir (Balkaya ve Şahin, 2003). Bu çalışmada kullanılan ve intihar olasılığı ile ilişkili olabileceği düşünülen Kişilerarası Öfke Ölçeği için faktör alt ölçek maddeleri aşağıdaki gibidir:

İntikam Tepkileri (IT-24 madde): 1., 3., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 12., 15., 16., 17., 18., 22., 24., 26., 27., 28., 35., 38., 39., 40., 41., ve 47. maddeler.

Pasif Agresif Tepkiler (PAT-10 madde): 2., 4., 10., 20., 21., 25., 33., 34., 36. ve 37. maddeler.

İçedönük Tepkiler (ICT-10 madde): 13., 14., 19., 23., 29., 30., 31., 32., 42. ve 46. maddeler.

Umursamaz Tepkiler (UT-3 madde): 43., 44. ve 45. maddeler.

3.2.4. Suçluluk- Utanç Ölçeği (SUTÖ)

Bu ölçek çeşitli durumlarda yaşanan ve depresyonla ilişkili olduğu ileri sürülen suçluluk ve utanç duygularını ölçmektedir. Ölçek Johnson ve Noel'in (1987) Dimensions of Conscience Questionnaire adlı ölçeğinden esinlenerek Şahin ve Şahin (1992) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek verileri, alt, orta ve üst olmak üzere üç sosyo-ekonomik düzeyden 263 kız, 277 erkek toplam 540 lise ve üniversite öğrencisinden elde edilmiştir. Sosyo-

ekonomik düzey ölçütü olarak "baba eğitimi" esas alınmıştır. Ölçek, iki ön çalışma ve bir ana çalışma sonucu ortaya çıkarılmıştır. Birinci pilot çalışmada, Johnson ve Noel'in Dimensions of Conscience Questionnaire'i oluşturan hangi durumlarda suçluluk, hangi durumlarda utanç duyulduğuna ilişkin 28 madde ve iki açık uçlu soru 100 öğrenciye uygulanmıştır. Bu uygulama sonucu elde edilen verilerden kişilerin suçluluk ya da utanç duygularını en sık yaşadıkları 36 durum alınmıştır. İkinci pilot çalışmada ölçek, bu biçimiyle 311 öğrenciye uygulanmıştır. Frekans sayımı sonrasında, suçluluk ya da utanç boyutunda oransal olarak daha fazla işaretlenmiş maddeler seçilerek, bu kez derecelendirilmiş 24 maddelik ölçek geliştirilmiştir. Bu 24 maddenin 12'si suçluluk, diğer 12'si utanç alt ölçeğini oluşturmaktadır (Akt., Savaşır ve Şahin, 1997). Bu ölçekten alınmış bazı örnek maddelere Ek-4'te yer verilmiştir.

3.2.4.1. SUTÖ'nün Geçerliliği

Bu ölçek Şahin ve Şahin (1992) tarafından 540 lise ve üniversite öğrencisinden oluşan yeni bir örnekleme uygulanarak geçerlilik ve güvenilirlik bilgileri elde edilmiştir. Ölçeğin geçerlilik çalışmasında Suçluluk ve Utanç ölçeklerinin birbiri ile korelasyonu .49'dur ($p < .001$). Suçluluk-utanç ölçeği, Beck Depresyon Envanteri, Sosyotropi Ölçeği, Otonomi Ölçeği, Boyun Eğicilik Ölçeği ve bu ölçeklerin alt ölçekleri ile birlikte değerlendirilmiş ve yüksek korelasyon değerleri ($p < .001$) hesaplanmıştır (Savaşır ve Şahin, 1997).

3.2.4.2. SUTÖ'nün Güvenilirliği

Yapılan çalışmada iç tutarlılık; Cronbach Alfa değeri "suçluluk" alt ölçeği için .81, "utanç" alt ölçeği için .80 olarak bulunmuştur (Savaşır ve Şahin, 1997). Bu çalışmada ise suçluluk alt ölçeğinin Cronbach alfa değeri .87 ve Utanç alt ölçeğinin değeri .84 olarak bulunmuştur. Suçluluk-utanç ölçeğinin toplam güvenilirlik katsayısı ise .89 olarak hesaplanmıştır.

3.2.4.3. SUTÖ'nün Puanlanması ve Yorumlanması

Ergen ve yetişkinlere uygulanabilen kendini bildirim tarzındaki bu ölçekteki her madde “Hiç rahatsızlık duymazdım”, “Biraz rahatsızlık duyardım”, “Oldukça rahatsızlık duyardım”, “Epey rahatsızlık duyardım”, “Çok rahatsızlık duyardım” seçeneklerine göre işaretlenmektedir. Seçenekler, kişi için ne derece geçerli olduğuna ilişkin, 1-5 arasında, beşli Likert biçiminde puanlanmaktadır. Ölçek, suçluluk ve utanç duyguları için ayrı ayrı puanlanmaktadır. 3., 6., 7., 11., 12., 14., 16., 17., 21., 22., 23. ve 24. maddeler suçluluk; 1., 2., 4., 5., 8., 9., 10., 13., 15., 18., 19. ve 20. maddeler ise utanç puanını vermektedir. Yüksek puanlar, yoğun suçluluk ya da utanç duygularına işaret etmektedir (Savaşır ve Şahin, 1997).

3.2.5. Kişisel Bilgi Formu (KBF)

Bu form araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Form iki kısımdan meydana gelmiştir. İlk kısımda katılımcıların bilgilendirilmesi ve katılımın gönüllü olarak sağlanması için “Gönüllü Katılım Formu” yer almıştır (Ek-5). Formun ikinci kısmında ise Ek-6’da da görüldüğü gibi, katılımcıların cinsiyeti, doğum yılı, öğrenim gördükleri bölüm ve sınıf bilgilerine ilişkin sorular yer almıştır.

3.3. İŞLEM YOLU

Araştırmada bilgi toplama işleminde aşağıdaki sıra izlenmiştir.

Öncelikle Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinden bilgi toplayabilmek için üniversite etik kurulundan gerekli izinler alınmıştır (Ek-7). Daha sonra kullanılması kararlaştırılan veri toplama araçları bir araya getirilerek uygulama materyali hazırlanmıştır. Uygulama materyalinin başında öğrencilerin araştırmaya katılmayı isteyip istemediklerini soran,

araştırma hakkında bilgi veren ve araştırmacının iletişim bilgilerini içeren “Bilgilendirilmiş Onam Formu” yer almıştır.

Öğretim üyeleri ve görevlilerinin uygun gördüğü zaman dilimleri içerisinde, uygulamaların çoğu araştırmacı tarafından sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Uygulamaların bir kısmı da öğrenci yurtlarında bireysel olarak yapılmıştır. Katılımcıların uygulama materyalini tamamlamaları 15 ile 30 dakika arasında değişmiştir. Uygulamalar sırasında katılımcılara, toplanan verilerin gizliliği ve değerlendirilmesi ile ilgili bilgiler ve ölçekleri doldururken dikkat etmeleri gereken noktalar aktarılmıştır.

Verilerin toplanmasından sonra, uygulama materyalleri incelenmiş ve tamamı doldurulmamış yaklaşık 15 ölçek elenmiştir. Kalan veriler bilgisayar ortamına aktarılmış, gerekli düzeltme ve kontroller yapıldıktan sonra analize hazır hale getirilmiştir.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmanın alt problemlerine yanıt aramak amacıyla toplanan veriler SPSS (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı) 15.0 kullanılarak çözümlenmiştir. Analizlerin yorumlanmasında hata payı .05 olarak alınmıştır. Bu kısımda, gerekli analizlerin yapılabilmesi için bazı varsayımların sağlanıp sağlanmadığına ve hangi alt problem için hangi istatistiksel analizlerin kullanıldığına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma sorularına yanıt vermek amacıyla gerçekleştirilen analizlerin yapılabilmesi için bazı varsayımların karşılanması gerekmektedir. Bu nedenle veri analizlerine başlamadan önce kayıp verilerin dağılımı, uç değerler, otokorelasyon, eşdeğişkenlilik (homoscedasticity), değişken hatalarının normal dağılımı, doğrusallık (linearity), bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı, çok değişkenli normal dağılım ve varyans-kovaryans matrisinin eşitliği varsayımları kontrol edilmiştir. Gerekli varsayımların sağlandığı tespit edildikten sonra analizler gerçekleştirilmiştir.

Buna göre öncelikle veri setinde bulunan kayıp verilerin miktarına ve dağılımına bakılmıştır. Yapılan analizler sonucunda toplam veri seti içinde %2'nin altında kayıp veriye rastlanmıştır. Bu nedenle kayıp veriler ilgili değişken için ortalama değer ile doldurularak analize devam edilmiştir.

İkinci olarak, analiz sonuçlarını etkileyebilecek uç değerler Mahalanobis, Cook's ve Leverage uzaklıkları ile z-puanlarına bakılarak tespit edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan 6 kişinin bahsedilen dört kritere göre de uç değerleri olduğu görülmüş ve bu katılımcılar analizlere dahil edilmemiştir. Bu nedenle diğer tüm analizler geriye kalan 641 veri ile yapılmıştır.

Üçüncü olarak, değişkenlerin hatalarının ilişkili olmasına dayanarak analiz sonuçlarını etkileyen otokorelasyon olup olmadığına Durbin-Watson testiyle bakılmıştır. İntihar Olasılığı Ölçeği toplam puanları bağımlı değişken olarak alındığında Durbin Watson değeri 1.97 olarak bulunduğu için otokorelasyon olmadığı saptanmıştır. Benzer şekilde, histogram ve P-Plotlara bakılarak değişkenlerin hatalarının normal dağılım gösterdiği gözlenmiştir.

Dördüncü olarak, değişken hataları ile değişken hatalarının tahmin edilen değerlerinin Scatterplot diagramı üzerindeki dağılımına bakılmıştır ve eşdeğişkenlilik varsayımının sağlandığı görülmüştür. Böylece her bağımlı değişken için değişken hatalarının varyansının sabit olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Scatterplot diagramına bakılarak bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusallığı kontrol edilmiştir. İlişkinin doğrusal olduğu görülmüş ve varsayım kabul edilmiştir.

Beşinci olarak, değişkenler arasındaki çoklu bağlantı varsayımı incelenmiştir. Öncelikle korelasyon tablosuna bakılmış ve .90'un üzerinde bir değere rastlanmamıştır. Daha sonra varyans şişkinlik değerinin (Variance Inflation Factor, VIF) 4'ten küçük ve tolerans değerlerinin .20'den büyük olduğu görülmüş ve bağımsız değişkenler arasında çoklu regresyon analizini etkileyecek derecede bir çoklu bağlantı olmadığı kanaatine varılmıştır.

Altıncı olarak, çok değişkenli normallik varsayımını incelemek amacıyla Mardia'nın uygunluk testi kullanılmıştır. Bunun sonucunda p değerinin istatistiksel olarak anlamlı çıktığı görülmüştür. Bu da varsayımın sağlanmadığını göstermektedir. Ancak çok değişkenli dağılışı için uzaklık kareleri diagramına bakıldığında ise çoklu değişkenlerin normal dağılım gösterdiği gözlenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan birey sayısının yüksek olması da araştırma sonuçlarının varsayımın sağlanmama durumundan etkilenmemesini sağlayan önemli bir unsurdur (Stevens, 2002).

Son olarak, Box'ın kovaryans matris eşitliği testine bakılarak populasyon kovaryans matrisinin eşitliği test edilmiştir. Tüm bağımsız değişkenler için Box'ın kovaryans matris testi $p > .05$ olarak bulunduğu için bu varsayım kabul edilmiştir.

Gerekli varsayımların sağlanmasından sonra, ilk olarak üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarını; sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç düzeylerinin yordayıp yordamadığını görebilmek için hiyerarşik çoklu regresyon yapılmıştır. İkinci olarak, İntihar Olasılığı Ölçeği'nin her bir alt ölçeğinin (Olumsuz Benlik ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma ve Öfke), sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç ölçeklerinin alt ölçeklerinden elde edilen puanlarla ne düzeyde yordandığını belirlemek amacıyla üç ayrı hiyerarşik çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Çoklu regresyon analizi, bir bağımlı değişkenle ilişkili olan iki veya daha fazla bağımsız değişkene dayanarak, bağımlı değişkenin tahmin edilmesine yönelik bir yöntemdir (Wampold ve Freund, 1987). Bu analizlerde İntihar Olasılığı Ölçeği toplam puanı ve alt ölçek puanları bağımlı değişken olarak ele alınmış ve diğer tüm alt ölçek puanları bağımsız değişkenleri oluşturmuştur. Analizler yapılırken daha avantajlı olacağı düşünüldüğünden hiyerarşik regresyon tercih edilmiştir (Thompson, 1995; Wampold ve Freund, 1987).

Daha sonra da, araştırmanın bağımlı değişkenlerinin öğrencilerin niteliklerine bağlı olarak değişip değişmediğini incelemek amacıyla cinsiyet için çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) gerçekleştirilmiştir. Bu değişkenlerin öğrencilerin yaşlarına bağlı olarak değişip değişmediğini incelemek amacıyla da yaş sürekli değişken olarak alınmış ve Pearson momentler çarpımı korelasyonu hesaplanmıştır (Stevens, 2002).

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada yanıt aranan alt problemler doğrultusunda toplanan verilerin istatistiksel analizleri sonucunda elde edilen bulgular üç ana başlık altında yer almaktadır. İlk olarak araştırmada yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait betimsel bulgulara yer verilmiştir. Daha sonra İntihar Olasılığı ve İntihar Olasılığı Ölçeğinin alt ölçek puanlarının araştırmanın bağımsız değişkenlerince yordanması, son olarak da, İntihar Olasılığı ve İntihar Olasılığı Ölçeği'nin alt ölçek puanlarının öğrencilerin niteliklerine göre incelenmesi kapsamındaki analiz sonuçları sunulmuştur.

4.0. BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN BETİMSSEL İSTATİSTİKLER VE KORELASYONLAR

Üniversite öğrencilerinin İntihar Olasılıkları (İntihar Olasılığı, Olumsuz Benlik Ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma, Öfke) ile Sosyal Problem Çözme (Probleme Olumlu Yönelim, Probleme Olumsuz Yönelim, Akılcı Problem Çözme, Kaçınan Yaklaşım, İçtepisel/Dikkatsiz Yaklaşım), Kişilerarası Öfke (İntikam Tepkileri, Pasif Agresif Tepkiler, İçedönük Tepkiler, Umursamaz Tepkiler) ve Suçluluk-Utanç (Suçluluk ve Utanç) puanları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyonu hesaplanmıştır. Sözü geçen değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri ile birbirleriyle ilişkilerini gösteren korelasyon katsayıları Tablo 4.1'de sunulmuştur. Buna göre, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonlar .00 ile .95 arasında değişmektedir. Değişkenler arası ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadıkları ve manidar ilişkilerin hangi anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu, tabloda .01 anlamlılık düzeyi için ** ve .05 anlamlılık düzeyi için de * işareti ile belirtilmiştir. Örneğin, İntihar Olasılığı ile Olumsuz Benlik ve Tükenme ($r=.95$, $p<.01$) arasındaki ilişki pozitif yönde, büyük ve .01'lik düzeyde

anlamlılık düzeyine sahiptir. Pasif Agresif Tepkiler ile Hayata Bağlılıktan Kopma ($r=-.08$, $p<.05$) değişkenleri arasındaki ilişki ise negatif yönde, küçük ve .05'lik bir anlamlılık düzeyine sahiptir.

Tablo 4.1. Regresyon Analizlerine Alınan Değişkenler için Korelasyon Katsayıları, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (n=641)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. İntihar Olasılığı	1														
2. Olumsuz Benlik ve Tükeme	.95**	1													
3. Hayata Bağlılıktan Kopma	.77**	.65**	1												
4. Öfke	.69**	.52**	.33**	1											
5. Probleme Olumlu Yönelim	-.34**	-.32**	-.37**	-.15**	1										
6. Probleme Olumsuz Yönelim	-.48**	-.45**	-.36**	-.35**	.51**	1									
7. Akıcı Problem Çözme	-.28**	-.21**	-.36**	-.17**	.46**	.32**	1								
8. Kaçınan Yaklaşım	-.39**	-.35**	-.34**	-.30**	.31**	.58**	.40**	1							
9. İçtepsel Dikkatsiz Yaklaşım	-.30**	-.24**	-.23**	-.33**	.10**	.30**	.40**	.41**	1						
10. İnkıram Tepkileri	.44**	.33**	.24**	.59**	-.10**	-.34**	-.11**	-.27**	-.26**	1					
11. Pasif Agresif Tepkiler	.09	.06	-.08	.30**	.10**	-.00*	.17**	-.04	-.04	.60**	1				
12. İç Dönük Tepkiler	.15**	.20**	.00	.10*	-.05	-.28**	.14**	-.07	.06	.11**	.25*	1			
13. Umursamaz Tepkiler	-.07	-.09**	-.04	.01	.18**	.17**	.09*	-.00	-.09*	-.00	.11*	-.03	1		
14. Suçluluk	-.19**	-.14**	-.21**	-.18**	.10**	.00	.21**	.18**	.20**	-.21**	.03	.22*	-.13*	1	
15. Utanç	.04	.05	-.03	.08	-.08*	-.27**	.09*	.05	.06	.13**	.16*	.26*	-.27*	.49*	1
Ortalama	67.17	37.7	14.5	14.96	2.78	2.63	2.65	3.09	2.63	59.71	34.54	32.17	7.90	49.94	40.97
Standart Sapma	13.44	8.47	3.69	3.66	.72	.76	.58	.89	.71	16.49	5.95	5.55	2.95	7.78	8.41

* $p<.05$, ** $p<.01$

4.1. “SOSYAL PROBLEM ÇÖZME, KİŞİLERARASI ÖFKE VE SUÇLULUK-UTANÇ DEĞİŞKENLERİ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İNTİHAR OLASILIKLARINI YORDAMAKTA MIDIR?” ALT PROBLEMİNE İLİŞKİN BULGULAR

Üniversite öğrencilerinin sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç düzeylerinin onların intihar olasılıklarını ne derece yordadığını incelemek amacıyla Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi yapılmıştır. Bu yöntemle, belirtilen değişkenlerin intihar olasılığını yordamadaki katkıları bağımsız bir şekilde saptanmaya çalışılmıştır..

Araştırmada yer alan değişkenler analize aşağıda verilen basamaklarda dahil edilmiş olup sonuçlar Tablo 4.2.’de sunulmuştur.

1. Basamak: Sosyal problem çözme becerileri (Probleme Olumlu Yönelim, Probleme Olumsuz Yönelim, Akılcı Problem Çözme, Kaçınan Yaklaşım, İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım)
2. Basamak: Kişilerarası öfke değişkenleri (İntikam Tepkileri, Pasif Agresif Tepkiler, İçedönük Tepkiler, Umursamaz Tepkiler)
3. Basamak: Suçluluk-Utanç değişkenleri (Suçluluk ve Utanç)

Tablo 4.2. Öğrencilerin İntihar Olasılığını Yordayan Değişkenler için Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH B</i>	β	<i>t</i>	<i>Kısmi r</i>	ΔR^2	ΔF
Basamak 1						.28	49.7*
Sabit	101.58	2.56					
Probleme Olumlu Yönelim	-2.57	.79	-.14	-3.22*	-.11		
Probleme Olumsuz Yönelim	-5.22	.82	-.29	-6.41*	-.22		
Akılcı Problem Çözme	-.33	.98	-.01	-.34	-.01		
Kaçınan Yaklaşım	-1.69	.67	-.11	-2.54*	-.09		
İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım	-2.82	.75	-.15	-3.77*	-.13		
Basamak 2						.10	24.60*
Sabit	78.86	4.30					
İntikam Tepkileri	.34	.04	.41	9.42*	.29		
Pasif Agresif Tepkiler	-.41	.09	-.18	-4.28*	-.13		
İçedönük Tepkiler	.25	.08	.10	2.91*	.09		
Umursamaz Tepkiler	.05	.15	.01	.358	.01		
Basamak 3						.01	3.05
Sabit	85.36	5.03					
Suçluluk	-.12	.07	-.07	-1.72	-.05		
Utancı	-.05	.06	-.03	-.79	-.03		

* $p < .05$

İlk basamakta eklenen sosyal problem çözme becerileri değişkenlerinin intihar olasılığı için istatistiksel olarak anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir. Bu değişkenlerin birleşimi intihar olasılığındaki varyansın %28'ini açıklamaktadır, $R^2 = .28$, $F(5,635) = 49.7$, $p < .05$. Sosyal problem çözme becerileri içerisinde Probleme Olumlu Yönelim [$t(635) = -3.22$, $p < .05$], Probleme Olumsuz Yönelim [$t(635) = -6.41$, $p < .05$], Kaçınan Yaklaşım [$t(635) = -2.54$, $p < .05$], İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım [$t(635) = -3.77$, $p < .05$] değişkenlerinin öğrencilerin intihar olasılıklarını istatistiksel olarak anlamlı derecede yordadığı görülmüştür. Probleme Olumlu Yönelim tek başına intihar olasılığındaki varyansın %1.2'sini açıklarken, Probleme Olumsuz Yönelim %5'ini, Kaçınan Yaklaşım yaklaşık %1'ini ve İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım yaklaşık %2'sini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayıları ve kısmi korelasyon katsayıları

incelendiğinde intihar olasılığını yordama gücü bakımından en etkili değişkenin Probleme Olumsuz Yönelim olduğu görülmektedir.

İkinci basamakta sosyal problem çözme becerileri kontrol edilerek kişilerarası öfke değişkenleri eklenmiş ve intihar olasılığında ki varyansın %10 daha fazla açıklandığı görülmüştür, $\Delta R^2=.10$, $\Delta F(4,631)=24.60$, $p<.05$. Kişilerarası öfke değişkenleri içinde İntikam Tepkileri [$t(631)=9.42$, $p<.05$], Pasif Agresif Tepkiler [$t(631)=-4.28$, $p<.05$] ve İçer Dönük Tepkiler [$t(631)=2.91$, $p<.05$] değişkenleri intihar olasılığını yordamada istatistiksel olarak anlamlıdır. İntikam Tepkileri tek başına intihar olasılığındaki varyansın %8'ini açıklarken Pasif Agresif Tepkiler %2'sini ve İçer Dönük Tepkiler ise yaklaşık %1'ini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayıları ve kısmi korelasyon katsayıları incelendiğinde Kişilerarası Öfke Değişkenleri arasında intihar olasılığını yordama gücü bakımından en etkili değişkenin İntikam Tepkileri olduğu ortaya çıkmıştır.

Üçüncü basamakta Sosyal Problem Çözme ve Kişilerarası öfke değişkenleri kontrol edildiğinde eklenen Suçluluk-Utanç değişkenlerinin intihar olasılığının yordanmasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde katkı sağlamadığı görülmüştür, $\Delta R^2=.01$, $\Delta F(2,629)=3.05$, $p>.05$. Buna göre, Suçluluk [$t(629)=-1.72$, $p>.05$], ve Utanç [$t(629)=-.79$, $p>.05$], değişkenleri intihar olasılığını yordamada istatistiksel olarak anlamlı değildir.

4.1.1. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Olumsuz Benlik Ve Tükenme Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin olumsuz benlik ve tükenme düzeylerinin, sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç düzeyleri tarafından ne derece yordandığını incelemek amacıyla Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi yapılmıştır. Birinci basamakta Sosyal Problem Çözme becerileri (Probleme Olumlu Yönelim, Probleme Olumsuz Yönelim, Akılcı Problem Çözme, Kaçınan Yaklaşım, İçtepesel Dikkatsiz Yaklaşım),

ikinci basamakta Kişilerarası Öfke değişkenleri (İntikam Tepkileri, Pasif Agresif Tepkiler, İçedönük Tepkiler, Umursamaz Tepkiler) ve son basamakta da Suçluluk-Utanç değişkenleri (Suçluluk ve Utanç) analize dahil edilmiştir. Belirtilen değişkenlerin olumsuz benlik ve tükenme düzeyini yordamadaki katkıları bağımsız bir şekilde saptanmaya çalışılmıştır. Sonuçlar Tablo 4.3’de sunulmuştur.

Tablo 4.3. Öğrencilerin Olumsuz Benlik ve Tükenme Düzeylerini Yordayan Değişkenler için Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH B</i>	β	<i>t</i>	<i>Kısmi r</i>	ΔR^2	ΔF
Basamak 1						.23	38.49*
Sabit	55.97	1.67					
Probleme Olumlu Yönelim	-1.60	.52	-.14	-3.09*	-.11		
Probleme Olumsuz Yönelim	-3.40	.53	-.31	-6.41*	-.22		
Akılcı Problem Çözme	.51	.64	.04	.805	.03		
Kaçıngan Yaklaşım	-.95	.44	-.10	-2.18*	-.08		
İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım	-1.26	.49	-.10	-2.57*	-.09		
Basamak 2						.06	13.51*
Sabit	44.24	2.89					
İntikam Tepkileri	.16	.02	.30	6.47*	.22		
Pasif Agresif Tepkiler	-.25	.07	-.17	-3.77*	-.13		
İçedönük Tepkiler	.22	.06	.15	3.94*	.13		
Umursamaz Tepkiler	-.05	.10	-.02	-.53	-.02		
Basamak 3						.01	2.98
Sabit	48.49	3.38					
Suçluluk	-.06	.05	-.06	-1.37	-.05		
Utanç	-.05	.04	-.05	-1.17	-.04		

* $p < .05$

İlk basamakta eklenen sosyal problem çözme becerilerinin olumsuz benlik ve tükenme için istatistiksel olarak anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir. Bu değişkenler birlikte olumsuz benlik ve tükenme varyansının %23’ünü açıklamaktadır, $R^2 = .23$, $F(5,635) = 38.49$, $p < .05$. Sosyal problem çözme becerileri içerisinde Probleme Olumlu Yönelim [$t(635) = -3.09$, $p < .05$], Probleme Olumsuz Yönelim [$t(635) = -6.41$, $p < .05$],

Kaçınan Yaklaşım [$t(635)=-2.18, p<.05$], İçtepesel Dikkatsiz Yaklaşım [$t(635)=-2.57, p<.05$] değişkenlerinin öğrencilerin olumsuz benlik ve tükenme düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı derecede yordadığı görülmüştür. Akılcı problem çözme ise olumsuz benlik ve tükenme düzeyini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamamaktadır. Probleme Olumlu Yönelim tek başına olumsuz benlik ve tükenme olasılığındaki varyansın %1.2'sini açıklarken, Probleme Olumsuz Yönelim %5'ini, Kaçınan Yaklaşım yaklaşık %1'ini ve İçtepesel Dikkatsiz Yaklaşım da yaklaşık %1'ini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayıları ve kısmi korelasyon katsayıları incelendiğinde olumsuz benlik ve tükenme düzeyini yordama gücü bakımından en etkili değişkenin yine Probleme Olumsuz Yönelim olduğu görülmektedir

İkinci basamakta sosyal problem çözme becerileri kontrol edilerek kişilerarası öfke değişkenleri eklenmiş ve olumsuz benlik ve tükenme olasılığında ki varyansın %6 daha fazla açıklandığı bulunmuştur, $\Delta R^2=.06$, $\Delta F(4,631)=13.51, p<.05$. Kişilerarası öfke değişkenleri içinde İntikam Tepkileri [$t(631)=6.47, p<.05$], Pasif Agresif Tepkiler [$t(631)=-3.77, p<.05$] ve İç Dönük Tepkiler [$t(631)=3.94, p<.05$] değişkenleri olumsuz benlik ve tükenme olasılığını yordamada istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Umursamaz Tepkiler ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. İntikam Tepkileri tek başına olumsuz benlik ve tükenme varyansının %5'ini açıklarken Pasif Agresif Tepkiler yaklaşık %2'sini ve İç Dönük Tepkiler ise yine yaklaşık %2'sini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayıları ve kısmi korelasyon katsayıları incelendiğinde Kişilerarası Öfke Değişkenleri arasında olumsuz benlik ve tükenme düzeyini yordama gücü bakımından en etkili değişkenin İntikam Tepkileri olduğu ortaya çıkmıştır.

Son basamakta Sosyal Problem Çözme ve Kişilerarası öfke değişkenleri kontrol edilerek eklenen Suçluluk-Utanç değişkenleri, olumsuz benlik ve tükenme düzeyinin yordanmasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde katkı sağlamamıştır, $\Delta R^2=.01$, $\Delta F(2,629)=2.98, p>.05$. Buna bağlı olarak, Suçluluk [$t(629)=-1.37, p>.05$], ve Utanç [$t(629)=-1.17, p>.05$] değişkenleri de olumsuz benlik ve tükenme olasılığını anlamlı olarak yordamamaktadır.

4.1.2. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Hayata Bağlılıktan Kopma Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin hayata bağlılıktan kopma düzeylerinin sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç düzeyleri tarafından ne derece yordandığını incelemek amacıyla, toplanan verilere Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır. Birinci basamakta Sosyal Problem Çözme becerileri (Probleme Olumlu Yönelim, Probleme Olumsuz Yönelim, Akılcı Problem Çözme, Kaçınan Yaklaşım, İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım), ikinci basamakta Kişilerarası Öfke değişkenleri (İntikam Tepkileri, Pasif Agresif Tepkiler, İçedönük Tepkiler, Umursamaz Tepkiler) ve son basamakta da Suçluluk-Utanç değişkenleri (Suçluluk ve Utanç) analize dahil edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 4.4’de sunulmuştur.

Tablo 4.4. Öğrencilerin Hayata Bağlılıktan Kopma Düzeylerini Yordayan Değişkenler için Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH B</i>	β	<i>t</i>	<i>Kısmi r</i>	ΔR^2	ΔF
Basamak 1	23.86	.73				.23	37.10*
Sabit	-.99	.24					
Probleme Olumlu Yönelim	-.62	.23	-.19	-4.36*	-.15		
Probleme Olumsuz Yönelim	-1.00	.28	-.13	-2.65*	-.09		
Akılcı Problem Çözme	-.47	.19	-.16	-3.61*	-.13		
Kaçınan Yaklaşım	-.34	.21	-.11	-2.44*	-.09		
İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım	23.86	.73	-.06	-1.58	-.06		
Basamak 2						.05	9.85*
Sabit	22.63	1.28					
İntikam Tepkileri	.06	.01	.28	5.97*	.20		
Pasif Agresif Tepkiler	-.14	.03	-.23	-4.97*	-.17		
İçedönük Tepkiler	.01	.03	.01	.19	.01		
Umursamaz Tepkiler	.07	.05	.05	1.48	.05		
Basamak 3						.01	2.45
Sabit	24.34	1.49					
Suçluluk	-.04	.020-	-.07	-1.75	-.06		
Utanç	-.01	.02	-.02	-.40	-.01		

* $p < .05$

İlk basamakta eklenen sosyal problem çözme becerilerinin hayata bağlılıktan kopma düzeyleri için istatistiksel olarak anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir. Bu değişkenler birlikte ele alındığında hayata bağlılıktan kopma varyansının %23'ünü açıklamaktadır, $R^2=.23$, $F(5,635)=37.10$, $p<.05$. Sosyal problem çözme becerileri içerisinde Probleme Olumlu Yönelim [$t(635)=-4.36$, $p<.05$], Probleme Olumsuz Yönelim [$t(635)=-2.65$, $p<.05$], Akılcı Problem Çözme [$t(635)=-3.61$, $p<.05$], Kaçınan Yaklaşım [$t(635)=-2.44$, $p<.05$] değişkenlerinin öğrencilerin hayata bağlılıktan kopma düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı derecede yordadığı görülmüştür. İçtepesel Dikkatsiz Yaklaşım ise hayata bağlılıktan kopma olasılığını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamamaktadır. Probleme Olumlu Yönelim tek başına hayata bağlılıktan kopma olasılığındaki varyansın %2.3'ünü açıklarken, Probleme Olumsuz Yönelim yaklaşık %1'ini, Akılcı Problem Çözme %1.7'sini, Kaçınan Yaklaşım yaklaşık %1'ini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayıları ve kısmi korelasyon katsayıları incelendiğinde hayata bağlılıktan kopmayı yordama gücü bakımından en etkili değişkenin Probleme Olumsuz Yönelim olduğu görülmektedir.

İkinci basamakta sosyal problem çözme becerileri kontrol edilerek kişilerarası öfke değişkenleri eklenmiş ve hayata bağlılıktan kopma olasılığında ki varyansın % 5 daha fazla açıklandığı bulunmuştur, $\Delta R^2=.05$, $\Delta F(4,631)=9.85$, $p<.05$. Kişilerarası öfke değişkenleri içinde İntikam Tepkileri [$t(631)=5.97$, $p<.05$] ve Pasif Agresif Tepkiler [$t(631)=-4.97$, $p<.05$] değişkenleri hayata bağlılıktan kopma olasılığını yordamada istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. İç Dönük Tepkiler ve Umursamaz Tepkiler ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. İntikam Tepkileri tek başına hayata bağlılıktan kopma olasılığındaki varyansın %4'ünü açıklarken Pasif Agresif Tepkiler ise %2.9' unu açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayıları ve kısmi korelasyon katsayıları incelendiğinde Kişilerarası Öfke Değişkenleri arasında hayata bağlılıktan kopma düzeyini yordama bakımından en etkili değişkenin İntikam Tepkileri olduğu ortaya çıkmıştır.

Son basamakta Sosyal Problem Çözme ve Kişilerarası öfke değişkenleri kontrol edilerek eklenen Suçluluk-Utanç değişkenlerinin hayata bağlılıktan kopma düzeyinin yordanmasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde katkı sağlamadığı görülmüştür,

$\Delta R^2=.01$, $\Delta F(2,629) = 2.45$, $p > .05$. Buna bağlı olarak, Suçluluk [$t(629)=-1.75$, $p>.05$], ve Utanç [$t(629)=-.40$, $p>.05$] değişkenleri de hayata bağlılıktan kopma düzeyini anlamlı olarak yordamamaktadır.

4.1.3. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Öfke Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin öfke düzeylerinin sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç düzeyleri tarafından ne derece yordandığını incelemek amacıyla, toplanan verilere Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır. Birinci basamakta Sosyal Problem Çözme becerileri (Probleme Olumlu Yönelim, Probleme Olumsuz Yönelim, Akılcı Problem Çözme, Kaçınan Yaklaşım, İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım), ikinci basamakta Kişilerarası Öfke değişkenleri (İntikam Tepkileri, Pasif Agresif Tepkiler, İçedönük Tepkiler, Umursamaz Tepkiler) ve son basamakta Suçluluk-Utanç değişkenleri (Suçluluk ve Utanç) analize dahil edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 4.5’de sunulmuştur.

Tablo 4.5. Öğrencilerin Öfke Düzeylerini Yordayan Değişkenler için Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH B</i>	β	<i>t</i>	<i>Kısmi r</i>	ΔR^2	ΔF
Basamak 1						.18	28.13*
Sabit	21.75	.74					
Probleme Olumlu Yönelim	.02	.23	.00	.09	.00		
Probleme Olumsuz Yönelim	-1.21	.24	-.25	-5.10*	-.18		
Akılcı Problem Çözme	.16	.28	.03	.57	.02		
Kaçıngan Yaklaşım	-.28	.19	-.07	-1.46	-.05		
İçtepişel Dikkatsiz Yaklaşım	-1.23	.22	-.24	-5.65*	-.20		
Basamak 2						.22	57.35*
Sabit	11.99	1.15					
İntikam Tepkileri	.12	.01	.53	12.31*	.38		
Pasif Agresif Tepkiler	-.026	.026	-.04	-.99	-.03		
İçedönük Tepkiler	.02	.02	.03	.78	.02		
Umursamaz Tepkiler	.04	.04	.03	1.03	.03		
Basamak 3						.00	.53
Sabit	12.52	1.35					
Suçluluk	-.02	.02	-.04	-1.03	-.03		
Utancı	.01	.02	.02	.42	.01		

* $p < .05$

İlk basamakta eklenen sosyal problem çözme becerilerinin, Öfke düzeyleri için istatistiksel olarak anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir. Bu değişkenler birlikte ele alındığında Öfke varyansının %28'i açıklanmaktadır, $R^2=.28$, $F(5,635)=28.13$, $p<.05$. Sosyal problem çözme becerileri içerisinde Probleme Olumsuz Yönelim [$t(635)=-5.10$, $p<.05$] ve İçtepişel Dikkatsiz Yaklaşım [$t(635)=-5.65$, $p<.05$] değişkenlerinin öğrencilerin Öfke düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı derecede yordadığı görülmüştür. Probleme Olumlu Yönelim, Akılcı Problem Çözme ve Kaçıngan Yaklaşım değişkenleri ise Öfkeyi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamamaktadır. Probleme Olumsuz Yönelim tek başına Öfke varyansının %3.2'sini açıklarken, İçtepişel Dikkatsiz Yaklaşım varyansın %4'ünü açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayıları incelendiğinde Öfkeyi yordama gücü bakımından en etkili değişkenin Probleme Olumsuz Yönelim olduğu görülmektedir.

İkinci basamakta sosyal problem çözme becerileri kontrol edilerek kişilerarası öfke değişkenleri eklenmiş ve öfke varyansının %22 daha fazla açıklandığı bulunmuştur, $\Delta R^2=.22$, $\Delta F(4,631)=57.35$, $p<.05$. Kişilerarası öfke değişkenleri içinde yalnızca İntikam Tepkileri [$t(631)=12.31$, $p<.05$] Öfkeyi yordamada istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. İntikam Tepkileri tek başına Öfke varyansının %14'ünü açıklamaktadır.

Üçüncü ve son basamakta Sosyal Problem Çözme ve Kişilerarası öfke değişkenleri kontrol edilerek eklenen Suçluluk-Utanç değişkenlerinin öfkenin yordanmasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde katkı sağlamadığı görülmüştür, $\Delta R^2=.00$, $\Delta F(2,629)=.53$, $p>.05$. Buna bağlı olarak, Suçluluk [$t(629)=-1.03$, $p>.05$] ve Utanç [$t(629)=.42$, $p>.05$] değişkenleri hayata bağlılıktan kopma olasılığını anlamlı olarak yordamamaktadır.

4.2. “ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE BAĞLI OLARAK İNTİHAR OLASILIKLARI DEĞİŞMEKTE MİDİR?” ALT PROBLEMİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu kısımda üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarının, olumsuz benlik ve tükenmelerinin, hayata bağlılıktan kopma ve öfke düzeylerinin öğrencilerin niteliklerine bağlı olarak incelenmesine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Araştırma sorularına yanıt vermek amacıyla, cinsiyet değişkeni için çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) gerçekleştirilmiştir. Bağımlı değişkenlerin yaşla birlikte değişip değişmediği ise sürekli değişkenler için korelasyon katsayıları hesaplanarak incelenmiştir.

4.2.1. “Yaşla Birlikte Üniversite Öğrencilerinin İntihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik Ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma Ve Öfke Düzeyleri Değişmekte midir?” Alt Problemine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin yaşları ile intihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma ve Öfke düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson momentler çarpımı korelasyonu hesaplanmıştır. Buna göre, yaş ile İntihar Olasılığı ($r=.02$, $p>.05$), Olumsuz Benlik ve Tükenme ($r=-.03$, $p>.05$), Hayata Bağlılıktan Kopma ($r=-.03$, $p>.05$), Öfke ($r=.04$, $p>.05$) değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür (Tablo 4.6). Böylece üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarının, olumsuz benlik ve tükenmelerinin, hayata bağlılıktan kopma ve öfke düzeylerinin yaşla birlikte değişmediği bulunmuştur.

Tablo 4.6. Yaş ile İntihar Olasılığı ve İntihar Olasılığı Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Yaş	İntihar	Olumsuz Benlik ve Tükenme	Hayata Bağlılıktan Kopma	Öfke
Yaş	1				
İntihar	-.02	1			
Olumsuz Benlik ve Tükenme	-.03	.95*	1		
Hayata Bağlılıktan Kopma	-.03	.77*	.65*	1	
Öfke	.04	.69*	.52*	.33*	1

* $p<.05$

4.2.2. “Cinsiyete Göre, Üniversite Öğrencilerinin İntihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik Ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma Ve Öfke Düzeyleri Arasında Anlamlı Farklar Var mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin İntihar Olasılıkları ve Olumsuz Benlik ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma ve Öfke Düzeylerinin kadın ve erkek öğrencilerde farklılık gösterip göstermediğini araştırmak için çok değişkenli varyans analizi (MANOVA)

gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda çok değişkenli istatistik testi (Wilks'in lambdası=.99, $p>.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Böylece cinsiyetin dört bağımlı değişkenin birleşimine göre farklılık göstermediği görülmüştür. Daha sonra cinsiyet gruplarının bağımlı değişkenlere ayrı ayrı etkisine bakılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.7.'de sunulmuştur. Burada da benzer şekilde bağımlı değişkenlerin öğrencilerin cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Ayrıca, tablodaki etki büyüklükleri incelendiğinde cinsiyet farklılığının bağımlı değişkenlere bir etkisinin olmadığı da görülmektedir.

Tablo 4.7. İntihar Olasılığı ve İntihar Olasılığı Alt Ölçekleri ve Cinsiyet Grupları için Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Bağımlı Değişkenler	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	Etki Büyüklüğü
Cinsiyet	İntihar	80.01	1	80.01	.44	.00
	OBT	1.98	1	1.98	.03	.00
	HBK	15.91	1	15.91	1.17	.00
	Öfke	12.61	1	12.61	.94	.00
Hata	İntihar	115465.798	639	180.69		
	OBT	45960.112	639	71.93		
	HBK	8698.32	639	13.61		
	Öfke	8553.42	639	13.39		
Toplam	İntihar	115545.803	640			
	OBT	45962.087	640			
	HBK	8714.23	640			
	Öfke	8566.03	640			

Not. OBT: Olumsuz Benlik ve Tükenme, HBK: Hayata Bağlılıktan Kopma.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarının incelenmesi doğrultusunda elde edilen bulguların tartışma ve yorumuna yer verilmiştir. İlk olarak bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin betimsel bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Ardından, üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarının yordanması için yapılan hiyerarşik çoklu regresyon bulgularının tartışma ve yorumuna yer verilmiştir. Son olarak da intihar olasılığının öğrencilerin yaş, cinsiyet, fakülte ve sınıf gibi niteliklerine göre değişip değişmediğini saptamak için yapılan analizlerin tartışma ve yorumu sunulmuştur.

5.0. BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN BETİMSEL İSTATİSTİKLER VE KORELASYONLARIN TARTIŞMA VE YORUMU

Bu kısımda öncelikle tüm değişkenler için hesaplanan korelasyonlar, daha sonra da yine tüm ölçek ve alt ölçeklerden elde edilen ortalamalar ele alınmıştır. Araştırmadan elde edilen bulguların literatür ile paralellik gösterdiği ya da önceki bulgulardan ayrıştığı noktalara değinilmiş ve bu sonuçlara neden olabileceği düşünülen bazı açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırmada elde edilen korelasyon katsayıları incelendiğinde, iki bağımsız değişkenin alt boyutları arasındaki en yüksek ilişkilerin POY (Probleme Olumlu Yönelim) ile İO (İntihar Olasılığı), OBT (Olumsuz Benlik ve Tükenme) ve HBK (Hayata Bağlılıktan Kopma) arasında bulunan negatif yönlü ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, intihar olasılığı, olumsuz benlik ve tükenme düzeyi ve hayata bağlılıktan kopma seviyesi artarken kişilerin problem durumlarına daha az olumlu yönelmesi ya da bu ilişkinin tam tersinin gözlenmesi beklendik bir durumdur. D’Zurilla, Chang,

Nottingham ve Faccini (1998) de araştırmalarında, bu çalışmada elde edilene yakın bir korelasyon değeriyle POY ve İO arasındaki negatif yönlü ilişkiyi ortaya koymuşlardır.

Araştırmada İT (İntikam Tepkileri) ile İO, OBT ve HBK arasında gözlenen olumlu anlamlı ilişki de kişilerin intikam tepkileriyle birlikte intihar olasılığı, olumsuz benlik ve tükenme düzeyleri ve hayata bağlılıktan kopma seviyelerinin birbirine paralel biçimde arttığını veya birlikte azaldığını göstermektedir. Durak-Batığn (2002) tarafından yapılan çalışmada, öfke düzeyleri ile intihar olasılığı arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bu nedenle Kişilerarası fke boyutunun bir alt boyutu olan intikam tepkilerinin İO, OBT ve HBK ile ilişkili olması beklendik bir durumdur.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre aralarında kabul edilebilir düzeylerde pozitif yönlü ilişki bulunan diğer değişkenler ise PAT (Pasif/Agresif Tepkiler) ile  (fke) ve SU (Suçluluk) ile UT (Utanç) değişkenleridir. K (Kişilerarası fke leği)'nn alt boyutlarından biri olan PAT ile İ (İntihar Olasılığı leği)'nin alt ölçeklerinden biri olan  arasındaki olumlu ilişkinin varlığı Durak-Batığn (2002) tarafından da ortaya konmuştur. Suçluluk ve utanç duygularının kavramsallaştırılması ile ilgili sıkıntılar ve birbirlerinden ayırıtılmaya çalışılması ise (Dost ve Yağmurlu, 2006; Tangney ve ark., 1996) gz önüne alındığında ve şahin ve şahin (1992: Akt., Savaşır ve şahin, 1997) tarafından elde edilen korelasyonlar incelendiğinde, bu iki değişkenin birlikte değişmesi beklendik bir sonuçtur. Ancak Balkaya ve Hisli-şahin'in (2003) bildirdiği gibi Umursamaz tepkiler dışında kalan Kişilerarası fke alt ölçekleri ile Suçluluk-Utanç lekleri arasında kayda değer bir ilişki saptanmamıştır.

Bu araştırmada POSY (Probleme Olumsuz Yönelim) ile İO, OBT, HBK ve  puanları arasındaki ilişkilerin negatif yönde anlamlı olması, elde edilen ilgi çekici bir bulgudur. Bunun yorumlanmasında POY ile POSY arasındaki ilişkinin yüksek ve pozitif yönlü olduğu bulgusu da dikkate alınmalıdır. D'Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini (1998) ve Dora (2003) yaptıkları araştırmada, POY ile POSY arasındaki ilişkinin bu çalışmada elde edilenin aksine pozitif olduğunu saptamışlardır. Ayrıca söz konusu çalışmalarda, POSY ile İO arasındaki ilişkinin de pozitif olduğu aktarılmıştır. Bu çalışmada elde edilen bir başka ilgi çekici bulgu ise KY (Kaçıngan Yaklaşım) ile İO, OBT ve HBK

değişkenleri arasındaki negatif yönlü anlamlı ilişkidir. Buna göre, D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini’nin (1998) belirttiğinin aksine kişiler, intihar olasılıkları, benliklerini olumsuz değerlendirme ve tükenmeleri ve hayata bağlılıktan kopma düzeylerinin arttığı durumlarda, problemlerini çözmede daha az kaçınan bir yaklaşım ya da tam tersi bir durumda daha çok kaçınan bir yaklaşım tarzı sergilemektedirler.

Araştırmada üniversite öğrencileri için hesaplanan İÖÖ puanları, Tuğcu (1996) tarafından benzer yaş grubundaki normal bireyler için elde edilen puanlardan oldukça yüksek iken; Durak-Batıgün’ün (2002) ve Hisli-Şahin, Onur ve Basım’ın (2008) çalışmalarında rapor edilen puanlardan ise düşüktür. Ancak, bu karşılaştırma yapılırken, söz konusu iki çalışmada hesaplanan puanların tüm yaş gruplarını ve farklı eğitim seviyelerini içeren bireylere ait olduğu unutulmamalıdır. Bu çalışmada elde edilen puanların en yakın olduğu puanlar ise yine üniversite öğrencilerinden oluşan grupların puanlarıdır (Tüzün, 1997; Zeyrek, Gençöz, Bergman ve Lester, 2009). İntihar Olasılığı Ölçeği’nin alt ölçekleri için hesaplanan puanlar ise Öfke alt ölçeği hariç, Durak-Batıgün (2002) tarafından elde edilen puanlarla benzerlik göstermektedir. Durak-Batıgün’ün (2002) bildirdiği Öfke puanları ise bu çalışmada hesaplanan puanlardan yüksektir. Bu doğrultuda, veri toplanan grubun intihar olasılığı, ülkemizde yapılan çalışmalara kıyasla ne çok yüksek ne de çok düşüktür.

Sosyal Problem Çözme Envanteri gözden geçirilmiş formu için bu çalışmada hesaplanan ortalamalar, envanterin güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları kapsamında (Dora, 2003) elde edilen ortalamalarla benzerlik göstermektedir. Ancak, bu çalışmada hesaplanan POY ve POSY alt ölçeklerinden alınan puanlar, Dora (2003) tarafından elde edilen puanlardan çok küçük farklarla da olsa yüksektir. Üniversite öğrencilerinden elde edilen bu iki bulgu karşılaştırıldığında, bu çalışmaya katılan öğrencilerin az da olsa probleme olumlu yönelim ve probleme olumsuz yönelim düzeylerinin daha yüksek olduğu, ancak problem çözme yaklaşımları açısından Dora’nın (2003) üzerinde çalıştığı örneklem grubu ile bu çalışmaya katılan bireyler arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı söylenebilir.

Bu çalışmada hesaplanan Kişilerarası Öfke Ölçeği alt ölçek puanları Durak-Batıgün (2002) tarafından bildirilen puanlarla, İT alt ölçeği puanları hariç, benzerlik göstermektedir. Bu araştırmaya katılan bireyler için ise intikam tepkileri söz konusu çalışmada rapor edilenden yüksektir. Araştırmaya katılan bireyler için hesaplanan suçluluk ve utanç düzeyleri de Ceylan (2007) ve Karaçengel (2007) tarafından elde edilen değerlerden belirgin biçimde yüksektir. Her ne kadar veri toplanan gruplar birbirinden çok farklı olsalar da, Karaçengel (2007) tarafından yapılan çalışma ile karşılaştırıldığında, araştırma grubunun suçluluk ve utanç düzeylerinin zihinsel engelli çocuğu olan annelerinkinden yüksek olması da ilgi çekici bir bulgudur.

5.1. “SOSYAL PROBLEM ÇÖZME, KİŞİLERARASI ÖFKE VE SUÇLULUK-UTANÇ DEĞİŞKENLERİ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İNTİHAR OLASILIKLARINI YORDAMAKTA MIDIR?” ALT PROBLEMİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞMA VE YORUMU

Üniversite öğrencilerinin sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç düzeylerinin onların intihar olasılıklarını ne derece yordadığını incelemek amacıyla Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular, sosyal problem çözme ve kişilerarası öfke düzeylerinin üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarını anlamlı düzeyde yordadığını göstermiştir. Sosyal problem çözmenin kişilerarası öfke değişkeninden daha güçlü bir yordayıcı olduğu da saptanmıştır. Öte yandan, suçluluk ve utanç değişkenlerinin intihar olasılığını yordamadaki etkisi anlamlı bulunmamıştır.

Sosyal problem çözme değişkeni tek başına ele alındığında, Probleme Olumsuz Yönelim intihar olasılığını en iyi yordayan SPÇ bileşenidir. Probleme Olumsuz Yönelim’i sırasıyla İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım, Probleme Olumlu Yönelim ve Kaçınan Yaklaşım izlemiştir. Akılcı Problem Çözme ise intihar olasılığının yordanmasında anlamlı bir katkı sağlamamıştır.

Kişilerarası Öfke değişkeninin intihar olasılığını yordamadaki bağımsız etkisi incelendiğinde ise, intihar olasılığını en iyi yordayan boyutun İntikam tepkileri olduğu

görülmüştür. İntikam Tepkileri’ni sırasıyla Pasif Agresif Tepkiler ve İç Dönük tepkiler izlemiştir. Umursamaz tepkiler ise intiharın yordanmasında anlamlı bir rol oynamamıştır.

Sosyal problem çözmenin intihar olasılığını manidar düzeyde yordadığı bulgusu, literatür incelendiğinde karşılaşılan bir bulgudur (Chang, 2002; D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini, 1998). Ayrıca intihar olasılığının sosyal problem çözmeden farklı olarak problem çözme becerileri tarafından yordanabildiğine dair bulgular da literatürde mevcuttur (Durak-Batıgün, 2002; Hisli-Şahin ve Durak-Batıgün, 2009; Hisli-Şahin, Onur ve Baskın, 2008; Orbach, Bar-Joseph, ve Dror, 1990; Zeyrek, Gençöz, Bergman ve Lester, 2009). Buna ek olarak, bu çalışmada sosyal problem çözmenin intiharı yordamasına ilişkin elde edilen katsayıların ve açıklanan varyansın D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini (1998) tarafından üniversite öğrencileri için bulunan değerlere oldukça yakın olması dikkat çekicidir. Bu doğrultuda, düşük sosyal problem çözme becerilerinin görüldüğü kişilerin intihar olasılıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu bulgu, intiharın önlenmesine yönelik çalışmalar açısından oldukça önemlidir.

Sosyal problem çözme becerileri daha detaylı ele alındığında, probleme Olumsuz Yönelim’in intihar olasılığını yordamada ilk sırada geldiği dikkati çekmektedir. Elde edilen bu sonuç daha önceki bulgularla paraleldir (D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini, 1998). İntihar olasılığını yordamada ikinci sırada gelen İçtepsel Dikkatsiz Yaklaşım ve bu boyutta yer alan ölçek maddeleri incelendiğinde, kişilerin problemlerini çözmede fazla düşünmeden ve dikkatsiz davrandıkları sonucuna varılabilmektedir. Bu durum ise kişilerin dürtüsellik düzeyleri ile ilişkili olabilir. Bu açıdan bakıldığında ve intihar ile dürtüsel davranışların ilişkisinin ortaya konduğu çalışmalar (Durak-Batıgün, 2002; Durak-Batıgün, 2004; Hisli-Şahin, Onur ve Basım, 2008) da göz önüne alındığında bu sonucun oldukça beklendik bir durum olduğu ileri sürülebilir. Öte yandan Akılcı Problem Çözme’nin intihar olasılığını yordamada anlamlı bir katkısının olmayışı da önceki çalışmalarla (D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini, 1998) tutarlılık göstermektedir. D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini, (1998) tarafından üç farklı çalışma grubu ile yürütülen çalışmada, Akılcı Problem Çözme’nin yordayıcı

gücüne dair farklı bulgular da elde edilmiştir. Söz konusu çalışmanın intihar girişimi ve intihar düşünceleri bulunan psikiyatri hastaları ile yürütülen kısmında Akılcı Problem Çözme'nin intihar olasılığını yordadığı saptanmıştır.

Kişilerarası Öfke değişkeninin intihar olasılığını yordamadaki rolü, Sosyal Problem Çözme değişkeninin etkisi arındırıldıktan sonra da gözlenmiştir. Bu durum KÖ değişkeninin intihar olasılığını yordamada ne denli güçlü bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Öfkenin intihar ile olan ilişkisi daha önce de pek çok çalışma tarafından ortaya konmuştur (Durak-Batıgün, 2004; Ersoy, 2008; Hisli-Şahin, Durak-Batıgün, 2009; Hisli-Şahin, Onur ve Basın, 2008; Stein, Apter ve Ratzoni, 1998). Bu doğrultuda, kişilerarası alanda öfke düzeyleri yüksek olan ve bu öfkeleriyle baş edemeyen kişiler için intihar olasılığının durumun tam tersine olduğu bireylerden daha yüksek olduğu sonucuna varılabilir. Sosyal Problem Çözme becerilerinin yetersizliği neticesinde kişinin çözilememiş problemleriyle baş başa kaldığı ve bu durumda yaşadığı yoğun öfke birlikte ele alındığında ise intihar olasılığının daha da arttığı sonucu varılabilecek başka bir çıkarımdır.

Kişilerarası Öfke değişkeni daha detaylı ele alındığında ise İntikam Tepkileri'nin intihar olasılığını yordamada ilk sırada geldiği görülmektedir. Bu durum kişilerin ölümü, başkalarını cezalandırmak amacıyla düşünebileceği fikrini akla getirmektedir. İçedönük tepkiler ise intihar olasılığını en az yordayan öfke bileşenidir. Bu bileşenin kişinin içe yönelmiş öfke tepkilerine işaret ettiği düşünüldüğünde, intihar olasılığını yordama gücü daha yüksek beklenebilir; ancak yine de bu bileşenin anlamlı bir yordayıcı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Suçluluk ve Utanç düzeylerinin intihar olasılığını yordama gücünün anlamlı bulunmaması da dikkat çekicidir. Düşük Sosyal Problem Çözme becerilerinin bir getirisi olarak kişilerarası alanda öfkenin yoğunluğu ya da ifade edilişinin getirebileceği suçluluk ve utanç duygularının intihar olasılığı ile ilişkili olabileceği fikri akla gelse de araştırmadaki sonuçlar bu düşünceyi desteklememektedir. İntihar ve utanç duyguları arasındaki ilişkinin ortaya konduğu çalışmalar (Kalafat ve Lester, 2000; Lester, 1997; Lester, 1998) da dikkate alındığında, elde edilen sonuçlar ilgi çekicidir. Bu

farklılaşmanın nedeni Dost ve Yağmurlu'nun (2006) da vurguladığı gibi suçluluk ve utanç duygularının kültüre bağlı yapısı olabilir.

5.1.1. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Olumsuz Benlik Ve Tükenme Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Üniversite öğrencilerinin olumsuz benlik ve tükenme düzeylerinin, sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç düzeyleri tarafından ne derece yordandığını incelemek amacıyla Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular, sosyal problem çözme ve kişilerarası öfke düzeylerinin üniversite öğrencilerinin olumsuz benlik ve tükenme düzeylerini anlamlı düzeyde yordadığını göstermiştir. Olumsuz benlik ve tükenmenin yordanmasında, sosyal problem çözmenin kişilerarası öfke değişkeninden daha büyük bir payının olduğu da saptanmıştır. Buna karşın, Suçluluk ve Utanç değişkenlerinin bağımlı değişkenin yordanmasında manidar bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Analizlere ilk aşamada alınan Sosyal Problem Çözme değişkeninin etkileri değerlendirildiğinde, Probleme Olumsuz Yönelim olumsuz benlik ve tükenme düzeyini en iyi yordayan SPÇ bileşenidir. Probleme Olumsuz Yönelim'i Probleme Olumlu Yönelim izlemiştir. İçtepisel Dikkatsiz Yaklaşım ve Kaçınan Yaklaşım ise olumsuz benlik ve tükenme düzeyinin yordanmasında hemen hemen aynı etkiye sahiptir. Akılcı Problem Çözme ise olumsuz benlik ve tükenme düzeyinin yordanmasında da anlamlı bir katkı sağlamamıştır.

Sosyal Problem Çözme değişkeninin etkisi sabitlenip Kişilerarası Öfke değişkeninin Olumsuz Benlik ve Tükenme'yi yordamadaki bağımsız etkisi incelendiğinde ise, yordama gücü en fazla olan boyutun yine İntikam Tepkileri olduğu görülmüştür. Pasif Agresif tepkiler ve İç Dönük tepkiler de Olumsuz Benlik ve Tükenme düzeyinin yordanmasında hemen hemen birbirine yakın etkilere sahiptir. İntihar Olasılığı'nın

yordanmasında olduğu gibi Umursamaz tepkilerin Olumsuz Benlik ve tükenmeyi yordamada manidar bir etkisinin olmadığı da bir diğer bulgudur.

İntihar Olasılığı Ölçeği'nin bir alt ölçeği olan Olumsuz Benlik ve Tükenme'nin bağımlı değişken olarak ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. İntihar Olasılığı Ölçeği Şahin ve Durak-Batıgün (2000) tarafından gözden geçirildikten sonra yapılan çalışmalarda ölçek daima toplam puan açısından ele alınmıştır (Durak-Batıgün, 2002; Hisli-Şahin ve Durak-Batıgün, 2009; Hisli-Şahin, Onur ve Baskın, 2008; Tuğcu, 2006). Ölçeğin dört faktörlü hali ile çalışan araştırmacıların (Tüzün, 1997) diğer değişkenleri ve ölçeğin alt boyutları farklı olduğundan herhangi bir karşılaştırmaya gidilememektedir. İntiharı farklı bileşenleri ile ölçen 36 maddelik bu ölçeğin 20 maddesini içeren Olumsuz Benlik ve Tükenme alt ölçeğinin yordanmasına dair bulguların olmaması nedeniyle, bu çalışmadan çıkan sonuçlar oldukça önemlidir.

Bu alt ölçekte yer alan maddeler incelendiğinde, kişinin yetersizlik, başarısızlık ve değersizlik gibi algılarını sorgulayan ifadelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Sosyal Problem Çözme becerileri düşük olan bireylerin kendilerini en azından kişilerarası alanda problem çözmede yetersiz algılamalarının beklendik bir durum olabileceği göz önüne alınırsa SPÇ'nin OBT'yi yordayabiliyor oluşu çok da şaşırtıcı değildir. Yine kişilerarası alanda öfkelerini ifade edemeyen, yanlış ifade eden veya kontrol etmede güçlük yaşayan bireyler düşünüldüğünde, bu kişilerin de zaman zaman kendilerinden hoşnut olamayabilecekleri fikrine varılabilir. Bu açıdan bakıldığında da yine KÖ'nün OBT'yi yordaması beklendik bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ancak yine bu açıdan bakılırsa, kişilerarası alanda problemlerini çözemeyen ve bunun sonucunda öfkelenen ya da öfkesini istemeden öfke nesnesinin dışında bir nesneye yönlendiren kişinin suçluluk ve utanç yaşaması da beklenebilir. Bu doğrultuda, Suçluluk ve Utanç değişkenlerinin ÖBT'yi anlamlı düzeyde yordamaması ilgi çekicidir. Ancak Suçluluk ve Utanç değişkenlerinin hiç bir bağımlı değişkeni yordamamış olması dikkate alındığında, durumun kaynağının başka olduğu düşünülebilir. Örneğin bu durum SUTÖ'nün yapısından ya da ölçtüğü özellikten kaynaklanıyor olabilir.

5.1.2. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Hayata Bağlılıktan Kopma Düzeylerini Yordamaktadır mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Üniversite öğrencilerinin hayata bağlılıktan kopma düzeylerinin sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç düzeyleri tarafından ne derece yordandığını incelemek amacıyla, toplanan verilere Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır. Analizler sonucunda, Sosyal Problem Çözme ve Kişilerarası Öfke’nin öğrencilerin Hayata Bağlılıktan Kopma düzeylerinin yordanmasında anlamlı bir rolünün olduğu görülmüştür. Bulgular, Sosyal Problem Çözme değişkeninin Kişilerarası Öfke değişkeninden daha güçlü bir yordayıcı olduğunu göstermiştir. Buna ek olarak, Suçluluk ve Utanç değişkenlerinin Hayata Bağlılıktan Kopma’nın yordanmasında anlamlı bir etkisinin olmadığı saptanmıştır.

Sosyal Problem Çözme değişkeninin Hayata Bağlılıktan Kopma’yı yordamadaki etkisi derinlemesine incelendiğinde, Probleme Olumlu Yönelim’in Hayata Bağlılıktan Kopma varyansını en çok açıklayan bileşen olduğu görülmüştür. Probleme Olumlu Yönelim’i Akılcı Problem Çözme izlerken, Probleme Olumsuz Yönelim ve Kaçınan Yaklaşım birbirlerine yakın etkilerle toplam varyansı açıklamaya yaptıkları katkı bakımından en sonda yer almıştır. İntihar Olasılığı ve Olumsuz benlik ve Tükenme’nin yordanmasından farklı olarak Hayata Bağlılıktan Kopma’nın yordanmasında Akılcı Problem Çözme değil, İçtepsel Dikkatsiz Yaklaşım istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Sosyal Problem Çözme değişkeninin etkisi kontrol edilip Kişilerarası Öfke değişkeninin Hayata Bağlılıktan Kopma’yı yordamadaki bağımsız etkisi incelendiğinde ise, en büyük etkinin İntikam Tepkileri’ne ait olduğu saptanmıştır. Hayata Bağlılıktan Kopma’nın yordanmasında etkisi bulunan diğer bileşen ise Pasif Agresif tepkilerdir. İç Dönük Tepkiler ve Umursamaz Tepkiler ise bağımlı değişkenin yordanmasına istatistiksel açıdan anlamlı bir katkı sağlamamıştır.

İntihar Olasılığı Ölçeği'nin ikinci alt ölçeği olan Hayata Bağlılıktan Kopma için de durum yukarıda bahsedilenle benzerdir. Bu değişken, diğer çalışmalarda bağımlı değişken olarak ele alınmadığı için herhangi bir karşılaştırmaya gitmek mümkün değildir. Bundan dolayı çalışmadan elde edilen bulgular oldukça önemlidir.

İntihar Olasılığı Ölçeği'nin 8 maddesinden oluşan Hayata Bağlılıktan Kopma alt ölçeğinin maddeleri incelendiğinde; sevilmemeye, geleceğe dair beklentisizlik ya da umutsuzluk ve intihar ederek başkalarını üzme ya da cezalandırma ifadeleri oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca bu maddelerde kişinin intihara yaklaşımı da irdelenmektedir. Bu bağlamda, Sosyal Problem Çözme'nin Hayata bağlılıktan Kopma'yı yordaması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak Probleme Olumlu Yönelim bileşeninin HBK'yi yordama gücü en yüksek olan değişken olarak karşımıza çıkması düşündürücüdür. Diğer taraftan başkalarını cezalandırmak için ölümü düşünen bir kimsenin Hayata Bağlılıktan Kopma düzeyinin İntikam Tepkileri tarafından yordanabiliyor olması beklendik bir bulgu olarak kabul edilebilir. Fakat bu doğrultuda düşünüldüğünde, İç Dönük Tepkiler'in HBK'yi yordamaması ilgi çekicidir.

5.1.3. “Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke Ve Suçluluk-Utanç Değişkenleri Üniversite Öğrencilerinin Öfke Düzeylerini Yordamakta mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Üniversite öğrencilerinin öfke düzeylerinin sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç düzeyleri tarafından ne derece yordandığını incelemek amacıyla, toplanan verilere Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları, hem Sosyal Problem Çözme'nin hem de Kişilerarası Öfke'nin Öfke boyutunu yordamada anlamlı etkisinin olduğunu göstermiştir. Diğer regresyon bulgularından farklı olarak Kişilerarası Öfke'nin bağımlı değişkeni yordama gücünün Sosyal problem Çözme ile oldukça yakın olduğu saptanmıştır. Buna karşın, Suçluluk ve Utanç değişkenlerinin Öfke'nin yordanmasında anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur.

Sosyal Problem Çözme değişkeninin Öfke'yi yordamadaki etkisi incelendiğinde, İçtepesel Dikkatsiz Yaklaşım'ın Öfke'nin yordanmasında en güçlü etkiye sahip olduğu görülmektedir. Öfke'nin yordanmasında etkisi bulunan diğer bileşen ise Probleme Olumsuz Yönelim'dir. Probleme Olumlu Yönelim, Kaçınan Yaklaşım ve Akılcı Problem Çözme'nin Öfke'yi yordamadaki etkisi ise manidar bulunmamıştır.

Sosyal Problem Çözme'nin etkisi kontrol edilip Kişilerarası Öfke'nin öfke'yi yordaması incelendiğinde ise, yordama gücü anlamlı bulunan tek bileşenin İntikam Tepkileri olduğu görülmüştür. Pasif Agresif tepkiler, İçe dönük Tepkiler ve yine Umursamaz tepkiler için Öfke'nin yordanmasındaki etkiler anlamlı bulunmamıştır.

Öfke alt ölçeği ile ilgili durum da yine daha önce bahsedildiği gibidir. İÖÖ araştırmalarda toplam puan olarak ele alındığından bulguların karşılaştırılabilmesi olası değildir. İlgi çekici bir durum, Durak-Batıgün (2002) tarafından yapılan çalışmada, bu alt ölçeğin diğer bazı öfke ölçekleriyle birlikte öfke düzeyini belirlemede kullanılmış olmasıdır.

Öfke alt ölçeği sekiz maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler incelendiğinde ise daha çok, kişinin yaşadığı öfke duygusu üzerinde durulduğu söylenebilir. Sosyal Problem Çözme yaklaşımlarından İçtepesel Dikkatsiz Yaklaşımın Öfke için en iyi yordayıcı oluşu, akla öfke ve dürtüsellik arasındaki ilişkilerin ortaya konduğu bazı araştırmaları (Durak-Batıgün, 2002; Durak-Batıgün, 2004; Hisli-Şahin, Onur ve Basım, 2008) getirmektedir. Kişilerarası Öfke'nin bağımlı değişkeni yordama gücü, araştırmada elde edilen diğer regresyon bulguları ile karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Bu durumun nedeni iki değişkenin de farklı açılardan da olsa öfkeyi ölçüyor oluşu olarak düşünülebilir. Ancak bu bağlamda ele alındığında da yalnızca İntikam Tepkilerinin Öfke'nin yordanmasında etkisinin olması yeni bir merak konusu uyandırmaktadır.

5.2. “ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE BAĞLI OLARAK İNTİHAR OLASILIKLARI DEĞİŞMEKTE MİDİR?” ALT PROBLEMİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞMA VE YORUMU

Bu kısımda üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarının, olumsuz benlik ve tükenmelerinin, hayata bağlılıktan kopma ve öfke düzeylerinin öğrencilerin niteliklerine bağlı olarak incelenmesine yönelik bulguların tartışma ve yorumuna yer verilmiştir. Elde edilen bulgular ilgili bölümdeki başlıklarla paralel olarak incelenmiştir.

5.2.1. “Yaşla Birlikte Üniversite Öğrencilerinin İntihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik Ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma Ve Öfke Düzeyleri Değişmekte midir?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Üniversite öğrencilerinin yaşları ile İntihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma ve Öfke düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson momentler çarpımı katsayısı hesaplanmıştır. Bulgular ile söz konusu olan değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya konmuştur. Olumsuz Benlik ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma ve Öfke alt ölçeklerinden alınan puanları ele alan çalışmalar olmadığı için herhangi bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir.

İntihar olasılığı, intihar davranışı ya da intihar girişimi gibi değişkenleri konu alan araştırmaların neredeyse tümünde bu değişkenlerin yaşla olan ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular, bazı yaş grupları için intiharın daha büyük bir risk olduğu ya da bazı gruplarda intihar vakalarının daha çok görüldüğü yönündedir (Bağlı, 2004; DSÖ, 2009; Durak-Batıgün, 2005; Phillips, Xianyun ve Yamping, 2002; TÜİK, 2008). Ancak intiharın yaşla olan ilişkisinin ortaya konduğu bu araştırmalarda ya da istatistiklerde veri toplanan bireylerin yaş aralığı oldukça geniştir. İntihar Olasılığı ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmamış olan bu araştırmanın verileri ise yalnızca 18 ile 28 yaşları arasındaki bireylerden toplanmıştır. İlk bakışta yaş aralığı çok küçükmüş gibi görünmese de ortalama (21.37) ve standart sapma (1.44) dikkate alındığında,

katılımcıların yaşlarının da birbirlerinden çok farklı olmadığı görülmektedir. Benzer bir çalışma grubundan veri toplanarak yapılan bir araştırmada ise yaş aralığı bu araştırma gibi küçük olduğundan yaşa dair bir analiz yapılmamıştır (Tüzün, 1997). Ancak Zeyrek, Gençöz, Bergman ve Lester (2009) üniversite öğrencileri ile yürüttükleri çalışmalarında yaş ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu çalışmada da olduğu gibi iki değişken arasında anlamlı bir ilişki saptamamıştır.

5.2.2. “Cinsiyete Göre, Üniversite Öğrencilerinin İntihar Olasılıkları, Olumsuz Benlik Ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma Ve Öfke Düzeyleri Arasında Anlamlı Farklar Var mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Üniversite öğrencilerinin İntihar Olasılıkları ve Olumsuz Benlik ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma ve Öfke Düzeylerinin cinsiyete göre değişip değişmediğinin araştırılması amacıyla, çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmıştır. Bulgular, İntihar Olasılığı, Olumsuz Benlik ve Tükenme, Hayata Bağlılıktan Kopma ve Öfke’nin her iki cinsiyet için de benzer seviyelerde olduğunu göstermiştir. İntihar Olasılığı dışındaki değişkenlerin cinsiyet açısından ele alındığı daha önceki çalışmaların bulunmaması nedeniyle, araştırma bulgularının karşılaştırılması olası değildir.

İntihar Olasılığının kadın ve erkeklerde farklı olup olmadığına ilişkin ise sayılamayacak kadar çok bulgu vardır (Davison ve Neale, 2004; DSÖ, 2009; D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini, 1998; Paracıkoğlu, Sayıl ve Özgüven, 2004; Sayıl ve ark., 1993; Shneidman, Farberow ve Litman, 1970; Tezcan, Oğuzhanoglu ve Ülkeroglu, 1995; TÜİK, 2008; Tüzün, 1997; Zeyrek, Gençöz, Bergman ve Lester, 2009). Bu bulguların bir kısmı erkeklerin kadınlardan daha çok tamamlanmış intihar davranışı sergilediğini (Davison ve Neale, 2004; DSÖ, 2009; Shneidman, Farberow ve Litman, 1970; TÜİK, 2008) aktarmaktadır. İntihar girişimlerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına dair bulgular ise kadınların erkeklerden daha çok intihar girişiminde bulunduğunu ortaya koymaktadır. İntihar düşünceleri ya da intihar olasılığı ise araştırmalara daha az konu olmaktadır. Bu araştırmaların bir kısmında, burada elde edilen bulgularla tutarlı

olarak iki cinsiyet arasında intihar olasılığı açısından fark olmadığı rapor edilmiştir (D’Zurilla, Chang, Nottingham ve Faccini, 1998; Gençtanırım, 2004 ve Rudd, 1989). Cinsiyetler arasında görülen bu benzerliğin nedenlerinden birinin intihar olasılığını arttıracak stresli yaşam olayları açısından araştırma grubunun benzer yaşantılarının olması ileri sürülebilir. Bu çalışmada aynı kampüste yaşayan ve hemen hemen aynı yaşam koşullarına sahip bireylerden veri toplanmıştır. Bireylerin tümü öğrenci olup üniversite yaşamının getirdiği problemleri (Özgüven, 1992) cinsiyetten bağımsız olarak deneyimlemektedirler.

Sonuç olarak, sosyal problem çözme düzeyleri düşük ve kişilerarası öfke düzeyleri yüksek olan üniversite öğrencilerinin, intihar olasılıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Buna paralel olarak, sosyal problem çözme düzeyleri yüksek ve kişilerarası öfke düzeyleri düşük olan üniversite öğrencilerinin de intihar olasılıklarının daha düşük olduğu öne sürülebilir. Araştırmanın bağımlı değişkenlerinin yaş ve cinsiyete göre farklılaşmaması, öğrencilerin benzer yaşam stresörlerini deneyimlediklerini akla getirebilir. Elde edilen bu sonuçlar, intiharın önlenmesinde, risk altında olan bireylerin saptanmasında ve ihtiyaç sahiplerinin doğru hizmetlerle en kısa zamanda buluşturulmasında atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir.

BÖLÜM VI

VARGI VE ÖNERİLER

Hatırlanacağı üzere bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin intihar olasılıklarını sosyal problem çözme, kişilerarası öfke ve suçluluk-utanç değişkenlerinin yordayıp yordamadığının ortaya konması ve üniversite öğrencilerinin bazı niteliklerine göre intihar olasılıklarının farklılaşıp farklılaşmadığının saptanması olarak belirtilmiştir. Bu amaç doğrultusunda toplanan veriler analiz edilmiş ve bulgular detaylıca sunulmuştur. Araştırmanın bu bölümünde ise bulgular doğrultusunda varılabilecek sonuçlar ve ileride yapılabilecek araştırmalar için bazı öneriler yer almaktadır.

Bulgular doğrultusunda varılan sonuçlar şu şekildedir:

- Üniversite öğrencilerinin intihar olasılıkları, sosyal problem çözme ve kişilerarası öfke tarafından yordanmaktadır. İntihar olasılığını en iyi yordayan sosyal problem çözme bileşeni probleme olumsuz yönelim, kişilerarası öfke bileşeni ise intikam tepkileridir.
- Üniversite öğrencilerinin olumsuz benlik ve tükenme düzeyleri, sosyal problem çözme ve kişilerarası öfke tarafından yordanmaktadır. Olumsuz benlik ve tükenmeyi en iyi yordayan sosyal problem çözme bileşeni probleme olumsuz yönelim, kişilerarası öfke bileşeni ise intikam tepkileridir.
- Üniversite öğrencilerinin hayata bağlılıktan kopma düzeyleri, sosyal problem çözme ve kişilerarası öfke tarafından yordanmaktadır. Hayata bağlılıktan kopmayı en iyi yordayan sosyal problem çözme bileşeni probleme olumlu yönelim, kişilerarası öfke bileşeni ise intikam tepkileridir.
- Üniversite öğrencilerinin öfke düzeyleri, sosyal problem çözme ve kişilerarası öfke tarafından yordanmaktadır. Öfkeyi en iyi yordayan sosyal problem çözme bileşeni içtepsel dikkatsiz yaklaşım, kişilerarası öfke bileşeni ise intikam tepkileridir.

- Üniversite öğrencilerinin intihar olasılıkları, olumsuz benlik ve tükenme, hayata bağlılıktan kopma ve öfke düzeyleri ise öğrencilerin yaş ve cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır.

Bu kısımda yer alan öneriler iki grup halinde sunulmuştur. İlk grupta araştırma bulgularından yola çıkarak intihar riskinin belirlenmesi ve intiharın önlenmesi ile ilgili bazı öneriler konu ile ilgili alan çalışanlarına aktarılmıştır. İkinci grupta ise araştırmacılara gelecekteki çalışmalar için yol gösterici olabilecek önerilere yer verilmiştir.

6.1. UYGULAYICILARA YÖNELİK ÖNERİLER

- Üniversite öğrencilerinin intihar olasılıkları ve intihar olasılıklarının bileşenleri sosyal problem çözme becerileri tarafından yordanabildiğine göre, intihar olasılığının azaltılmasında kişilerin sosyal problem çözme becerilerinin geliştirilmesi yöntemine başvurulabilir. Bu amaçla özellikle de risk gruplarında yer alan bireyler için sosyal problem çözme becerilerini geliştirici psikoeğitim programları geliştirilebilir ve bu bireyler geliştirilen programlara dahil edilebilir.
- Üniversite öğrencilerinin intihar olasılıkları ve intihar olasılıklarının bileşenleri, kişilerarası öfke düzeyleri tarafından yordanabildiğine göre, intihar olasılığının azaltılmasında bireylerin kişilerarası öfke düzeylerinin düşürülmesi ve öfkelerini kontrol ve doğru ifade becerilerinin geliştirilmesi yoluna gidilebilir.
- Üniversite öğrencilerinin intihar olasılıkları ve intihar olasılıklarının bileşenlerinin belirlenmesinde ve risk gruplarının tahmin edilmesinde, kişilerin sosyal problem çözme ve kişilerarası öfke düzeylerinden yola çıkılabilir.
- Üniversitelerin psikolojik danışma merkezlerine başvuran öğrencilerin intihar olasılıklarının belirlenmesinde, intihar konusuna ilişkin soruların DOĞRUDAN sorulmasındansa, sosyal problem çözme ve kişilerarası öfke değişkenlerinin intihar olasılığını yordama gücünden yararlanılabilir.

6.2. ARAŞTIRMACILARA YÖNELİK ÖNERİLER

- Bu çalışma üniversite öğrencileri ile yapılmıştır ve sonuçlar yalnızca belli yaşlardaki benzer eğitim seviyelerindeki bireyleri kapsamaktadır. Risk gruplarında yer alan farklı yaştaki ve farklı eğitim düzeyindeki bireylerle de çalışılabilir ve sonuçlar karşılaştırılabilir.
- İntihar olasılığının alt ölçeklerinin yordanmasına dair üniversite öğrencileri ve farklı gruplarla çalışmalar yapılabilir. elde edilen bulgular birbiriyle karşılaştırılabilir.
- Bu araştırmada öfke yalnızca kişilerarası alanda ele alınmış ve intihar olasılığını yordadığı görülmüştür. Öfkenin yordama gücünü daha iyi belirleyebilmek için öfke çok boyutlu bir şekilde ölçülebilir.
- İntiharı yordama gücü olmadığı görülen suçluluk ve utanç duygularının ölçülebilmesi için daha farklı ölçme araçları geliştirilebilir.
- İntihar olasılığı ve sosyal problem çözmenin ele alındığı araştırmalarda intiharı yordama gücü olduğu görülen umutsuzluk ve depresyon gibi farklı değişkenlerle çalışılabilir.
- Sosyal problem çözme becerileri düşük, kişilerarası öfke düzeyleri yüksek bireylerin intihar olasılıklarının daha yüksek olacağı öngörüsünden yola çıkarak bir model önerisinde bulunulabilir. Bu modelde, düşük sosyal problem çözmeye eşlik eden yüksek kişilerarası öfkenin görüldüğü bireylerde, yüksek sosyal problem çözmeye eşlik eden düşük kişilerarası öfkenin görüldüğü bireylerden daha yüksek intihar olasılığının görülüp görülmediği sıranabilir.

KAYNAKLAR

- Ak, M., Özmenler, K. N. ve Bozkurt, A. (2006). Depresyon hastalarında belirti şiddeti ve umutsuzluğun intihar davranışı üzerindeki etkisi. *Kriz Dergisi*, 14 (3), 1-8.
- Alay, M. L. ve Gündoğar, D. (2005). İntihar davranışında risk faktörleri: Bir gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 12 (3), 39-52.
- Altındağ, A., Sır, A. ve Özkan, M. (2001). Türkiye’de intihar hızlarındaki değişimler (1974-1998). *Türkiye’de Psikiyatri*, 3 (2), 79-87.
- Altındağ, A., Özdemir, B. ve Yanık, M. (2005). Şanlıurfa’da ateşli silahla intiharlar, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 6, 240-244.
- Aşılıoğlu, N., Uzunhasanoğlu, E., Baysal, K. ve Akbaş, S. (2009). İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerde sosyodemografik ve psikiyatrik özelliklerin değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 17 (2), 1-11.
- Atlı, Z. (2007). *İntihar Olasılığı Ölçeği (İÖÖ)’nin klinik örneklemedeki geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Bağlı, M. (2004). Batman intiharları bağlamında özgürlüğün ve geleneksel toplumsal yapının kentsel kurgusu. *Kriz Dergisi*, 12 (1), 21-40.

- Baldessarini, R. J. ve Hennen, J. (2004) Genetics of suicide: An overview. *Harvard Review of Psychiatry*, 12, 1-13.
- Balkaya, F. (2001). Öfke: temel boyutları, nedenleri ve sonuçları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 4 (7), 21-45.
- Balkaya, F. ve Şahin, N. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14 (3), 192-202.
- Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (1997). *Stres ve başa çıkma yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Banki, C. M., Arato, M., Papp, Z. ve Kurcz, M. (1984) Biochemical markers in suicidal patients. Investigations with cerebrospinal fluid amine metabolites and neuroendocrine tests. *Journal of Affective Disorders*, 6 (3-4), 341-350.
- Baumeister, R. F. (1989). Suicide as escape from self. *Psychological Review*, 97 (1), 90-113.
- Bilge, F. (1996). *Danışandan hız alan ve bilişsel yaklaşımlarla yapılan grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin kızgınlık düzeyleri üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Separation* (vol 2). New York: Penguin Books.

Brent, D. A., Perper, J. A., Moritz, G., Allman, C., Friend, A., Roth, C., Schweers, J., Balach, L., ve Baugher, M. (1993). Psychiatric risk factors for adolescent suicide: A case-control study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32 (3), 521-529.

Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (Çev: İ. D. E. Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınevi.

Ceyhun, A. G. ve Ceyhun, B. (2003). Lise ve üniversite öğrencilerinde intihar olasılığının değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 6 (4), 217-224.

Ceylan, B. (1994). 1980-1990 yılları arasında Türkiye’de yapılan intihara ilişkin yayınların çok yönlü değerlendirmesi. *Kriz Dergisi*, 2 (1), 255-260.

Ceylan, B. (2007). *Şizofreni ve kronik böbrek yetmezliği hastalarına evde bakım veren aile üyeleri ve bakım rolü olmayan bireylerde suçluluk ve utanç düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Chang, E. C. (2002). Predicting suicide ideation in an adolescent population: Examining the role of social problem solving as a moderator and mediator. *Personality and Individual Differences*, 32 (7), 1279-1291.

Daş, C. (2006). *Bütünleşmek ve büyümek*. Ankara: HYB Yayıncılık.

- Davison, G. C. ve Neale, J. M. (2004). *Anormal Psikolojisi* (Çev: İ. Dağ). Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Demirel-Özsoy, S. ve Eşel, E. (2003). İntihar (özkıym). *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4 (3), 175-185.
- Deniz, M. E., Avşaroğlu, S. ve Hamarta, E. (6-9 Temmuz 2004). Psikolojik Danışma Servisine Başvuran Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Belirti Düzeyleri. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında sunulmuş bildiri, Malatya.
- Deveci, A., Taşkın, E. O., Erbay-Dündar, P., Demet, M. M., Kaya, E., Özmen, E. ve Dinç, G. (2005). Manisa ili kent merkezinde intihar düşüncesi ve girişimi yaygınlığı, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16 (3), 170-178.
- Dilbaz, N., Şengül, C. B., Çetin, M. K., Şengül, C., Okay, T., Yurtkulu, F. ve Duman, T. (2005). Genel bir hastanede intihar girişimlerinin değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 13 (2), 1-10.
- Dora, S. (2003). *Sosyal Problem Çözme Envanterinin (revize edilmiş formu)Türkçeye uyarlaması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dost, A. ve Yağmurlu, B. (2006). Suçluluk ile utanç duygularının kavramsallaştırılmasına ilişkin sorunlar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 9 (17), 37-52.

- Durak-Batıgün, A. (1999). Duygudurum bozuklukları, şizofreni ve alkol/madde bağımlılığında intihar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 2 (4), 43-72.
- Durak-Batıgün, A. (2002). *Gençler ve intihar: diğer yaş gruplarıyla farklılaşan özellikler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Durak-Batıgün, A. (2004). İntihar ile ilgili bazı değişkenler: Öfke/saldırganlık, dürtüsel davranışlar, problem çözme becerileri, yaşamı sürdürme nedenleri. *Kriz Dergisi*, 12 (2), 49-61.
- Durak-Batıgün, A. (2005). İntihar olasılığı: Yaşamı sürdürme nedenleri, umutsuzluk ve yalnızlık açısından bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16 (1), 29-39.
- Durak-Batıgün, A. (2008). İntihar olasılığı ve cinsiyet: İletişim becerileri, yaşamı sürdürme nedenleri, yalnızlık ve umutsuzluk açısından bir inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23 (62), 65-75.
- Durkheim, E. (1986). İntihar: toplumbilimsel inceleme (Çev: Ö. Ozankaya). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- D'Zurilla, T. J. ve Goldfried, M. R. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology*, 78 (1), 107-126.
- D'Zurilla, T. J., Chang, E. C., Nottingham IV, E. J. ve Faccini, L. (1998). Social-problem solving deficits and hopelessness, depression and suicidal risk in college

students and psychiatric inpatients. *Journal of Clinical Psychology*, 54 (8), 1091-1107.

D'Zurilla, T. J., Chang, E. C. ve Sanna, L. J. (2003). Self-esteem and social problem solving as predictors of aggression in college students. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22 (4), 424-440.

D'Zurilla, T. J., Nezu, A. M. ve Maydeu-Olivares, A. (2004). Social problem solving: Theory and assessment. In E.C. Chang, T.J. D'Zurilla, & L.J. Sanna (Eds.), *Social problem solving: Theory, research, and training* (pp.11-27). Washington, D.C.: American Psychological Association.

Ekici, G., Savaş, H. A. ve Çıtak, S. (2001). İntihar riskini arttıran psikososyal etmenler (Sosyal güvence yokluğu, göç ve diğer stresörler). *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2 (4), 204-212.

Ellis, A. (1992). *Anger: how to live with and without it*. New York: Citadel.

Engström, G., Alling, C., Blennow, K., Regnell, G., ve Traskman-Bendz, L. (1999) Reduced cerebrospinal HVA concentrations and HVA/ 5-HIAA ratios in suicide attempters: Monoamine metabolites in 120 suicide attempters and 47 controls. *European Neuropsychopharmacology*, 9 (5), 399-405.

Ersoy, E. (2008). *Yatarak tedavi gören psikiyatri hastalarında intihar eğilimi ile ilişkili özellikler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Eskin, M. (2003). *İntihar*. Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi.

Eskin, M. (2009). *Sorun çözme terapisi: Kuram araştırma uygulama*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Feldman, R. (1998). *Social psychology*. London: Prentice Hall.

Farmer, E. ve Andrews, B. (2009). Shameless yet angry: Shame and its relationship to anger in male young offenders and undergraduate controls. *The Journal of Forensic Psychiatry ve Psychology*, 20 (1), 48-65.

Fidaner, C. ve Fidaner, H. (1992). Dünyada yaşlı intiharları epidemiyolojisi. *Kriz Dergisi*, 1 (1), 22-25.

Gençöz, T. ve Or, P. (2006). Associated factors of suicide among university students: Importance of family environment. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 28 (2), 261-268.

Gençtanırım, D. (2004). *Ergenlerde intihar olasılığının yordanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Giegling, I., Olgıati P., Hartmann, A. M., Calati, R., Möller, H. J., Rujescu,, D. ve Serretti, A. (2008). Personality and attempted suicide: analysis of anger, aggression and impulsivity. *Journal of Psychiatric Research*, 43 (16), 1262-1271.

- Gilbert, P. (2003). Evolution, social roles, and the difference in shame and guilt. *Social Research*, 70 (4), 1205-1230.
- Haran, S. ve Aydın, O. (1995). Depresyon, umutsuzluk, sosyal beğenirlik ve kendini kurgulama düzeyinin intihar girişimleriyle ilişkisi. *Kriz Dergisi*, 3 (1-2), 247-251.
- Hisli-Şahin, N., Onur, A. ve Basım, N. (2008). İntihar olasılığının öfke, dürtüsellik ve problem çözme becerilerindeki yetersizlik ile yordanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23 (62), 79-92.
- Hisli-Şahin, N. ve Durak-Batıgün, A. (2009). Lise ve üniversite öğrencilerinde intihar riskini belirlemeye yönelik bir modelin sınanması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20 (1), 28-36.
- Holt, R. R. (1970). On the interpersonal and intrapersonal consequences of expressing or not expressing anger. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 35 (1), 8-12.
- Ilgan, M. A., Burnette, M. L., Conner, K. R., Czyz, E., Murray, R. ve Chermack, S. (2010). The association between violence and lifetime suicidal thoughts and behaviors in individuals treated for substance use disorders. *Addictive Behaviors*, 35 (2), 111-115.
- Kalafat, J. ve Lester, D. (2000). Shame and suicide: A case study. *Death Studies*, 24, 157-162.

Karaçengel, F. J. (2007). Zihinsel engelli çocuğa sahip anneler ile sağlıklı çocuğa sahip annelerin atılganlık ve suçluluk-utanç düzeyleri açısından karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

King, R. A., Schwab-Stone, M., Flisher, A. J., Greenwald, S., Kramer, R. A., Goodman, S. H. , Lahey, B. B., Shaffer, D. ve Gould, M. S. (2001). Psychosocial and risk behavior correlates of youth suicide attempts and suicidal ideation. *Journal of the American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry*, 40 (7), 837-846.

Köknel, Ö. (2000). *Günlük hayatta ruh sağlığı*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Köksal, F. ve Gençdoğan, B. (2007). Depresif olanlar ile olmayanların suçluluk, utanç ve öfke tarzlarının incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 163-175.

Lester, D. (1997). The role of shame in suicide. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 27 (4), 352-361.

Lester, D. (1998). The association of shame and guilt with suicidality. *Journal of Social Psychology*, 138 (4), 535-553.

Maydeu-Olivares, A. ve D'Zurilla, T. J. (1996). A factor-analytic study of the Social Problem-Solving Inventory: An integration of theory and data. *Cognitive Therapy and Research*, 20 (2), 115-133.

Morgan, C. T. (2000). *Psikolojiye Giriş* (Çev: S. Karakaş). Ankara: Meteksan Yayınları.

Nordstrom, P., Samuelsson, M., Asberg, M., Traskman-Bendz, L., Aberg-Wistedt, A., Nordin, C. ve Bertilsson, L. (1994). CSF 5-HIAA predicts suicide risk after attempted suicide. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 24 (1), 1-9.

Odağ, C. (2002). *İntihar: Tanım-kuram-sağaltım*. İzmir: Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı Yayınları.

Oktik, N., Top, A., Sezer, S. ve Bozver, Ü. (2003) Muğla ili intihar ve intihar girişimlerinin sosyolojik olarak incelenmesi. *Kriz Dergisi*, 11 (3), 1-19.

Oral, G. (1997). İntihar ve adli bilimler. *Yeni Symposium*, 35 (2-3), 46-57.

Orbach, I., Bar-Joseph, H. ve Dror, N. (1990). Styles of problem solving in suicidal individuals. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 20 (1), 56-64.

Özbay, M. H. ve Göka, Ş. (2004). *Her halde insan*. Ankara: Elips Kitap.

Özgüven, İ. E. (1992). Üniversite öğrencilerinin sorunları. *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 1-13.

Özgüven, H. D., Soykan, Ç. ve Haran, S. (2003). İntihar girişimlerinde sorun alanları ve tetikleyiciler. *Kriz Dergisi*, 11 (1), 13-24.

- Özmen, A. (2006). Öfke: kuramsal yaklaşımlar ve bireylerde öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etmenler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39 (1), 39-56.
- Özşan, H. ve Tuğcu, H. (1998). Şizofrenik hastalarda intihar olasılığının çeşitli faktörlere göre incelenmesi. *Kriz Dergisi*, 6 (1), 33-40.
- Paracıkoğlu, V. Sayıl, I. ve Özgüven, H. D. (2004). Ankara'da intihar girişimleri üzerine bir izleme çalışması: Dünya Sağlık Örgütü-Avrupa çok merkezli intihar davranışı izlem çalışması sonuçları. *Kriz Dergisi*, 12 (2), 1-17.
- Pavlovic, E. ve Marusic, A. (2001). Suicide in Croatia and in Croatian immigrant groups in Australia and Slovenia. *Croatian Medical Journal*, 42 (6), 669-672.
- Phillips, M. R., Li, X. ve Zhang, Y. (2002). Suicide rates in China, 1995-99. *The Lancet*, 359 (9309), 835-840.
- Range, L. M., MacIntyre, D. I. , Rutherford, D., Billie, S., Payne, B., Knott, E., Brown, M. ve Foster, C. L. (1997). Suicide in special populations an circumstances: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 2 (1), 53-63.
- Rudd, M. D. (1989). The prevalence of suicidal ideation among college students. *Suicide and Life Threatening Behavior*, 19 (2), 173-183.
- Savaşır, I., ve Şahin, N. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

- Sayıl, I., Oral, A., Güney, S., Ayhan, N., Ayhan, Ö. ve Devrimcil, H. (1993). Ankara'da intihar girişimleri üzerine bir çalışma. *Kriz Dergisi*, 1 (2), 56-61.
- Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2002). *Modern psikoloji tarihi*. (Çev: Y. Aslay). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Shneidman, E. S. , Farberow, N. L. ve Litman, R. L (1970). *The psychology of suicide*. New York: Science House.
- Sonneck, G. Goll, H., Herzog, H., Klejna, M., Kuess, S., Pröbsting, E., Rossiwall, O., Till, W. ve Ziegelbauer, B. (2000). *Krize müdahale ve intiharı önleme* (Çev. Y. Sözer). Ankara: Türkiye Sosyal Psikiyatri Dergisi Derneği.
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11 (2), 19-27.
- Stein, D., Apter, A., Ratzoni, G., Har-Even, D. ve Avidan, G. (1998). Association between multiple suicide attempts and negative affects in adolescents. *Journal of the American Academy of Child Adolescent Psychiatry*, 37 (5), 488-494.
- Stevens, J. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Şahin, H. (2005). Öfke ve öfke denetiminin kuramsal temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, (10), 1-22.

- Şahin, N. H. ve Batıgün, A. D. (2000). *İntihar olasılığı ve yaşamı sürdürme nedenleri*. Yayınlanmamış çalışma.
- Tangney, J., Wagner, P., Fletcher, C. ve Gramzow, R. (1992). Shamed into anger? The relation of shame and guilt to anger and self-reported aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62 (4), 669-675.
- Tangney, J. P., Wagner, P. ve Hill-Barlow, D. (1996) Relation of shame and guilt to constructive versus destructive responses to anger across the lifespan. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 797-809.
- Tangney, J. P. ve Dearing, R. L. (2004). *Shame and guilt*. New York: Guilford Press.
- Temel, D. (2008). *The role of perceived social problem solving, narcissism, self-esteem and gender in predicting in aggressive behaviors of high school students*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara
- Tezcan, A. E., Oğuzhanoglu, N. K. ve Ülkeroğlu, F. (1995). Çocuk ve gençlerde intihar girişimleri. *Kriz Dergisi*, 3 (1), 83-87.
- Thompson, B. (1995). Stepwise regression and stepwise discriminant analysis need not apply here: A guidelines editorial. *Educational and Psychological Measurement*, 55 (4), 525-534.

TUİK (2008) *Türkiye İstatistik Kurumu adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları haber bülteni*. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3992vetb_id=3 adresinden 21 Mart 2010 tarihinde indirilmiştir.

TUİK (2008). *Türkiye İstatistik Kurumu intihar istatistikleri.*, <http://www.tuik.gov.tr/demografiapp/intihar.zul> adresinden 10 Şubat 2010 tarihinde indirilmiştir.

Tuğcu, H. (1996). *Normal ve depresif kişilerde çeşitli faktörlere göre intihar olasılığı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Tuğcu, H. (2006). Çeşitli faktörlere göre intihar olgusu çalışması. *Kriz Dergisi*, 14 (2), 17-21.

Tüzer, T., Holat, H., Dilbaz, N., Bayam, G., ve Bitlis, V. (1995). İntihar girişimi için riskli olabilecek davranışların belirlenmesi. *Kriz Dergisi*, 3 (1-2), 261-263.

Tüzün, Z. (1997). *Life events, depression, social support systems, reasons for living and suicide probability among university students*. Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Wampold, B. E. ve Freund, R. D. (1987). Use of multiple regression in counseling psychology research: A flexible data-analytic strategy. *Journal of Counseling Psychology*, 34 (4), 372-382.

Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92 (4), 548-573.

World Health Organization. (2010). Preventing suicide: A resource for prison officers. Retrieved February, 14, 2010, from http://www.who.int/mental_health/media/en/60.pdf

World Health Organization. (2010). Suicide prevention (SUPRE). Retrieved February, 12, 2010 from http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en/.

World Health Organization. (2009). Suicide rates per 100,000 by country, year and sex. Retrieved February, 12, 2010 from http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide_rates/en/.

Van Heringen, K. (2003) The neurobiology of suicide and suicidality, *Canadian Journal of Psychiatry*, 48 (5), 292-299.

Yalom, I., (2001). *Varoluşçu psikoterapi* (Çev: Z. İ. Babayiğit). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yılmaz, N. (2004). *Öfke ile başa çıkma eğitiminin ve grupla psikolojik danışmanın ergenlerin öfke ile başa çıkabilmeleri üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Ystgaard, M., Hestetun, I., Loeb, M. ve Mehlum, L. (2004). Is there a specific relationship between childhood sexual and physical abuse and repeated suicidal behavior? *Child Abuse and Neglect*, 28 (8), 863-875.

Zeyrek, E. Y., Gençöz, F., Bergman, Y. ve Lester, D. (2009). Suicidality, problem-solving skills, attachment style, and hopelessness in Turkish students. *Death Studies*, 33 (9), 815-827.

EKLER

Ek 1-İntihar Olasılığı Ölçeği'nden Örnek Maddeler

Aşağıda insanların duygu ve davranışlarını anlatmada kullanabilecekleri bir dizi ifade verilmiştir. Lütfen her bir ifadeyi okuyarak, bunların sizi ne kadar tanımladığına karar veriniz. Örneğin okuduğunuz ilk ifade sizi %70 tanımlıyorsa %70'in altındaki kutunun içine (X) işareti koyunuz. Hiç tanımlamıyorsa %0'ın altındaki kutuyu (X) ile işaretleyin.

1. Kızınca bir şeyler fırlatırım.
5. Çok fazla sorumluluğum var.
6. Yapabileceğim pek çok faydalı şey olduğuna inanıyorum.
8. Başkalarına karşı düşmanca duygular içindeyim.
10. İnsanların bana olduğum gibi değer verdiklerine inanıyorum.
11. Ölürssem pek çok insanın üzüleceğine inanıyorum.
15. Pek çok şeyi iyi yapamadığımı düşünüyorum.
20. Yaptıklarım ve düşündüklerim için kendimi cezalandırmayı düşünmüyorum.
24. Ölümün insanları mutlu edeceğini sanmıyorum.
31. Para konusu beni endişelendiriyor.
34. Kızınca bir şeyler kırarım.
35. Kendimi babama yakın hissediyorum/hissediordum.

Ek 2-Sosyal Problem Çözme Envanteri'nden Örnek Maddeler

Aşağıda günlük yaşamınızda karşılaşılabileceğiniz herhangi bir problem sonucu ortaya çıkabilecek bazı düşünce, duygu ve davranış ifadeleri bulunmaktadır. İfadeleri okurken, kendinizi bugünlerde bir problemle karşılaştığınızda, her zaman düşündüğünüz, hissettiğiniz ve davrandığınız şekilde değerlendiriniz. Lütfen her cümleyi dikkatli bir şekilde okuyunuz ve cevap formunda bu cümlelerin size uygunluk derecesini, "Bana hiç uygun değil"; "Bana çok az uygun"; "Bana kısmen uygun", "Bana çok uygun"; "Bana tamamen uygun" ifadelerinden birine (X) işareti koyarak belirtiniz.

1. Problemlerimi çözmek yerine, endişelenerek çok zaman harcarım.
4. Bir problemi çözerken sıklıkla farklı çözümler düşünür ve daha sonra bunlardan bazılarını daha iyi bir çözüm elde etmek için bir araya getiririm.
6. Bir problemi çözmek için ilk girişimim başarısız olsa bile, ısrar edersem ve kolayca vazgeçmezsem sonunda iyi bir çözüm bulacağımı biliyorum.
7. Bir problemi çözerken aklıma gelen ilk düşünceye göre davranırım.
10. Bir problemi çözerken ilk girişimim başarısız olduğunda moralim çok bozulur.
12. Yaşamımda bir problemle karşılaştığımda, onu çözmeyi mümkün olduğu kadar ertelerim.
15. Bir karar vermek zorunda kaldığımda, her seçeneğin olumlu ve olumsuz sonuçlarını tahmin etmeye çalışırım.
17. Bir problemi çözerken, aklıma gelen ilk iyi düşünceyi uygularım.
20. Bir problemimi çözdükten sonra, neyin doğru neyin yanlış gittiğini incelerim.
23. Güç bir problemle yeterince uğraşırsam, onu tek başıma çözebileceğime inanırım.
26. Problemlerimden kaçınmaya, çözmekten daha çok zaman harcarım.
35. Bir karar vermek zorunda kaldığımda, her seçeneğin duygularım üzerindeki olası etkilerini dikkate alırım.
37. Karar verirken her seçeneğin sonuçları hakkında çok fazla düşünmeksizin içimden geldiği gibi davranırım.

Ek 3-Çok Boyutlu Öfke Ölçeği, Kişiler Arası Öfke Ölçeği'nden Örnek Maddeler

Bu ölçek, insanların öfke konusunda duygu ve düşüncelerini belirlemeyi amaçlayan bir ölçektir. Lütfen aşağıdaki soruya cevap niteliği taşıyan her ifadeyi dikkatlice okuyup size en uygun kutucuğu işaretleyin.

Sizi öfkeliendiren bir insan karşısında aşağıdaki davranışları ne sıklıkla gösterirsiniz?

1 Hiç

2 Nadiren

3 Arada sırada

4 Sıklıkla

5 Her zaman

1. Kendini suçlu hissetmemesi için uğraşırım.

4. Onu hiç önemsemediğimi gösteren bir davranış yaparım.

7. Hakaret ederim.

13. Beni sevmediğini düşünürüm.

17. O anda öcümü almak isterim.

20. İstediklerinin tam tersini yaparım.

23. Beni hayal kırıklığına uğrattı diye düşünürüm.

27. Kendini ne sanıyor diye düşünürüm.

29. Aklımdan neyi yanlış yaptım diye geçer.

33. Onu yenmeye çalışırım.

44. Hiç aldırmam.

45. Görmezden gelirim.

47. Ben ondan bunun acısını çıkarırım diye düşünürüm.

Ek 4-Suçluluk-Utanç Ölçeği'nden Örnek Maddeler

Bu ölçeğin amacı, bazı duyguların hangi durumlarda ne derece yoğun yaşandığını belirlemektir. Aşağıda bazı olaylar verilmiştir. Bu olaylar sizin başınızdan geçmiş olsaydı ne kadar rahatsızlık duyardınız? Lütfen her durumu dikkatlice okuyup öyle bir durumda ne kadar rahatsızlık duyacağınızı aşağıdaki ölçekten yararlanarak belirleyiniz.

1 Hiç rahatsızlık duymazdım.

2 Biraz rahatsızlık duyardım

3 Oldukça rahatsızlık duyardım.

4 Epey rahatsızlık duyardım.

5 Çok rahatsızlık duyardım.

1. Bir tartışma sırasında büyük bir hararetle savunduğunuz bir fikrin yanlış olduğunu öğrenmek.

4. Karşı cinsten birinin kalabalık bir yerde herkesin dikkatini çekecek şekilde size açıkça ilgi göstermesi.

7. Sorumlusu siz olduğunuz halde bir kusur ya da bir yanlış için bir başkasının suçlanmasına seyirci kalmak.

10. Lüks bir restoranda başkaları size bakarken çatal bıçak kullanmanız gereken yerde elle yemek yediğinizi fark etmek.

11. Başkalarını aldatarak ve onları sömürerek büyük kazanç sağlamak.

15. Bir partide yeni tanıştığınız insanlara açık saçık bir fıkra anlattığınızda birçoğunun bundan rahatsız olması.

17. Arkadaşınızdan bir şeyler çaldığınız halde arkadaşınızın hırsızlık yapanın siz olduğunuzu hiçbir zaman anlamaması.

20. Herkesten sakladığınız ve hoş olmayan bir davranışın açığa çıkarılması.

23. Ailenizin sizden beklediklerini yerine getirememek.

24. Çeşitli bahaneler bularak yapmanız gereken işlerden kaçmak.

Ek 5- Gönüllü Katılım Formu**AÇIKLAMA:**

Bu araştırma, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı'nda yüksek lisans tezi olarak yürütülmektedir. Çalışmanın sağlıklı olabilmesi için içten ve dürüst cevaplar vermeniz büyük önem taşımaktadır. Sizden toplanan veriler, yalnızca bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacaktır. Burada verdiğiniz bilgilerin hiç kimseyle paylaşılması söz konusu olmayacaktır.

Yukarıda yapılan açıklama doğrultusunda araştırmaya katılmayı kabul edip etmediğinizi lütfen işaretleyiniz.

() Kabul ediyorum () Kabul etmiyorum

Katkılarınızdan dolayı teşekkürler.

Doç. Dr. Filiz BİLGE ve Elif EMİR

Not: Sorularınız için aşağıdaki adrese başvurabilirsiniz.
filerime@gmail.com

EK-6 Kişisel Bilgi Formu

1. Cinsiyetiniz nedir?

() Kadın () Erkek

2. Doğum tarihiniz nedir? (Lütfen yazınız)

3. Bölümünüz nedir? (Lütfen yazınız)

4. Sınıfınız nedir? (Lütfen yazınız)

EK-7 Üniversite Etik Kurulu Onayı

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ANKARA

Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı : B.30.2.HAC.0.70.00.01/433-1453

Konu :

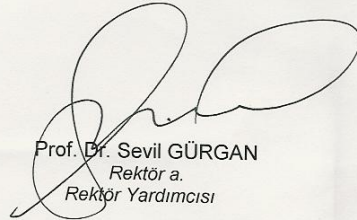
17.05.10

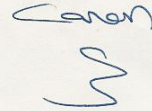
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İlgi: 05.02.2010 tarih ve 200-796 sayılı yazınız.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Elif EMİR**'in "**Üniversite Öğrencilerinde İntihar Olasılığı, Sosyal Problem Çözme, Kişilerarası Öfke ve Suçluluk-Utanç**" konulu çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonu tarafından incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Sevil GÜRGAN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Canan